

frumentū vendāt certo p̄cio ⁊ non plus: ⁊ vendētibus salariū sufficiēs cōstituens: si tūc p̄tra statutū augēt p̄ciū hoc retinere nō possunt: sed ip̄i domino vel cōmunitati restituendū est: qz rei vendite domin⁹ erat ⁊ p̄sequēs ei lucrū ⁊ damnū puenire debet: si tñ tales vendētes aliquid reciperēt cōtra iusticiā vel ultra iustū p̄ciū: tūc emētib⁹ esset reddendū: secus tñ esset si tñ limitaret⁹ qz nō min⁹ daret. *Exempli gratia:* trado librū vel vestē ad vendendū p̄ decē libris: alter hō vendit pro. xij. datqz mihi decem libras: p̄ se hō reliquas tenet. Hoc enī facere pōt si simpliciter volebā decē recipere ⁊ nō plus: nec vendēs erat a me salariatus. Ratio aut̄ diuersitatis est: qz vendens frumentū est merus nūcius habēs a dño limitatū mandatū nō vendendi plus vel minus ⁊ hoc cōiter iurat: venditor aut̄ iste mādatū habet nō vendendi minus vsū rem q̄si p̄ vendita habet: p̄pterea in toto intentionē meā implet dans rem p̄ precio a me statuto: s̄ nō habet mādatū qz nō accipiat plus si habere pōt: secus tñ si p̄misso salario intēderim illud accipe quicquid a re vendita posset h̄re. *Secūdo* pono casū qz aliq̄ auaricia ducti p̄ fraudē: aliū inducant qz monasteriū intret: tūc licet ei⁹ bona in iniuriā monasterij sint accepta: tamē q̄a in hoc defraudant q̄ post illū erant portiores: ideo eisdem reddi debent: vt p̄z exp̄sse xx. q. iij. c. cōstituit. ⁊ de silib⁹ eadē prudēs lector syllogizare pōt. *Tertio* deniqz res acq̄ri pōt cū iniuria ecclie tñ ⁊ non alteri⁹: vt cū q̄s p̄curat simoniace bñficiū aliq̄d: hoc enī fit ī iniuriā ecclie ⁊ derogationē: ⁊ sic eidem restituēda est: vt plane patet eē de simo. c. de h̄ aut̄. Si hō pecunia data est p̄ ingressu monasterij: dansqz velit ī meli⁹ vitā mutare. s. eundo ad aliā religionē vel monasteriū vite sanctioris: si nō potest sine auxilio pecunie vel alteri⁹ rei dare hoc implere: eidem restitui debet q̄ simoniace dedit vt aliud monasteriū intrare possit: vt q̄ habet onus habeat ⁊ emolumentū: vt patz extra de simonia. c. veniēs. si tñ talis in seculo remanere vellet: sibi restitui non deberet: sed in pias causas extra monasteriū illud est dispensandū: sed de hoc latius superius dictū est in sermone. vj. de simonia. *Deniqz* de his qui accedūt ciuitates infidelū tpe guerre vel treuge cū mercib⁹ phibitis: satis patet in quadā extrauagātī Iulij colai pape. iij. que incipit: olim. Et inoua-

ta sunt eadē in extrauagātī Bonifacij pape: que incipit: cōtra illos. silr ⁊ Clemens v. in sua: que incipit: multa. in quib⁹ extrauagātī. p̄ter alias penas diuersas inflictas indicit⁹ qz ab excōicatiōe nō possunt absolui nisi tantū de bonis p̄prijis in subsidium terre sancte dederint quātū ad ptes infidelū miserūt: a solo quoqz summo pontifice p̄terqz in mortis articulo absolui possunt: vide de hoc aliquid breuiter annotatū in sūma Pisanī in v̄bo: saracenus. Ad lau.

Quid restitui debeat ⁊ de debito iniuste acquisito vel detento ac de mltiplici turpi lucro: Ser. LIX

Non furtum facies:

n Exo. xx. Quarto p̄ncipaliter videndum est quid restitui debeat. *Pro quo sciendū qz fm Sco. in. iij. di. xv.* nō solū tenet⁹ q̄s ad restituendā rem ablatā et etiā vsū rei: sed insup omne interesse ⁊ fructū de re p̄ceptū: si saltem est res ex se fructifera: nō tñ fructū q̄ ex industria vtenis illa re puenire solet. *Ex quo sequit⁹ qz* lucrū acq̄sitū ex pecunia fenebrī p̄ iustas mercātiās nō tenet⁹ fenerator: reddere: alioquin is q̄ tale lucrū p̄cipet iuste possz esse vsurari⁹ de sua pecunia fructū ex alteri⁹ industria puenientē recipiēdo. *Et idē dicens* est de his q̄ sunt acq̄sita p̄ maleficiū vel q̄si ⁊ de silib⁹. *Pro quo sciendū: qz quedā* sunt q̄ habēt vsufructū: cuiusmodi sūt res quaz vsus nō est eaz cōsumptio vel destructio: vt domus agri ⁊ silia. Si quis q̄ talē rem p̄ vsurā extorserit: tunc non solū tenet⁹ ad restituendū ip̄am rem: sed etiā fructus p̄ceptos: deductis tñ laborib⁹ ⁊ expensis rōnabilibus. Ratio est: qz tales fruct⁹ sunt fructus rerū quaz altus est dñs. *Quedā* hō sunt res q̄ nō habent vsufructū p̄ncipaliter sicut pecunia: qz lucrū de pecunia pueniēs nō est fruct⁹ pecunie sed humane industrie ⁊ laboris. *Hinc ille q̄ est dñs sue industrie ⁊ laboris lucrū qd̄ ex mercatiōe iusta acquisiuit de pecunia p̄ vsurā extorta restituere nō tenet⁹: ex quo tñ pecuniā alterius p̄ter ip̄i⁹ volūtātē absolutā detinuit: si alter cui restitutio faciēda est ex hoc aliq̄d damnū incurrit: hoc sibi tenet⁹ refundere cū restitutōe vsure vel maleficij ⁊ hoc ī integrū: nō tñ tenet⁹ restituere lucrū omne qd̄ alter sperabat ex eadē pecunia se cōsequi: qz pecunia de sui natura nō hz p̄tē sic mul-*

terres alie: s̄ de h̄ faciet ad arbitriū probi & expti viri s̄m diuersas circūstantias cōcurrentes. Hoc idē sentit Tho. sc̄da 2°. q. lxxij.

Ad maiorē tñ euidentia sciendū: q̄ triplex inuenit̄ debitū ad cui⁹ obligatōez q̄s obligat̄. Prīmū dici pōt iniustū: eo q̄ iniuste est habitū siue detentū: pro quo talis regula dari pōt. Omne alienū qd̄ alteri de iure debet siue licite siue illicite sit habitū restitui debet. Ex qua regla trahit̄ q̄ quadruplex alienū restitui debet. Prīmo omne alienū licite acq̄sitū sed nō detentū: vt sūt oīa mutuata cōtracta debita iuste pmissa deposita & silia. Secūdo omne alienū nō licite acq̄sitū cuiusmodi sūt vsure: furta: rapine restituere tenet̄: non tñ tenet̄ ad plus restituendū s̄m Alex. Lomb. Tho. & Ray. etiā si talis iniuste detētor ex tali re negociatus fuisset: aut p̄dia emisset & fruct⁹ percipisset: & h̄ maxie ppter tria. Prīmo: qz tale lucrū nō est fruct⁹ pecunie sed hūane industrie actus ac possessio sic empta est emētis nō eius a quo fuit accepta pecunia p vsurā vel maleficiū: licz sit illi debite obligata. Secūdo: qz cū ius pecunie p vsuras extorrete vel possessiōes inde empte semp de iure currat ad piculū vsurarij & inamissibile sit ei q̄ vsurā soluit: hinc est q̄ totū lucrū ex tali capitali inamissibili pcedens ei cui s̄blata fuit pecunia mō vsurario proueniret. Tertio: qz si talis vsurari⁹ cū eadē pecunia nihil lucratus fuisset nō teneret nisi ad id qd̄ ex vsuris ad eū puenit: verū est tñ q̄ si res vsuraria fuerit ex se fructifera: tūc fructus ille cederet illi q̄ soluit vsurā. Similit̄ si vsurā soluens ex hoc damnū passus esset: qd̄ tñ damnū s̄m Alex. Lomb. dupliciter euenire pōt. Prīmo p se & directe: vt qñ ppter pecuniā p vsurā sublatā damnū passus est: qz ex ea sibi necessaria volebat emere p sustentatiōe nature: vel debita sine empta soluere: qd̄ qz nō potuit necessario possessiones vendidit: aut aliam pecuniā sub vsuris accepit vel domū suā vili⁹ vēdidit: aut aliā cōduxit: & sic de alijs: & tūc vsurarius indistincte totū damnū tenet̄ restituere. cōcor. in h̄ Tho. Ricb. Sco. & Ray. Nō hui⁹ est: qz damni illi⁹ cām efficacē dedit. Secūdo p accidēs & indirecte: vt qz nō est psequi potuisset: sed tale damnū restituere non tenet̄ nisi eo mō q̄ tactū est s̄. Tertio pncipalit̄ restitui d̄z omne licite acq̄sitū licz nō detentū qd̄ alteri debet: cuiusmodi sūt

res date i vltima volūtate ad dispensandū paupibus: vl̄ recōmēdate ad p̄seruandū ad q̄scūq̄ pias causas. Itē instrumēta vl̄ charte scribarū: aut testamēta aliorū ac libri mercatorū & silia: sic etiā restitui debent decime tributa vel exactiōes debite & honeste: iux̄ illud Matth. xxij. Reddite q̄ sunt cesaris cesari: & q̄ sunt dei deo. Silr & Paulus ad Roma. xliij. Reddite omib⁹ debita: cui tributū tributū: cui vectigal vectigal. & seq̄: Memini quicq̄s debeat nisi vt &c. Quarto restitui debet omne nō licite acq̄sitū qd̄ alteri debet: sic sunt bona q̄ succedūt alijs de vsuris: furtis: rapinis: simonijs & sic de alijs: qz licz talia nō sint p eos illicite acq̄sitā & impie: tñ qz ad eos iniuste res ille puenit: quodā mō plus q̄ hi q̄ mala illa acq̄sierūt restituere obligant̄: cū bona illa ad eos trāsire videant̄ cū onere pctōz suoz & sepe cum obligatiōe diuersarū pmissionū. Querūt tñ Jo. an. & Hosti. necnō & alij plures: eēt de vsur. in. c. tua nos. vtrū heredes tales restituere teneant̄ ex p̄sona illoz q̄b⁹ succedunt: an ex p̄sona p̄ria: & r̄sident q̄ si tales in extremis penitētes & absoluti decesserūt: restituere debēt ex p̄sona illoz: si hō secus tūc ex illa p̄ria restituere debēt: & hoc de eo tñ qd̄ ad eos puenit: nā vt dicit̄ ibidē glo. tenent̄ filij p parētib⁹: p hereditaria portioe. Similit̄ & illi ad quos bona vsurarioz puenerūt: vt d̄z i textu. Secūdū hō debitū qd̄ restitui debet dici potest turpe lucrū. Pro quo sciendū: q̄ turpe lucrū multiplex est. Hā p̄mo dicit̄ turpelucrū oīs ludus alee: id est qui innitit̄ fortune: vnde qualif̄ oīs talis ludus ē p̄hibit⁹ s̄m leges: & quō obligat ad restitutionē dictū est supra. Secūdo turpe lucrū dicit̄ qd̄ acq̄rit̄ p ea q̄ puniunt̄ a civili iure sola pena infamie: sic sunt histrionatus: exercitiū illoz qui pugnāt in arena siue in duello ac meretriciū lenociniū solutarum p̄sonaz: et talif̄ acq̄sita retineri possunt in vsū acquirentiū: excepto qd̄ dictū ē supra de meretricio & lenocinio. In aliquibus casibus tamē cōsulendū est p̄dictis q̄ si talibus lucris supesse possūt vt eadē dispēscent i pias causas. Tertio turpe lucrū dici pōt quod acq̄rit̄ in torneamentis: eo q̄ ludus ille p̄hibitus ē: vt extra eo. ti. p totū: & de hoc idem est iudiciū: qz māmona in l̄tatis est. Quarto turpe lucrū vocari pōt oīs illicita mercātia: siue ex

intentione utpote propter cupiditatem: quod secundum
 Aluarum vendere charius quam emat cupiditatis causa dicitur turpe lucrum: hoc etiam plane patet. xliij. q. liij. c. quicumque tempore messis: siue etiam ex persona: quod clericis est interdicta: ut est de clericis. vel monachis. c. j. et in cle. de vi. et hoc clericorum. c. diocesanis. lxxviiij. dist. negotiorum: siue ex tempore quod secundum quosdam turpe lucrum est quod fit tempore interdicti et feriati: extra de feri. c. j. et si. siue etiam ex loco: quod secundum quosdam mercari et lucrari in sacris locis est turpe lucrum: ut. lxxviiij. dist. c. exiiciens: quod capitulum aliud textum habet. Item facere vel vendere fucameta et filia quibus vane mulieres iniuste se ornant. et etiam quecumque alia prohibita per legem diuinam vel humanam: aut per iniusta statuta ciuitatum. Et generaliter lucrum acquisitum in casibus non concessis: sicut lucrum aduocacionis vel medicine et similia in casibus non concessis ut est de postulan. per totum. Tale ergo lucrum omnium predictorum secundum quosdam est pauperibus dispensandum: licet de rigore iuris ad hoc non teneant: quod tamen maxime tenendum est quod tali lucro superesse commode possunt: quod maximo iniquitatis est. Preterea de his que lucrant alijs in emptiombus venditiombus ac alijs contractibus per mendacia per iuria circuentiones falsas commixtiones et filia generaliter que rari possunt: vtrum quod contra in contractibus aliquid diminuit vel excedit iustum precium sit illud secundum deum a quo fuit illicite acquisitum aut restitui sit necessarium. Ad hoc dicendum secundum Heral. ob. do. et alios doctores: quod non omnis excessus seu diminutio iusti precij est illud a quo est habitus et acceptus: nec vendicari potest a dante: quod non aufert ius adinnicere contrahendi. xliij. q. v. c. non sane. et hoc quadruplici ratione per bari potest. Primo ratione pacis et salutis: quod enim ex consensu ac communi statuto ac per utilitatem communi omnium procedit: ex ipso robur et equitatem obtinet communis iuris: sed consensu ac recta ratio discretarum consuetudo vult: quod non omnis excessus in talibus restitui sit necessarium: tamen quod sic expedit paci temporalis namque alius infinite querimonie et litigia ex huiusmodi oriuntur: tamen etiam salutis spiritualis omnium: quod cum difficillimum sit ab hominibus excessibus contractuum se totaliter depurare: et maxime in hominibus imperfectis lucris inhiantibus ex quibus et in quibus maior pars hominum consistit periculoissimum omnium est: si nihil hominibus excessuum sibi vendicare et retinere liceret. Unde dicitur Seco. in. liij. dist. xv. quod equalitas commutacionum et contractuum non consistit in indiuisibi-

li medio: sed in illo medio quod commutativa iusticia respicit magna est latitudo: et inter illam latitudinem non attingendo punctum indiuisibile equiualentie rei et rei in quocumque gradu citra extrema fiat iuste fit: quia quo ad hoc commutantes et contrahentes indiuisibile medium attingere quasi impossibile esset que latitudo medij patere potest primo ex lege positua que contractum rescindit quod contractus decipit ultra medietatem iusti precij: nihilominus tamen infra illud si ex aliquo appareat in iusticia secundum conscientiam restitutio correspondens fieri debet. Secundo ex consuetudine approbata ex qua relinquitur quod ipis commutantes ut pensata mutua necessitate: reputant sibi dare mutuo equalis hinc inde et accipere: durum est enim inter homines contractus esse in quibus contractus non intendant aliquid de illa indiuisibili iusticia remittere sibi mutuo ut per tanto omnem contractum aliqua donatio commiteat: hec Seco. Secundo ratione diuine condescensionis: prudentia namque dei post lapsum per thoparetis in pluribus humane infirmitati condescendit: nec exigit ab ea quicquid est perfecte ac rectissime equitatis vnde recta ratio docet: quod aliter regendus est ac ducendus infirmus ac aliter sanus: et ex hoc est quod deus in homine lapsus non imputat omnem vitium ad mortale peccatum: cum tamen secundum Bonauen. in. ij. dist. xxi. et secundum alios doctores contra. Ad hoc in statu innocentie peccare non poterat nisi mortaliter: tamen propter perfectionem status et regulam rectitudinis in quo positus erat: a qua etiam cum nullum haberet impellens exire non poterat: nisi diuinam iusticiam contemnendo suam innocentiam sedando et naturam suam corrumendo: que omnia faciunt primam culpam ad eum non venialem sed mortalem fuisse: nec aliter esse potuisse. Hinc autem veniale peccatum est propter impulsionem et punitatem quam homo habet ad illud: sed primus homo nullum habuit impulsus: quia in eo nullus erat motus brutalis sed secundum deliberationem: peccatum autem commissum cum deliberatione rationis ubi nulla est punitas: non potest esse nisi mortale. Sed ad cepta redeamus: constat autem ex diuina scriptura: quod rapina ac furtum ac omnis deliberata usurpatio rei aliene iniusto domino est mortalis culpa: ergo excessus in huiusmodi precijs non est semper rapina furtum vel usurpatio rei aliene. Tertio ratione mutue concordacionis: quia propria forma et ratio commutatiui contractus: ex vtriusque partis libero ac pleno consensu inchoatur et rectificatur:

ita q̄ emptor: sibi vult plus rem emptam q̄
 p̄ciū eius: et ecōtra venditor p̄ciū: vterq̄
 etiā ex pleno consensu intēdit alienare a se
 p̄p̄riū dominiū rei sue: id est in alterū tota/
 liter trāsserēdo: et si ī aliquo defraudat ci/
 tra tñ excessum enormē lege diuina vel hu/
 mana phibitū: vult tñ nihilomin⁹ p̄tractū
 esse firmū: et sic totū absq̄ p̄cio donare po/
 tuit: sic pro minori p̄cio vendere potuit.
 Quarto rōne hūane estimatiōis q̄ quidez
 incerta ē ad mere iusta p̄cia p̄taxāda: ac ad
 p̄cise discernendū excessus et defectus iusti
 p̄cij: p̄pter hoc licz in aliquo p̄ciū minuat
 vel excedat: nulli tñ p̄prio vel cōmuni iudi
 cio cēseri debet p̄ enormi excessu: nisi respe
 ctu iudicij nr̄i recederet a moderātia iusti
 p̄cij sub cōpetēti latitudine mēsurādi. Sed
 obijciat aliq̄s: q̄ quicqd̄ in p̄tractib⁹ ē illi/
 citū et peccatū p̄ius diuinū esse videt: et sic
 nullū robur ab eo obtinere meret: imo po
 ti⁹ oppositū: p̄pter qd̄ null⁹ illicit⁹ excessus
 p̄cij pōt a iure diuino acq̄ri peccātī in illo.
 Ad hoc dicendū fm̄ Bern̄. in tractatu de
 restitutioe: q̄ in hmōi cōtractibus p̄cipue
 duo sunt cōsiderāda et attēdenda. Primū
 ē intrinseca affectio p̄ quāto vult sciēter in
 p̄ximū aliquā inequalitatē: vt. s. in hmōi
 cōtractib⁹ meliorē ptē habeat q̄ p̄xim⁹: et
 p̄ tanto aliqd̄ habet de iniusticia: q̄ si non
 est mortalis sufficit aut p̄ p̄tritionē aut per
 penitētialem satisfactionē aut p̄ purgatorij
 ignē sicut et cetera venialia expiari. Secū
 dū est extrinseca actio mercantie: q̄ licz fm̄
 veridicā estimationē p̄cij sui contineat ali/
 quātulū inequalitatē: in respectu tñ ad cōe
 statutū et ad cōdescēsiuā dei legē et ad libe
 rū cōsensum p̄trahentiū: nō habet inequa
 litatē sed poti⁹ benignā et cōcessoriā equi
 tatē: et t̄do q̄tū ad hoc tā diuino q̄ hūano
 iure: robur optinet firmitatis: als enī oīs
 hmōi illicit⁹ excessus p̄cij esset in acq̄rētib⁹
 culpa mortalis: q̄ esset vsurpatio rei alie
 ne inquātū aliene: teneret etiā qlibet om
 nē talē excessum restituere: et sic oīs q̄ hīc
 nō restituerēt dānarent: qd̄ essz durissimū
 ac p̄sumptuosū affirmare: licz p̄pter prauit
 tatē affect⁹ inclinātī ad t̄palia: ac p̄t̄ prauit
 tatē taliū cōmutationū securius ac iustius
 esset: omnē talē excessum scienter p̄petratū
 si alicui⁹ quātū app̄ciabilis esset resti
 tuere defraudatis: aut p̄ aiab⁹ illozū pau
 peribus erogare si parui valoris esset: qz in
 hoc plus p̄ficeret fraudato nisi et ip̄e graui
 inopia laboraret. Verūtāmē qd̄ falsis men

suris regulis vel ponderibus iniuste acq̄/
 situm ē restitui debet: si fuerit alicui⁹ quā/
 titatis app̄ciabilis: aut si parui valoris
 paupibus erogari. Ad laudē dei.

Quid restitui debet rōne erro
 ris cōdemnatiōis incertitudinis et
 donationis: ac p̄ quem fieri debet
 incertoꝝ restitutio: Sermo LX

Non furtum facies:

n Exod. xx. Habito in sermone p̄ce
 denti de duob⁹ generib⁹ debito
 rū ad restitutionē obligantiū. Jā p̄sequē
 dum est de tertio genere debitoꝝ: qd̄ dicit
 pōt lucrū illicitū seu alienū: ad qd̄ restitu
 endū obligat q̄s quadruplici rōne. P̄i
 mo rōne erroris p̄ q̄ talis regula dari pōt:
 Omne acq̄sitū a dante p̄ errorem: p̄sone cui
 dat restitui debet. P̄o quo sciendū q̄ tri
 plex ē error ad restitutionē obligās. P̄i
 mus ē error p̄sone cū. s. dat vni credēs da
 re alteri: tūc em̄ restituendū est danti vel ei
 ad quē dantis intētio ferebat: sicut sepe cō
 tingit ī improbis q̄storib⁹ de quib⁹ vide s̄.
 Secūdus ē error fortune: vt qz credit dare
 paupi sed diues ē cui dat: tūc etiā nō trās
 fert dominiū in recipiente fm̄ Sco. in. iij.
 qz nō est ibidē in dante volūtariū p̄pter cō
 ditionis ignorantia quā respicit in dando
 vt patet supra: vbi agit de q̄storib⁹. Terti⁹
 est cōditionis apposite: vt qz credit eū mis
 sam celebraturū vel tricēnariū facturū et nō
 facit: tūc enī si receptori cōstat de p̄cisa intē
 tione dantis: q̄ scz aliter nullo modo de
 disse: fm̄ quosdā obligat ad restituendū
 vel ad supplendū p̄ se vel p̄ aliū fm̄ dantis
 intentionē. Ratio hui⁹ est: quia cum res in
 istum nō transeat nisi eo modo quo dans
 intendit trāsferre: si cōditio nō est: in ipsuz
 res transferri nō pōt. Alij x̄o dicunt q̄ ex
 quo illi p̄sone simpliciter dat et dare inten
 dit: q̄uis nō subsit cā p̄pter quā dare inten
 dit: nihilomin⁹ donatio manet: nisi causa
 illa nō solū esset cā motiua vel finalis: sed
 etiā cōditio dandi: vt sit sensus: do tibi si
 tu es bonus vel si facis hoc: aliter nō: hoc
 p̄bant p̄ simile: vt si quis dat alteri centuz
 libras: quia credit ipsuz amicū suū et tamē
 non est: tūc non tenet restituere nisi dans
 adderet cōditionē: scz do tibi si tu es ami
 cus meus: et illius opinionis fuit Heral.
 obdosi. Sed p̄mi dicunt hoc nō esse simile:
 S iij

qz in pmo casu dans intendebat dare deo
 z cultui eius potius q̄ homi: p hoc inten-
 dens pcurare bona spūalia a quib⁹ inu-
 ste fraudat. Hinc fm Inno. z Hosti. Hypo-
 crita qui multa sub nomie viri boni q̄sui-
 obligat restituere: qz p fraudē adeptus est
 vel saltem paupibus distribuere. Secūdo
 obligat ad restitutionē rōne cōdemnatio-
 nis: qz sic fur z cōsumiles nō tm tenent re-
 stitnere ablatū: sed etiaz cōdemnationē ex
 illo debitā. Pro quo talis regula dari po-
 test. Omnis pena a iudice iuste sentētiata:
 sub debito restitutiōis est soluēda: ex qua
 cōcludit̄ ecōtrario q̄ nō est soluēda qm nō
 est sentētiata: nec anteq̄ est sentētiata: nisi
 ex causa aliqua deberet: aut nisi iure sim-
 pliciter esset statutū eam solui licz nō esset
 sentētiata: nā cōiter pene iuris positiui nō
 intelligunt̄ esse simplicit̄ infligte: sed solū
 ordinate: vt p iudices ordine iudicario in-
 fligant̄: als q̄libet homicida quātūcūqz
 occultus mortalit̄ peccaret nō restituendo
 curie omia sua: z nō offerendo se iudici ad
 suppliciu qd̄ homicide leges statuunt. Et
 fm Bay. in hoc casu pena vnus non libe-
 rat aliū: vt patet. xij. q. ij. cum deuotissimā.

A

Ad maiorē tamē euidentiā ponunt̄ ca-
 sus de homicida: in quo primo contingere
 potest q̄ facto homicidio nō capiat̄ nec etiā
 bona sua: z tūc talis licite fugere pōt: z bo-
 na sua alibi asportare ac alienare q̄diu cō-
 tra eum z bona sua nō fuerit sentētia data.
 Secūdo hō cōtingere pōt: q̄ ipse capiat̄ lz
 nōdum ptra eū sentētia data sit: z tūc dicit
 Anthoni⁹ de butrio: q̄ si peccatū ei⁹ nō est
 occultū nō peccat fugiēdo: qz nulli dicen-
 dū est q̄ se pdat. Si hō manifestū est: tūc
 mortalit̄ peccat fugiēdo: p hoc facit glo.
 dist. j. in. c. ius gentinz. q̄ dicit illū peccare
 captiuū qui fugit a dño suo si bellū est iu-
 stū: potro licz fugiēdo peccet: se tm restitue-
 re nō obligat: qz cōtra eum nōdum senten-
 tia lata est. ff. de dona. l. post cōtractū: et. l.
 donatiōes. §. vltio. Tertio deniqz cōtinge-
 re pōt q̄ nō solū capiat̄ sed etiā cōtra eum
 iuridice z ptra oia bona sua data est: z tūc
 nec se defendere nec fugere pōt nec etiā bo-
 na sua a manib⁹ iudicantis alienare: qd̄ si
 fecerit: oia bona sua restituere obligat: et
 alij s̄lr q̄ eadē auferret. Hinc apls ad Ro.
 xij. ait: Qui potestati resistit dei ordinat̄
 onē resistit z sibijpsi damnatiōez acq̄rit: nec
 etiā post sentētiā mortis in eū iuridice da-
 tam pōt mortē inferenti resistere: quia licz

hō naturalit̄ inclinē ad resistendū inferē-
 tibus ei mortē: tm qz data est illi ratio vt ea
 ad que natura inclināt non passim sed fm
 ordinē ratiōis executiōi demādet: p̄terea
 nō oīs defensio sui est licita sed q̄ fit cū de-
 bito moderamine rōnis: z hoc sentit Bal.
 de perusio: imo quidā credūt q̄ si iuste cō-
 demnat⁹ ad mortē fugit: seipm in man⁹ iu-
 dicis tradere tenet: Pro hoc facit glo. in
 c. pastoralis in clemē. de sen. z re iudi. sup
 verbo: p violentiā: vbi etiā cōcordāt mul-
 ti doctores cū glo. q̄ dicit q̄ si captiuus ad
 penā vel piculū mortis relaxet: p̄stito iu-
 ramento de redeundo ad carcerem: tunc si
 mors eius est iniuriōsa nō tenet redire: qz
 iuramentū est ptra legē nature: vt p. xxij.
 q. iij. §. vltimo. x. quisqz. z de hoc pleni⁹
 patet supra: vbi agit d̄ piurio. Si hō mors
 eius nō esset iniuriōsa: tūc redire tenet p-
 pter iuramentū: eadē enī ratiōe cogere vi-
 det̄ sentētia iuste lata sicut licitū iuramen-
 tū: si tm nō iurasset nec voto se cōstrinxissz:
 tuc fm Pau. si aufugeret animo penitēdi
 non peccaret nec redire tenet: durū enī vi-
 det̄ fm eundem determinare q̄ hō se debet
 vltionem offerre morti etiā iuste infligte:
 qm pōt aliter saluari z penitere: secus tamē
 est si nō intēdit se emēdare: vel si cōscia di-
 ctante de se emēdā nō sperat: licz pponat:
 tūc enī aufugiēdo mortalit̄ peccat: z ad re-
 deundū obligatus est: qz magis eligere te-
 net iuste mori q̄ iniuste viuere: vñ z se re-
 dimēdo p pecuniā z sic iudicē corrupendo
 mortalit̄ peccat: z quicūqz iudex pcurator
 aduocat⁹ vel alius p̄cibus muneribus cau-
 telis vel alijs maleficijs malefactorem iu-
 uat ne condemnet: mortalit̄ peccat: nisi
 pbabiliter speraret emēdā: z quicqd̄ in-
 de accepit paupibus est erogandū. Ter-
 tio pncipaliter obligat̄ q̄s ad restitutionē
 lucrī illiciti vel alieni rōne incertitudinis:
 quedā enī incerta z vaga detinent̄ aliqui:
 quoz veri dñi nō inueniunt̄: licz diligēter
 querant̄ seu etiam oīno ignorent̄: z illa in-
 pias causas sunt erogāda maxie in alimo-
 nijs pauperū z redemptiōe miserabilū p-
 sonaz captiuoz: vt sic fm Sco. in. liij. dist.
 xv. cui nō pōt reddi t̄paliter eidem satisfiat
 spūaliter: qd̄ tūc maxime fit qz paupes lo-
 co christi succedūt. Sed p que talis distri-
 butio z restitutio fieri debet: diuerse sunt
 opiniones: quib⁹ tm dimissis causa breuita-
 tis stante malicia temporis vt nūc breuiter
 dicendū est: q̄ si ad restitutionē obligatus

ad huc compos ratiois est et potens: tunc ut dicit Sco. in. iij. dist. xv. q. ij. ppe finē. Quod si queras per manus cuius debeatur talia pauperibus dispensari. Rūdeo quod non inueni quod necessario mediator sit determinatus in ista pauperibus dispensando. Quidam autem doctor ait: quod confessor vel alius alius ea dispensare debet: de cuius fidelitate ille confidat: mihi autem videtur quod talis per seipsum consilio nihilominus boni viri hoc pauperibus erogare potest: quod tali mediator ad dispensandum tribui posset de cuius fidelitate presumere: qui tamen sibi appropriaret vel in alios usus conuerteret quod deberet: vnde lex diuina quod non ligat personam tunc sequenda est ratio naturalis quod dicat quod homo qui aliquid tenet magis restituat pauperibus per seipsum quam per alium: consilium tamen boni viri non excludendo sed potius includendo: hec est sententia Scoti quod videtur rationabilior. Hec obstat. c. cum sit. ex de iudeis. vbi dicitur quod secundum prudentiam dioce. debet ea iudei pauperibus christianis distribuere: quod capitulum illud loquitur de iudeo non de christiano: cuius auctoritas et dispensatio quo ad pauperes christianos ab ecclesia merito suspecta habetur: cuius in illo casu cogatur ad hoc inuitus: qualis suspicio in christiano fidelis merito cessare debet: et sic episcopus non habet se de talibus intrudere nisi in defectum: vel nisi vbi ageret in iudicio non volentem pauperibus erogare. Et concordat Jo. mo. in. c. quodam. li. vj. de vsu. et Anno. extra de emu. eccle. in. c. quod plerique. Si vero taliter obligatus laborat in extremis debet instituire ac deputare certum ac primum executores illius restitutionis: et hoc unum vel plures: et tunc taliter instituti commissum officium fideliter exequi debent: siue in restituendo: siue in pauperibus distribuendo: siue etiam iuste acquisita in testamentis relicta pauperibus et pijs causis quo citius poterunt secundum voluntatem testatoris dispensando: ut p3. xij. q. ij. c. de laicis. in fi. vbi plane de hoc: et hanc est sententia Archid. Hoc etiam non. ex de verbo. sig. c. cum tibi. in glo. quod incipit: non intelligas. Si tamen homines executores in hoc negligentes et infideles fuerint: tunc debent compelli vel suppleri debet per diocesanum vel per illum cui ipse commiserit: ut p3. lati9 supius in quarto precepto vbi agitur de executione testamenti infra quantum tempus fieri debeat. Si denique taliter obligatus nullum reliquit executores quod iniuste restituat: tunc locum habet sententia Ray. et Hosti. quod dicitur: quod si restitutio vel distributio fieri debet auctore episcopi vel penitentiarum: vel letitia capellani eius in cuius diocesi

illa iniusta sunt habita: et hoc sonat dictum de laicis. Quarto principaliter obligatur quis ad restitutionem lucri illiciti vel alieni ratione donationis. Pro quo sciendum: quod Sco. in. iij. dist. xv. de tali donatione tale ponit conclusionem: quod dominus alicuius rei non prohibitus a lege vel superiore: a cuius voluntate dependeat in donando vel transferendo: donare potest rem suam alteri volenti recipere: quod probatur: quod ex quo per actum voluntatis fuit dominus: per voluntatem potuit cessare esse dominus: et alius vult recipere: ergo potest incipere esse dominus: et non prohibet aliqua causa superior istum desinere et illum incipere esse dominum. Ex quibus verbis elicitur quod tria requiruntur ad iustam donationem: ita quod recipiens non obligetur ad restitutionem. Primum est quod sit liberalis translatio ex parte donantis: quod non est in donatione iusticia vel iusta translatio: si donans non mere liberaliter donat: quod dupliciter fieri potest. Primo per ignorantiam: non enim mere liberaliter donat qui ex ignorantia donat: sicut donat furiosi: frenetici: mente capti: ebriosi et siles: quod iam in eis non regnat liberum arbitrium: unde secundum iura furiosus dare non potest: quod compatitur infanti propter defectum usus liberi arbitrii. sicut nec peccare possunt. Hinc xv. q. j. c. merito. h. ut itaque. subdit. mens vero alienata furore cum sui compos non sit eorum que admittit: reatum non contrahit: quod facultatem deliberandi non habuit: vnde pupillo et furioso in maleficijs subuenitur: ut non eis imputentur ad penam que ex mentis deliberatione non percussent: hoc ibi: et in clem. de homi. c. si furiosus: vbi dicitur glo. quod talis quod diu fuerit pati potest iniuriam sed non facere: et quod per eum fit: habetur proinde ac si casu aliquo accidisset sine facto persone: vnde si damnus aliquis datus non tenetur. l. aquilia. sed est proinde ac si quadrupes fecisset vel tegula cecidisset. ff. ad. l. acquil. sed etiam quicquid. h. ij. et ideo ibi dicitur quod infans vel furiosus perdidit aut corripit: impunitum est: etiam si hominem occiderit: cum alterum innocentia pro filij: alterum vero fati infelicitas excuset. Et sile dicendum est de dormiente: quod sic aliquis in somno loquitur: sic aliquis etiam in somno agit. Hinc etiam in hoc. c. si furiosus. determinat Elemens. v. in capitulo Aterne. quod furiosus infans et dormientes alium occidens vel mutilans: nullam irregularitatem incurrit: et simile iudicium est de morti propter aliquis: cum. s. iam sunt ex rationis usu: et tamen ope et malicia aliquorum condunt vel mutant testamentum. quod secundum Sco. coram deo nullum robur obtinet: et si rationis usum adhuc habere videant: tamen

stantiū importunitatib⁹ lacessiti ac victi
 tandē cōsentiūt inuiti: qđ silr nullū robur
 obtinet: eo qđ nō cōsentiūt mere volūtariē:
 quia dicit phus. iij. Ethicoꝝ: qđ ignorantia
 ⁊ aliqualis coactio excludit volūtariū. Ex
 dictis ergo s̄m Sco. cōcludit generalit̄ qđ
 quicūq; deceptus de eo cui donat q̄tuz ad
 illā rationē ppter quā donat nō simpliciter
 donat: ⁊ ideo tenet recipiēs ad restitutōz.
 Silr q̄cūq; aliq̄ necessitate coact⁹ donat nō
 simpliciter donat: ⁊ sic recipiēs tenet ad re/
 stitutōz: sic multi inferiores maiorib⁹ exhi/
 bēt mun⁹ a manu vel ab obsequio: poti⁹ ex
 verecūdia vel timore q̄ ex mera volūtate:
 ita qđ superiorū p̄ces q̄si mandato cōparant:
 ⁊ sic ad restitutionē obligant: nisi talia iu/
 ste exigent etiā ab inuitis. Ratio est: qm̄
 id nō libere donat qđ cōtra vel p̄ter volū/
 tatē illius a quo dependet in donādo do/
 nat: ar. habem⁹ in. c. exigit. li. vj. de censu/
 bus. vbi p̄cipit qđ visitatores restituant ea
 q̄ ab eis receperūt qui visitant: licz etiam
 munera libere data videant ip̄is visitato/
 ribus aut eoz familijs: vt patet ibidem: qđ
 p̄sumit qđ intuitu visitatiōis dant: vt visi/
 tatores ad eoz flectent arbitriū: nimirū cū
 munera vt in plurimū excecant oculos: vñ
 p̄cipit eis qđ in duplū restituant: alioquin
 grauiorib⁹ penis subijciunt: vide ibidē in
 textu ⁊ glo. Secūdū p̄ncipale qđ requi/
 rit ad iustā donationē est: qđ assit volūtas
 recipiēdi in eo cui fit donatio: alioquin nō
 transferit dominiū: sicut quidā faciūt qui i/
 manifesto oblatū refugiant ⁊ postea in oc/
 culto auferūt: qui s̄m Sco. furtū cōmittūt
 Tertū est qđ tā accipiētes q̄ dantes nulla
 lege superiorū phibeant in ista trāslatiōe nec
 p̄ actū alteri⁹ a quo dependeat: ppter defe/
 ctū autē recipiētis nō pōt quis dare fratri
 minoꝝ pecuniā: qđ ille nō vult: ⁊ si vult nō
 pōt esse possessor: sic etiā nec alteri religio/
 se p̄sone tanq̄ p̄sone p̄uate quicq; dari po/
 test: qđ nō pōt p̄p̄riū aliqđ possidere: ppter
 defectū hō dantis null⁹ tpe quo caret vsu
 li. arbi. dare aliquid alteri pōt: vt p̄ supra.
 Silr nec vxores nec proles nec seruientes
 de rebus patrifamilias nisi in certis casi/
 bus: nec etiā monachi nec pupilli: nec mi/
 noꝝ. xxv. annis put de his latius patet
 in. iij. p̄cepto vbi agit de his qui elemosy/
 nā dare possunt. Ad laudē dei.

**Ubi tam incerta q̄ certa resti/
 tui debēt: et de septē circūstantijs**

que requirunt ad ad verā debito/
 rū relaxationē: Sermo LXI

Non furtum facies:

n Exod. xx. Quinto p̄ncipalit̄ vi/
 dendū est vbi restitutio fieri de/
 beat ad hoc vt iniuste possidēs in omnib⁹
 satisfaciāt. Ad cui⁹ euidentiā cōsideran/
 dū est: qđ omnia bona restitutioni obnoxia
 aliqñ sunt incerta quo ad p̄sonas quib⁹ sūt
 restituēda: aliqñ hō certa. Q̄tum igit̄ ad
 primū queri pōt: an debita donata legata
 extorta aut qualitercūq; acq̄sita restitutiōi
 obnoxia ac incerta quo ad p̄sonas seu eaz
 heredes quibus sunt restituēda: nō tñ quo
 ad loca eoz vñ fuerūt rapta seu aliter habi/
 ta: debeant dari paup̄ibus seu distribui in
 alias pias causas solū in eisdem locis. Ad
 dicendū s̄m Bern. de xp̄iana religione: qđ
 triplex pōt esse incertū. Primū est cōmune
 qđ scz res acq̄sita fuerāt cōitatis loci alicu/
 ius: ⁊ tūc quodāmodo p̄sone scit: eo qđ ta/
 lis cōitas vicē gerit quasi certe p̄sone. Ex/
 emplū grā: falsificantes monetas aut gros/
 siores nūmos a leuioꝝibus eligentes: vt il/
 los vel cōfundant radant artificiali aqua
 lauent: aut plus fusorib⁹ vel camporibus
 vendāt: reipublice satisfacere obligant de
 damno qđ eidē exinde euenit. Si tamē nō
 scit qđ inde cōmunitas damnificata sit: tūc
 pauperibus est erogandū vel cultui diui/
 no mācipandū: cū oīno sit impiū ⁊ iniustū
 lucrum: vnde tales falsarij dici possunt: et
 sicut falsarij s̄m leges essent iudicādi ⁊ pu/
 niendi. Specialit̄ tamē in quadā extrava/
 ganti Jo. xxij. que incipit: p̄diens quasi ex
 adipe iniquitas dicit glo. p̄ Benzelinū: ex/
 cōmunicant falsam fabricātes monetā in
 regno francie: ⁊ sciēter portantes vt alios
 decipiāt quos papa solus absoluit: sed vi/
 det qđ hec extrauagans localis sit qđ ad re/
 gnū francie tñ: vñ tales monetā falsificā/
 tes in pondere materia vel forma vel argē/
 tū semiplene depurātes: dicūt fures reipu/
 blice. ff. de cōtrahen. emp. l. j. ⁊ tales fures
 exurunt in aqua buliēti: vt. ff. de fal. mone/
 ta. l. ij. nec talis moneta reproba liberat sol/
 uētē: vt. ff. de pig. l. elegāter. excusat tamē
 corā deo qđ diu nesciuerit: d̄ h̄ etiā p̄ s̄. Se/
 cundū aut̄ incertū est: qđ sic ad singulares
 p̄sonas singulariter p̄tinet: vt tñ om̄is vel
 maior pars alicuius loci damnificat: sicut
 contingit in generalib⁹ rapinis: vbi quasi

omnes vel maior pars cōmunitatis dam-
nificatur: tunc etiam si nō reperiant p̄sone
quarū res ille fuerunt: debent similiter cō-
munitati restitui: qz cōmunitas cōsistit ī to-
to v̄l in parte maiorē: et sic p̄ talē modū dī-
cretū res iustius restitui pōt: et simile dicē-
dū est de his qui in bello iniusto vendunt
ex certa scientia balistas: gladios intoxi-
catos: arma et similia quibus cōmunitas ad-
uersarioꝝ ledit̄. tunc enim lese cōmunitati
obligant̄. Tertium deniqz incertū iniustū dī-
ci potest quando sic ad p̄ticulares p̄sonas
singulariter p̄tinet: qz minor pars cōmunitatis
ledit̄ v̄l spoliat̄: et sic cōmunitati restitue-
re nihil ip̄s v̄l modicū p̄desse p̄sumitur
aut etiā eorū heredibus: et tunc si damni-
fici ignorant̄ licet cōgruū sit dare eadē in-
p̄tas causas in eodē loco pro salute eorū
dē: eo qz lege nature dānificati hoc magis
velle debeāt dūmodo cōmode fieri potest:
nō tñ est necessariū dūmodo meli⁹ et certi⁹
alibi dari pōt p̄ salute eorū dē: in his enī
plus respicere debēt animarū salutem q̄ na-
turalē affectionē: exēplī gratia: vt de casu
p̄nti aliq̄ ponamus: si q̄s v̄tī iniustis pon-
deribus: mēsuris v̄l reglis p̄tra illō: Deu-
tro. xxv. Nō habebis in sacco diuersa pon-
dera mal⁹ et min⁹: nec erit in domo tua mo-
dius maior et minor: debet taliter restituere
qz penitus ignorat vel p̄sonā vel rei resti-
tuēde quātitatē: et simile iudiciū est de his
qui p̄rimos decipiunt in mercantijs: ī ma-
cula defectiōe: admixtiōe: corruptione et c.
de quibus patet supra. Itē qui v̄dūt falsos
taxillos: venenū mercifex: gladios intoxi-
catos et similia: his quos sciunt vel credūt
talibus abusuros. Secundo principaliter
bona restitutioni obnoxia sunt certa q̄ ad
p̄sonas quibus debent̄: et tunc aut sunt in-
iuste acquisita et detenta: vel iuste quidem
acquisita licet iniuste detēta: si q̄ sunt iniu-
ste acquisita possessore simpliciter iniusto si-
cut in furto vel rapina: tūc siue fur siue ra-
ptor se absentauerit a loco et a p̄sona a q̄ sub-
stātiā rapuit siue ecōtra: tenet̄ sp̄ taliter iniu-
ste possidēs sublatā rē v̄l eius valorē trās-
mittere ad verū dominiū sumptib⁹ iniuste
possidētis: ar. extra de raptoribus. c. j. vbi
subdit̄: qz rapinis et dep̄datiōib⁹ insisteres
etiā in alienis dioce. a loci illius p̄lato de-
beant excōicari: qz excōicatio p̄prio ep̄o si-
gnificāda est: nec eos p̄prio ep̄o recipiat an-
q̄ illuc redeāt vbi rapinā fecerūt et oīa ple-
ne emēdēt. Qz si obijcit̄ ille q̄ accepit nō te-

net nisi ad simplicē restitutionē: s; ad eum
cui fieri deberet restitutio non pōt puenire
v̄l mittere sine magno dāno: et forte maiorē
q̄ sit p̄ciū rei restituēde. Ad h̄ r̄ndet Tho.
in. liij. di. xv. qz si sit res magni valoris d; si
bi transmittere si cōmode pōt: nec obstat si
dānū patit̄ de remissiōe: qz ip̄e sibi ip̄i cau-
sa fuit iniuste auferēdo. Si vero trāsmitte-
re nō possit v̄l res sit nō magni valoris: p̄t
eā dare p̄pinqs illi⁹ si h;: v̄l alicui cenobio
si nō h; p̄pinqs cū p̄testatiōe tali qz redde-
re teneant̄ si req̄sierit v̄l vnq̄ cōparuerit: h̄
ille. Si tñ res ē ablata nō simpliciter iniusto
dño s; ē ibidē quōdā volūtariū mixtū: vt in
vsuris: tūc si vsurarius se absērauit a loco
in quo vsuras exercuit: tenet̄ suis sūptib⁹
vsuras illas trāsmittere creditoribus suis
fm Hosti. et Jo. an. in. c. cū tu. extra de vsu-
ris. Si vero tales creditores se trāsulerūt
de loco vbi soluerūt vsuras ad habitādū
in alio loco: tūc sūptibus creditoris fm q̄s-
dam tales vsure trāsmitteri debēt ad eosdē:
et hoc sentit glo. in. c. cū tu. eē de vsur. q̄ dī-
cit: sed pone qz ille cui debet vsura restitui
longe sit absens: nūqd̄ tenet̄ vsurari⁹ mit-
tere ad eū vsuras: et r̄ndet qz sic: s; sūptib⁹
illius absentis. Et subdit qz si sūptus itine-
ris rei sūmā excederet: dare debet paupe-
ribus: et licet amiserint vsuras nihilomin⁹
tenent̄ p̄pter morā q̄ illis nocere d;: h̄ ibi.
Si vero sunt iuste acq̄sita licet iniuste detē-
ta: ita qz per viā licitā sit res habita v̄l acce-
pta: sed fuit in mora soluēdi: tūc dici potest
de ea sicut de restitutionē vsure iam dictum
dictō ē: semp̄ tñ fm Suil. circūstātie rei sūt
in talibus p̄sande: qz tā parua posset esse
quātitas ipsius rei reddēde: ac tā diues et
larg⁹ ille cui restitui deberet: qz ei trāsmit-
ti nō oporteret s; eēt p̄ illius aīa paupibus
disp̄sanda: et p̄sertim cū debitor nō fuit in
culpa de reddēdi mora: ac esset parui p̄cij
res ipsa restituēda: tūc triplici remedio v̄tī
pōt. Primum est qz expectet̄ p̄sona cui res re-
stitui debet: v̄l si spes ē qz tādē p̄ nunciū si-
delē illi trāsmitteri posset: vnde tādū nō est
in mora reddēdi qz diu nō pōt ei cōmode
mittere sed sp̄e habet p̄babilē qz in futurū
cōmode mittere possit: aut qz creditor ad p̄-
sentia suā aliquādo venturus sit: cōsulen-
dū tñ est qz interim dū creditorem expectat
in omnē euentū rē illā ad fidū amicū in lo-
co tuto deponat ad reddēdū creditori dū
venerit: aut ad mittēdū dū sine imoderatē
sūptib⁹ ei transmitti poterit: ne forte debi-

inopinata morte vel infirmitate puentus p seipm restitutione illa adimplere non poterit: ex hoc etiam tam apud se quam apud proximum certior fit quod absque dolo firmum et indilatatum positum habet ad reddendum. Secundum remedium est quod per litteras vel per internuntium aliquem humiliter relaxationem petat illius debiti: vel donationem illius rei: unde regula generalis est: quod omne debitum quod a creditore libere indulgetur vel datur pro reddito vel soluto reputatur: quia dicitur glo. in re. iur. peccatum: li. vj. verum est quod non remittitur peccatum nisi liberaliter remittatur a creditore debitori: quia sufficit quilibet tercumque satisfaciatur: vt. ff. q. mo. ius vel h. y. po. sol. l. ite liberatus. Ad hanc tamen indulgentiam ut vera sit requiruntur septem circumstantie: quarum tres sunt ex parte postulantis et quattuor ex parte largientis. Primo ex parte postulantis requiritur quod corde satisfaciatur: quia debet cordialiter velle satisfacere sine fictione vel simulatione: nam cor quod grauat ex voluntate retinendi aliena: alleviat ex voluntate restituendi aliena. Hinc Chrysostomus et habetur extra de re. iur. omnes res pro quascumque causas nascitur pro easdem dissolvit: unde ponamus casum quod iniuste detinetur res vel pecunia aliena ponat eandem totam in manibus creditoris: tamen quod plenam ostendens voluntatem satisfaciendi: cum tamen in veritate non habeat: quia si crederet quod creditor acciperet utique non offerret: creditor tamen cum cor debitoris non videat totam vel magnam partem liberaliter dimittit. Queritur igitur utrum talis debitor satisfecit. Respondet ad hoc Egidius in quodlibetis: quod talis a peccato iniusticie non est absolutus: quia peccatum pro penitentia et confessione deletur. Sed de absolute liberatione debiti distinguendum est: quia sic debitor libera voluntate debitum dimisit: tunc amplius restituere non tenetur: quia satisfecit primo scilicet non deo: si tamen creditor aliter deceptus est: aut per unum de quattuor quod de creditoribus inferius ponuntur principaliter ad remittendum motus est: tunc illa remissio non sufficit: concordat Jo. an. sup. glo. in di. regla: peccatum: dicens: quod iniuste possidens aut gerit in mente pro posse vel restituere si is a quo subtraxit remittere nolit: et tunc si remittat liberatus est: aut non gerit sine in mente: et tunc licet alter remittat minime tamen liberatus est quo ad deum. Fredericus quoque de sententia in ope suo passum hunc disputans: indistincte confirmat opinionem dicte glo. dicens: quod si is cui restitui debet pecunia usuraria vel male ablata: non coactus: non deceptus vel circumventus et omni dolo et cal

liditate vel metu cessantibus etiam preclibus vel servitiorum exhibitionibus indutus: pecuniam sibi debitam non oblataz: nec restitutioni paratam debitori dimittat: liberatus est debitor: non tamen a peccato quod incurrit usuram vel maleficium exercendo nisi et de illo peccato penitentiam agat: etcludit finaliter: quod si tali debitori in crimine perseveranti et non disposito ad aliquam restitutionem: creditor motu proprio vel ad preces debitoris illius vel alterius libere remittat: tunc quidem liberatus est debitor a restitutione rei non tamen a peccato quod contraxit iniuste rem illam usurpando vel detinendo: nam in remanente ablata vel detenta quod obligat eterne penitentia propter peccatum mortale quod contraxit auferendo vel detinendo iniuste rem proximi: et obligatur ad restitutionem rei eiusdem vel equivalentis: ideo sicut duos offendit. scilicet deum contra iusticiam fecit: et proximum quem spoliavit: sic tenetur duobus satisfacere: ut extra de usur. c. cum tua: et extra de homi. c. sicut dignus. h. eos: hec ille: et satis concordat. Hosti. et Archi. in summis: et Lap. extra de usur. i. c. in civitate. Quod si obijcit dato quod proximo satisfecit pro remissione sibi facta quod deo satisfacere potest si corde indurato gerit in mente proximo non velle satisfacere nisi sibi remittat: et hoc pro exemplum ostendi potest. Pone quod creditor male gratis suis debitorum iniuriam et remittentem auctoritate iudicis ad restitutionem compellat deinde libere debitori donet eadem: nonne tunc poterit debitor satisfacere deo absque alia restitutione: certe sic: et tamen quod tamen in debitorum fuit non restituit: cur ergo non idem si debitori libere facta est remissio quod non erat restituere paratus: ex quo enim ad duotenebatur. scilicet ad faciendam proximo restitutionem: et satisfaciendam deo pro contritione: et obligatio prima sit pro remissione sublata remanet sola secunda. scilicet penitentia de peccato: quia iniusticiam fecit et quia non intendebat restituere nisi sibi facta fuisset remissio: et hanc opinionem tenet etiam Donaldus in summa: in verbo restitutio furti faciendam est. Verumtamen aliquid sunt casus in quibus remissio non sufficit obligatis ad restitutionem: ut patet in. c. statutum: de rescri. li. vj. et in. c. exigit: de censu. li. vj. et in alijs sufficit remissio: ut patet de cleri. si rescri. c. j. et c. pectum: de reg. iur. li. vj. Secundo ex parte postulantis requiritur quod ore satisfaciatur pro se vel pro inposita persona: apte se offerens velle satisfacere iuxta posse. Hinc queri potest utrum usurario cui ab aliquo facta est libera remissio

mandante generalit̄ in testam̄to suo red-
di vsuras: executor v̄ heres q̄d semel remis-
sum est restituere debet. Ad hoc r̄ndet Fre-
dericus in ope suo q̄ si talis testator locu-
tus est p̄ verba trāsserentia se ad factū: vt
puta qz iubet vsuras restitui his quib⁹ re-
stitui debz ⁊ q̄ p̄barēt se eas soluisse: tūc
nō obstante remissioe tenebit̄ heres satisfac-
cere: ⁊ hoc casu loquit̄. c. ad nostrā. ij. e. de
iureiur. vbi plane de hoc. Si vero loquit̄
p̄ v̄ba sed ad ius trāsserētia non ad factū:
v̄puta iubet eas restitui quibus debet: et
tunc secus dicendū est: hec ille. Tertio req̄-
ritur q̄ etiam ope satisfaciatur iuxta posse si
vult etiā deo satisfacere: vt si rem restituē-
dam adhuc habet: illā sine malicia ⁊ fictio-
ne in manib⁹ creditoris libere ponat. Sin-
autē tūc sufficiētia pignora tradat: q̄ si non
habet tunc de libera volūtate creditor ali-
quā possessionē in manib⁹ alicuius p̄bi vi-
ri ponat: vt ex fructibus eius p̄cessu tem-
poris om̄ia debita p̄soluant̄: ac postea ad
primū dominū v̄ heredes eius redeat: ⁊ si
possessor nō habet cautionē sufficientē: fa-
ciat q̄ tā ipse q̄ eius heredes ad restitutio-
nē p̄pellī p̄nt: postq̄ ad pinguiorē fortunā
venerint: potest etiā fieri p̄ mediā p̄sonam
inter debitorem ⁊ creditore am̄icabilis cō-
cordia: dūmodo sit voluntaria ⁊ libera: ita
q̄ nulla de quattuor cōditionib⁹ sequētib⁹
assit: nā qz tales remissiones cōmuniter fi-
unt coacte ideo nō valēt: p̄pterea ad h̄ vt
libere fiant ⁊ apud deū valeant quattuor
sunt necessaria. Primo q̄ nō fiant ex metu
sicut indulgere solēt subditi suis superiori-
bus aut etiā alijs p̄pter intercessores q̄s ti-
ment. Secūdo q̄ nō fiant ex verecūdia sic
p̄ intercessoribus mittunt̄ p̄fessores q̄ tali-
ter se habent q̄ ex verecūdia moti credito-
res ⁊ n̄ libere p̄tē v̄ totū remittūt: q̄ remis-
sio nil valet apud deū. Tertio q̄ nec fiant
ex desperatiōe: q̄dā em̄ remittunt qz de p̄te
vel de toto desperāt. Quarto q̄ nō fiant p̄
pter aliquā speciē tēporalē: puta qz sperat
a debitore sibi prestari mutuū simplex vel
vsurariū aut tēporale seruitiū: aut etiā p̄
motionē aliquā secularē v̄ eccl̄asticam se
sperat recepturū. Tertiu deniqz remediū
est q̄ dūmodo verisimilit̄ desperat inueni-
re creditore ⁊ eius heredes: salubrit̄ distri-
buat pauperibus v̄ ipias causas eroget:
vt sic eidem spiritualiter reddat quod tem-
poralit̄ reddere nequit. Ad laudē dei om-
nipotentis.

Quomodo v̄ quo ordine debz
fieri restitutio tā de certis q̄z incer-
tis iniustis depositis debitis lega-
tis ⁊ similibus: Ser. LXII

Non furtum facies

n̄ Exo. xx. Sexto principalit̄ vidē-
dū est quo mō v̄ q̄ ordine facien-
da est restitutio: debitoz em̄ aliqui multis ⁊
diuersis obligat̄ diuersimode. Ad hoc
dicendū q̄ generalit̄ prius restituēda sunt
omnia certa sine iniusta sine debita vel q̄li-
tercunqz iniuste retēta: q̄ certa in hoc casu
p̄ponunt̄ incertis triplici ratione. Primo
rōne obligatiōis: nō em̄ tenentur heredes
pauperibus nisi vnica rōne. s. in foro dei: sed
creditorib⁹ certis tenent̄ etiā in foro mun-
di: qz p̄nt heredes a creditorib⁹ in iudicio
p̄ueniri. Secūdo rōne successionis: qz chri-
stus nō succedit in pauperibus nisi q̄ nō repe-
riunt̄ p̄sone certe q̄bus certa restitui debe-
ant: vt q̄si p̄ substitutionē christ⁹ succedere
videat̄. Tertio rōne similitudis nā a fili si-
cut simplex votū nō adeo ligat̄ sic solenne:
qz nō dirimit matrimoniu tractū. cui⁹ ra-
tio ē: qz in simplici voto solū vnū vinculu
ligat: in solēni v̄o duplex: sic in p̄posito di-
ci p̄t. Et ex h̄ p̄tz error mltorū q̄ circa resti-
tuēdas vsuras vel rapinas quotidie pra-
cticat̄ iniuste: verbī gr̄a. Sit aliq̄s q̄ decez
milia habuit de iniustis: int̄ q̄ q̄nos milia
reperiunt̄ certa: ⁊ q̄nos incerta: ip̄o igif dece-
dēte inueniunt̄ tm̄ tria milia: ⁊ sic nō suffi-
ciūt ad restituēdū certa: si q̄ q̄d p̄ satisfacti-
one incertoꝝ accipit̄ vt pauperib⁹ det: to-
tū noua rapina ē: ⁊ q̄dam mō christū rapto-
rē facit in suis pauperibus: ⁊ paup̄ q̄ scit ⁊ tali-
ter accipit rapinā cōmittit ⁊ ad restitutio-
nē obligat̄ his q̄ deberēt habere certa: q̄a
q̄d restitui dz certis p̄sōis nō p̄t distribui
pauperibus: vt plane p̄tz extra de homi. in .c.
sicut dignū. h̄. eos insup. Porro int̄ certa
prius restituēda sunt male ablata: cui⁹ rō ē
fm̄ Alex. de alexan. in tractatu suo de vsu.
qz reddere male ablata est fm̄ nccitatez iu-
sticie ⁊ eoꝝ solutio tollit iniuriā factaz deo
⁊ pximo: ⁊ maxime in rapina ⁊ furto: in so-
lutiōe aut debitoꝝ v̄ iuste acquisitoꝝ non
tollitur iniuria s̄ saluatur iusticia: ⁊ ideo
videtur illud prius fiendum isto: ⁊ si sit cō-
trarium in pluribus hoc esse videtur ex eo
q̄ debita sunt clara ⁊ manifesta: restitutio

nes autē nō sic sed inquirēde sunt: ceteris autē paribus clarū et manifestū p̄cedit in certū. cōcor. etiā Asteh. Ceterū inter male ablata illa ceteris paribus prius sunt restitūda: in quib⁹ auferēdis creditori facta est maior iniuriā et violētia. Pro quo sciēdū q̄ fm̄ triplicē volūtate creditoris p̄tingit debitorē habere substantiā eius: et fm̄ hūc triplicē volūtatis gradū hō varie scōz prius et posterius restituere obligat. Prius ma ē volūtas violēta q̄ p̄currit in rapina: furto et similib⁹: et illa prius sunt restituenda: et hoc propter violentiaz et iniuriā simpliciter illatā. Hinc etiam ad restitutiones tales cōpellunt tā de iure diuino q̄ ecclesiastico q̄ etiā ciuili. Usura vero in qua minor est violentia et iniuria cōpellit restituere iure diuino et ecclesiastico: eadē etiā ratione ceteris parib⁹ prius rapina q̄ furtus restitui debet: quia grauior ī rapina q̄ furto violētia et iniuria p̄ximo irrogat. An si debitor insolidū restituere nō pōt qd̄ extor sit p̄ rapinā et furtū: ac etiaz qd̄ habuit p̄ vsurā: tūc tenet prius insolidū restituere qd̄ habuit p̄ rapinā et furtū: q̄ qd̄ habuit p̄ vsurā: ratio est: qz spoliat⁹ p̄ vsuram sua spēte spoliat⁹ est: sed spoliat⁹ p̄ rapinam et furtū p̄tra volūtate suā spoliat⁹ est. Secūda vō est volūtas conditionata q̄ scz cadit in vsura: nā in illa nō cadit volūtas libera s̄ quadā p̄ditione coacta: et ideo pri⁹ tenet hō restituere q̄ habuit p̄ vsurā q̄ q̄ habuit p̄ alios p̄tractus volūtate factos: hui⁹ ratio est fm̄ Alex. lomb. qz in restitutione debitorū solū iusticia obseruat: s̄ in vsure restitutione et quozūlibet male ablato et nō solū iusticia sed etiā iniuriā deo facta et p̄ximo amouet: hinc talis restitutio p̄ferenda est. Tertia deniqz est volūtas p̄formata sicut ī p̄tractibus licitis voluntates p̄trahētū si mul p̄formant: et ideo habita cū tali volūtate post p̄cedētia restitui debēt: nouissi me vero inf̄ certa restituēda sūt ea q̄ ad p̄sas causas sunt relicta et donata: cui⁹ ratio est fm̄ Alex. de alexan. de vsur. qz donatio legatarū ē ex deuotiōe legatoris: et ideo fuit in eo superogatiōis consiliū: vel forte p̄ debitis incertis sunt legata: restitutio vero debitorū certorū quo ad p̄sonas ē ex obligatione p̄cepti. Hunc autē pri⁹ sūt reddenda que sunt scōm necessitatē iusticie et obligationē p̄cepti: q̄ illa dāda q̄ sunt superogatiōis et p̄silij: ad q̄ hō ex necessitate nō tenet: et huic sentētie p̄cor. Archi. in. c.

nō sane. xliij. q. v. et sic mediū locū tenet solutio debitoz. Hinc etiā dicit Guilhel. q̄ si heres scit vl̄ credit hereditatē vltra debitā nō extēdi siue sint ex p̄tractu vl̄ quasi: seu ex maleficio vl̄ q̄si: tunc legatario nihil debet dari: qz si ordinē restituēdi mutauerit: primo soluēdo legatarijs seu secūdarijs creditoribus: et deficit hereditas in restituendo prioribus creditoribus minime liberat quo ad p̄scientiā: nisi hoc faciat ex pbabili ignorātia reputās hereditatem sufficere ad omnia soluēda: vel nesciēs hūc creditore esse potiorē: et maxime remanet obligat⁹ si ex dolo vel fraude talē restituēdi ordinem tenuit: et hec sane intelligunt: nisi debitor vl̄ executor iuridice vel iusto metu cogere rur in restituendo ordiez p̄dictū mutare. Dicit tamen frater clarus de florentia ī suis casibus quos asserit ī curia romana disputatos: quod iuri magis consonū est: vt quē primo damnificauit eidē prius satisfaciāt. Cuius rō est: qz eidē dānificato bona sua primo fuerūt obligata: vnde si debitor postea p̄traxit debitum p̄ mutuū et h̄mōt: p̄stat q̄ bona sua vni semel obligata alteri obligare nequirit: hec ille. Ad maiores autem euidentiam circa restitutionem debitorū q̄ licitis p̄tractib⁹ sunt p̄tracta: ponamus casum de mercatore qui depaupertus aufugit relictis bonis extātib⁹: qd̄ creditores p̄cipientes vnanimiter confluunt et solutionē exigunt: nam veniunt deponētes et petunt deposita: veniunt et vendētes qui petunt pannos depositos aut precium eorūdez: veniunt et hypothecarij petentes se p̄ferri: veniunt pro dotib⁹ vxores et nurus: veniunt et alij simplices chirographarij: veniunt et alij simplices p̄uilegiarij. Queritur ergo quo ordine et q̄bus pri⁹ satisfaciendū est. Ad hoc dicēdū scōm Baldum de p̄sio. l. p̄ debito: de bonis auctoritate iudicis possidēdis q̄ talis ordo seruandus sit: primo nanqz satisfacere debet dominis rerū adhuc apud debitore extantium: vt etiā dicit Baldus. l. de execu. rel. iudi. i. l. executorē: vbi gratia: deponēti debet reddi depositū si adhuc extat: vt. ff. de p̄ui. credi. l. fl. et l. neuter. §. in bonis: eo. titulo: similiter furtum et rapina: primo reddi debz si extat et de silib⁹ in q̄b⁹ nō trāssertur dñiū idē est iudiciū. Secūdo loco restitui debēt merces extātes his qui illas pro p̄cepto nondū habito debitori tradiderūt: qz singularit̄ p̄ p̄cepto sunt obligate vel etiā

am quodcumque aliud emptum nec solutum buy extat: h tamen saluo q si merces p nunc plus valent id plus reddetur ad comodum aliorum creditorum: vt. ff. de ac. emp. l. iulianus. §. offerri: q si merces iam eunt vendite et ex loco alie subrogate: tunc tales subrogationes reddi non debent loco earum: quia non sunt obligate pro dicto precio: vt. ff. de in re verso. l. qda: vbi de hoc notabilis textus est. Inui autem ratio potest assignari: quia precium ex mercibus illis redactum non erat obligatum ei qui illas tradiderat: et persequens nec secunde merces ex eodem empte: et idem dicendum est in permutatione: quia vbi species est in obligatione non succedit alia loco alteri: vt notat. ff. de ver. sign. l. habeo: sicut etiam precium furti vel rapine non est furtum vel rapina. Tertio loco satisfieri debet his creditoribus qui pignora susceperunt: quia potiores sunt in creditoribus vt eisdem soluat quantum valet pignus: et preferuntur his qui habent personales actiones tamen: et sile in iudicium est de creditoribus habentibus expressas hypothecas qui sile preferunt: vt. ff. de po. l. pig. ha. l. si pignus: etiam dote uxoris et fisco quod tamen sane intelligitur de prioribus creditoribus habentibus expressas hypothecas: vt plane patet extra de pig. c. ex lris: in glo. Pro quo sciendum secundum Hostium. q pignus est obligatio rei licite pro debito facta: fit autem ad maiorem securitatem: quia tutius est incubere pignori quam agere in persona: vt insti. de oblig. q ex deli. nal. §. furti: vnde quoniam transit in potestatem creditoris dicitur pignus: quoniam vero remanet apud debitorem dicitur hypotheca: sed quantum ad actionem non differunt. Et secundum Hostium. bona tacite pignori vel hypothecae multis modis obligantur: primo pro dote obligantur bona promittunt dote: sile bona mariti pro dote uxoris: item bona reductoris pro solutione locati: sic etiam bona tutoris et curatoris obligantur pro tutela: item bona patris pro rebus aduenticijs filiorum: sic bona matris ad secundas nuptias conuolantis pro bonis filiorum prioris matrimonij etc. de quibus breuiter vide in summa pisa. in verbo pignus. §. ij. Sed nunc ad cepta redeamus. Quarto loco satisfieri debet creditoribus habentibus tacitam hypothecam: inter quos tamen preferuntur dote uxoris que censetur in bonis viri sui hypothecam habere: et preferuntur alijs nedum pretenduntibus personale obligationem: sed etiam pretenduntibus tacitam hypothecam: vt. l. de po. in pig. habeant: non tamen preferuntur creditoribus anterioribus et expressas hypothecas habentibus: nec etiam filijs matrimonij prioris agentibus

protra nouercas: vt. l. qui po. in pig. ha. l. assiduus: similiter et fiscus idem habet priuilegium in muliere: vt. p. de puile. fil. quis. de hoc etiam habetur in glo. ex de pig. in. c. ex literis: si tamen ante tacitam hypothecam vel etiam expressam non erat soluendo: preferuntur in debitis ex maleficio extractis: tunc in foro conscientie videntur illa bona prius obligata non posse ulterius obligari: et ideo talis solutio precedere debet in iudicio anime si constat de certa quantitate et de certis personis quibus restitutio fieri debeat. Verumtamen qui expendit in funerando testatorem preferunt cuilibet priori tacitam hypothecam habenti: vt. ff. de relig. l. penul. et l. ac si quis. §. j. sed forte non idem est habentibus expressam: vt. l. 30. dicitur: videat tamen ne funeralia sumptuosa faciat si testatoris bona vix essent soluendo: quia talia in foro conscientie non posset recipere vel exigere. Ceterum de alijs habentibus pignora vel hypothecas speciales vel alia bona obligata: vt in instrumentis fieri solet: tunc tenenda est regula iuris in. vj. q prior est tempore potior est in iure: vt. l. de po. in pig. l. si decetero: et l. si fundum: et l. diuersis. Quinto loco satisfieri debet deponentibus quoniam non extant eorum deposita: vt. ff. de positi. l. si hominem. §. fisci. hoc autem priuilegium cause depositi datur propter frequentiam tractuum depositorum: verumtamen tali priuilegio non gaudet qui sub nomine depositi ad usuram mutuatur: vt patet in dicitur. l. si hominem. Sexto denique loco veniunt simplices priuilegij. i. habentes priuilegia personalia non realia et habent actiones personales tamen. Septimo vero veniunt omnes chirographarij pro rata non obtenta prioritate tractuum: quia licitum est debitori propter cumulatum creditorum facere deteriore casum priorum creditorum inter chirographarios: non tamen inter eos qui habent dominium vel hypothecam aut priuilegium: vt. ff. de sepa. bo. l. j. §. strario: et ista est ratio quare in chirographarijs creditoribus non attenditur tempus: que quidem ratio notantur menti recommendanda est. Et notandum generaliter quod ceteris paribus quando restitutio vnus est determinata et clara tunc preferuntur alterius restitutioni non determinate nec clare. Quod si amborum restitutio sit eque clara tunc qui pauper est ceteris paribus diuiti preferendus est: eo quod pauper magis indiget: et per consequens cum iniuria maiori tenentur res illius: quod si pares in paupertate reperiantur: tunc ceteris paribus preferendus est cui prius in dilacione resti-

stitutionis iniuria facta est. De certis igitur restitutione debita plenarie facta: ad vltimum sunt incerta restituenda. Cuius ratio prius patet: quia christus in suis pauperibus non succedit nisi quando non inueniunt persone certe quibus sunt restituenda: et ideo cum bona non sufficiunt pro satisfaciendo certis si quis scilicet dederit vel acceperit aliquid vice christi pro satisfactione incerto et ad restitutionem obligat his quibus adhuc certa debent: quia hoc totum rapina est. Nouissime vero si supersunt aliqua debent solui legata et donata. Pro quo sciendum quod differentia magna est inter debita et legata: quia debita sunt iusticie: legata vero supererogationis et ideo secundum canones et secundum conscientiam quilibet heres vel executor tenet ad omnia debita soluenda: in quantum hereditas se extendit: siue fuerit ex maleficio vel quasi: siue ex contractu: siue peruenerit ad heredem siue non: ut extra de pig. c. ex presentium: de solu. c. j. de usu. tua nos: de rapinis in lris: et hoc. In hoc omnes canonice: imo tenet soluere debita sine omni diminutione. De legato autem secus est: quia si tanta sunt quod non remaneat ei legitima portio: tunc potest detrabere suam legitimam et iterum quartam secundum quosdam si fuerit institutus heres: concord. Hostiensis et Ulrichus tamen in legatis ad pias causas non deducitur falcidia: ut. l. ad. l. fal. et extra de testa. c. cum esses: in glo. idem Monaldus. Preterea notandum quod si solutis debitis certis adhuc hereditas sufficiens est ad soluendum incerta et legata: tunc legata solui non debent cum his que dantur pro incertis alioquin hoc in fraudem faceret et rapinam in bonis crucifixi committeret: cui pariter applicanda sunt tam incerta debita quam etiam legata: verbi gratia. Legauit illi monasterio decem libras: ac pro incertis restituendis similiter tenetur. x. libras: tunc ea que soluiuntur pro incertis illi monasterio non debent applicari in solutionem ipsius summe legate: constat enim quod tunc testator fraudatur etur de executione ipsius legati. Si tamen hereditas deductis deducendis non sufficeret ad solutionem vtriusque: tunc congruum videtur quod talia debita incerta applicarentur legatario: quia presumitur legi nature quod tunc testator magis eidem applicari vellet quam alteri: et si plures sunt heredes tunc secundum Iob. de l. de hered. ac. l. j. et ij. quilibet tenet pro parte hereditatis: exempli gratia: patris mortuus dimittit tribus filiis tres marcas argenti: quod una

est furtiua licet ignoret filii que sit illa. Tunc enim secundum Alex. de bal. in. iij. in tractatu restitutionum quilibet tenet tamen restituere tertiam partem: etiam si alii partem suam restituere non velint: licet quilibet dubitet an marcam furtiuam habeat: secus tamen de illo que certus esset quod ipse marcam furtiuam haberet. Ad lau.

Quando restitui debent debita iniuste contracta vel acquisita publice vel occulte: Ser. LXIII

Non furtum facies

Exo. xx. Septimo principaliter videndum est quando fieri debeat restitutio. Ad cuius evidenciam queri potest vtrum liceat alienum inuito domino aliquo tempore detinere: quod si non: propter quam rationem est restitui facienda. Ad hoc dicendum quod quedam sunt aliena iniuste quidem acquisita et iniuste detenta: sicut sunt furta: rapine: usure et similia: que inuito domino vel iniusto lucro a vero possessore alienantur. Quedam vero iuste sunt acquisita sed iniuste detenta: sicut omnia debita per emptioem: mutationem seruitutem: iuste quidem contracta sed ultra constitutum diem ab homine vel iure seu etiam approbata consuetudine retenta: sicut etiam deposita et similia: et de omnibus his dicit Scotus in. iij. di. xv. quod non licet aliquo tempore tenere alienum inuito domino. l. nolente: et secundum relictam rationem nolle debente. In quibus verbis Scotus duo principaliter ponit. Primum est quod regulariter statim restitutio facienda est sicut statim ab actu et voluntate peccati mortalis cessandum est: quod triplici ratione probari potest. Prima ratio sumitur respectu dei qui scilicet hoc precepit. Pro quo sciendum sunt Thome. Alex. lom. Bonauenture. et Scotus. sup. iij. quod licet affirmatiua dei precepta non obligant ad sepe: tamen ad hoc obligant precepta negatiua: precepta ergo de restitutione facienda habent formam videat affirmatiuum: tamen sunt veritate implicat negatiuum: utpote quod quis prohibet alienum detinere. et ideo secundum Scotum sic auferre alienum est mortale peccatum et contra preceptum domini negatiuum: scilicet non fur. fa. sic etiam istud preceptum est negatiuum quod quis inuito domino prohibet detinere alienum: et contra illud non fur. fa. agit qui sic alienum detinet: et ideo sic necessarium est seruare precepta negatiua: sic necessarium est non tenere aliena inuito domino. Secunda ratio sumitur respectu proximi: quod scilicet sic retinens sepe est in ledendo proximum quod in tenet rem alienam donec re

stiat eā: et ideo s̄m Alex. lom. eadē ē in iu-
ria rē alienā inuito dño retinere: sicut eam
inuito dño auferre: vt extra de resti. spo. c.
sepe: vbi dicit vltia glo. q̄ iura p̄ eodē re-
putāt auferre et iniuste detinere. Tertia ra-
tio sumit respectu sui: nā sc̄dm Sco. vbi su-
pra: vt homo vere penitere possit statim ces-
sandū ē ab actu cuiuscunq̄ mortalis culpe
nō tm̄ exteriori sed etiā interiori. I. tā esse
ctū q̄ affectu: iuxta illud Eccl̄i. xxj. quasi a
facie colubri fuge peccatū: et ideo p̄ p̄sequens
actu statim reddere vel velle reddere cum
oportunū fuerit ē de necessitate salutis: hīc
etiā restitutio in ope v̄l plena volūtate req̄-
rit̄ an̄ omnē penitentiā sacramentalē sic cessa-
tio volūtatis et facti a peccato: nec in iugif
pp̄rie a sacerdote s̄ a diuina lege: vñ sicut
tenēs adulterā vel fornicariā nō ē capax
penitentiē sed irrisor: ita q̄ si ad penitentiā
talit̄ venit potit̄ pctō pctm̄ addit sc̄dm Sco-
tū: vbi supra: sic etiā alienū volūtate parit̄
et actiōe retinēs nō ē capax alicui⁹ peniten-
tiē: q̄ si q̄tū ad apparētiā penitentiā agere
videat: audi q̄d sup̄ h̄ dicat Aug⁹. ad Ma-
cedoniū: et habet. xliij. q. vj. c. si res aliena
pp̄t̄ quā peccatū ē reddi possit et nō reddi-
tur: penitentiā nō agit sed simulat. Hinc q̄-
dam doctores tenēt q̄ talis ante restitutio-
nē actualit̄ factay: cū sc̄z assit facultas sine
pp̄rio detrimēto: nequaquā absolui debeat:
tū q̄ q̄dū sic alienū detinet peccatū in iu-
sticie p̄tinuat: tū q̄ p̄stat ex h̄ q̄ nō est vere
p̄trit⁹ si p̄t et non vult statim restituere: q̄
vere p̄tritus statim ab omni peccato recedit
mortalit̄: nullus aut̄ absolui p̄t s̄m Bona.
quē p̄stat nō esse vere p̄tritū: et si absoluit
nulla est absolutio sed graui⁹ peccat absol-
uēs: q̄ decipit p̄sitētē in penitentiē sacramē-
to: nisi forte absolueret ad cautelā cū p̄te-
statiōe q̄ absolutio nulla ē q̄dū nō resipit
sc̄it veracit̄ a pctis: et h̄ fieri p̄t s̄m Tho.
in. liij. tū etiā pp̄t̄ anticipationē: q̄ restituo
nō est ps̄ satisfactiōis s̄ p̄ambulū ad eā
Deniq̄ vt cōiter p̄iculosū ē tales absolue-
re: q̄ quotidiana docet experientia q̄ tales
omni anno restituere p̄mittūt et rarissime p̄-
missū seruāt. Secūdo p̄ncipalit̄ idē Sco-
tus innuit q̄ in certis casib⁹ alienū teneri
p̄t etiā dño nolētē: s̄ s̄m rectā rōnez velle
debentē: et de h̄ p̄sequit̄ Sco. in. liij. dicēs:
q̄ quis creditor nō velit debitori p̄stare re-
missionē: in casib⁹ tñ aliq̄b⁹ licitū ē differre
restitutionē exteriorē habita interiori volū-
tate restituēdi cum occurrerit circumstātie

oportune. Pro cuius declaratiōe sciēdū ē
q̄ debita duob⁹ modis sūt p̄tracta: sc̄z vel
iniuste vt p̄ rapinā: furtū: vsurā et sic de ali-
is: vel iuste sicut in iusta emptiōe cōductio-
ne mutuo et silibus. Si p̄tio mō tūc distin-
guēdū ē: q̄ v̄l p̄tracta sūt manifeste sic no-
torij vsurarij: raptores et filēs q̄ talē in iu-
sticiā exercēt in scādalū plurimoz: et tūc s̄
debita sunt clara et certa: constat q̄z cui sūt
reddenda potest habere locū q̄d dicit Alex.
de hales in. liij. p̄te sūme i tractatu restituo-
tionū: vbi dicit q̄ si fur vel raptor sit in ex-
trema necessitate: similic̄ et vxores et liberi
potest ipse de re quaz restituere tenet̄ reti-
nere sibi q̄tū suffic̄ vni refectiōi: totūq̄ re-
siduū restituere tenet̄: et hec positio tuta q̄
dem ē sed admodū dura: de rigore p̄cedēs
p̄fecte iusticie. Et addit Alex. de hales. si enī
facit q̄d debet: nō dereliquet eū dñs s̄ illi
p̄uidebit: iux̄ illō ps̄. 36. Nō vidī iustū de-
relictū et. et Matth. vj. Respiciite volatilla
celi et. Donaldus aut̄ in tractatu restituo-
tionū dicit q̄ talis restituere debet vsq̄ ad
venditionē hereditatis et omniū bonoz: et
etiā si oporteat ipm̄ cū familia mendicare:
et in hoc multi doctores concor. cuius ratō
potest esse: quia talis nō solum tenetur ad
restituendum iniuste ablatum sed etiaz ad
tollendum cōmune scandalum: quia dicit
dominus: ve per quem scandalum venit:
expedit em̄ ei potius q̄ sus. mo. ast. in collo-
e. et demergatur in profundum maris. Hi-
hilominus tamen in his confessor prudēs
maxime considerare debet conditiōes: sta-
tus: diuitias: paupertates et similia tā cre-
ditoris q̄ debitoris: et sc̄dm h̄ discrete mo-
derare cuncta: quia de omnibus non ē dā-
da regula generalis. Porro si debita tali-
ter contracta nō sūt clara nec certa cui red-
di debent: vel non inuenit̄ domin⁹ rei fur-
tiue vel eius heres: tūc sc̄dm Alex. de hales.
vbi supra p̄ p̄siliū p̄lati v̄l cōfessoris potest
ea reseruare penes se donec verū dñm inue-
niat: qui si reperiri nō potest: solutis prius
omnibus alijs debitis certis etiā iuste con-
tractis: resignare debet ecclie vel discreto
et p̄bo p̄fessor̄ q̄ potest restituenti: furi: ra-
ptori v̄l vsurario si multū indigens est da-
re p̄tē illius vel etiā totū: precipue si vide-
rit eū vere p̄tritū et emēdare volētē: q̄ in h̄
casu efficit̄ res illa de patrimonio crucifi-
xi: cuius dispensatores sunt in hoc foro cō-
fessores: et sic tā q̄ christi vicarij p̄nt eadē as-
signare cui voluerit vice xp̄i: dñmō idigēs

fuerit: videant tñ q̄ in hoc nō q̄rāt seip̄os: ne disp̄atores infideles inueniant̄. Hec autem p̄bant̄ per legē q̄ Numeri. v. p̄oif̄ vbi dicit̄: q̄ vir v̄l mulier cū fecerint ex oībus pct̄is q̄ solēt homībus accidere t̄ p̄ negligentīā trāsgressi fuerint mādatū domīnī atq̄ deliquerint: peccatum suū confitebunt̄: t̄ reddent̄ ip̄m caput: quintāq̄ p̄tes desup̄ ei in quē peccauerint. Sin aut̄ nō fuerint q̄ recipiāt: dabit̄ dñs t̄ erūt sacerdotis: h̄ ibi. Hīs aut̄ q̄ habēt aliq̄ vltra necessitatē nature sue t̄ suor̄ quor̄ curā habēt: nihil relinquēdū est: sed potius indicēdū est in hoc casu q̄ de talib⁹ in certis restitutionē faciāt christo in suis mēbris p̄ salute creditoris: t̄ in hoc nō querēdo p̄prium affectū: sed vtilitatē spiritalē ip̄s cui spiritalit̄ restituit̄: qd̄ realiter p̄pter ignorantīā p̄sone fieri non potuit: alioq̄n secūdarīo nō īmerito furti argueret̄ in iudicio anime. Secūdo mō debita iniuste cōtracta sunt occulta: vt qñ bona sunt occulte s̄blata vel etiā occulte sunt aliq̄ damna iniuste illata: t̄ tunc iniustus ablator nequaq̄ se p̄dere debet: qz fama p̄ciosior est q̄ terrena substantia nec p̄sequēs restituere debet p̄seip̄m: nec etiā p̄ se dilationē querere si fuerit impotēs ad soluendū: sed p̄ intermediā p̄sonā scz p̄fessorē v̄l aliū amicum fidelē: sūme tñ laboret q̄ p̄sonā ad h̄ idoneā t̄ cōscientiosā re t̄ nomīe assumat: ne forte sibi ip̄i iniusta reseruās creditori nō restituat. Indicēdū est etiā illi q̄ integre cōtractus oīa restituat si potens est h̄ facere sine grauiamē saltē notabili: qz ceteris parib⁹ multo strictius q̄s obligat̄ ad soluendū debita cōtracta iniuste q̄ iuste. Si tñ sine notabili grauiamē h̄ adimplere nō posset: vt pote qz reddituarius est artē t̄ mercātiā lucratiuā penitus ignorās: nec habz vltra necessitatē in redditib⁹ t̄ alijs bonis mobilib⁹ t̄ immobilib⁹ s̄m cōditionē p̄sone t̄ status: vel etiā arte mechanic⁹ est aut mercator: nec sine magno dispendio sue artis vel mercātie restituere p̄t: vt quia nō retinet vnde arti sue requisita emat: vel nō inuēit aliquē q̄ bona sua velit emere nisi notabiliter citra cōdignū t̄ sic de alijs. Tūc s̄z hosti. in sū. li. de penitētis. s̄. q̄bus. x. s̄z q̄ forma p̄t cū voluntate creditoris p̄ interpositā p̄sonaz acq̄sita paulatim singul̄ mētib⁹ vel annis aut alijs t̄pib⁹ restituere qd̄ poterit: aut aliter amicablem cū leso cōueniat q̄ eidē de suis redditib⁹ annis singulis

moderate restituat: ita q̄ sibi vite necessaria remaneant quousq̄ plenarie satisfecerit. Preterea si tale periculum imminet q̄ is qui tenetur restituere nō potest īduci ad restitutionē statim faciendā ne nimīū grauef: nec is cui restitutio debet fieri induci potest ad dilationē aliquā faciendā: tūc putat hosti. ibidē q̄ discret⁹ sacerdos p̄t suam formare p̄scientiā ex eo q̄ intēdit vtiliter gerere negociū creditoris: vt hoc medūm inueniat: q̄ ex quo videt q̄ dānificatus aliter iniuste ablata recuperare nō p̄t imp̄petuū: vel nō ita cito seu etiā nō ita cōmode p̄t recepto iuramento t̄ alia sufficienti cautione si fieri potest cōcedere dilationē ei q̄ abstulit: t̄ sub hac cōditiōe si hoc adimpleuit infra diē statutū absolueret peccatorum: vt sic creditor qd̄ ei debet recuperet t̄ peccator a p̄sbytero desperat⁹ nō recedat: hec ille. Quia tñ hec opinio maxime sustineri p̄t si hincinde p̄satis quātitate debitorū quātitate reddituū seu bonor̄ mobilium t̄ immobilium cōditiōe p̄sonaz: p̄p̄rim ip̄i debitoris quo ad p̄sonā t̄ statū verisimilit̄ p̄cludi p̄t: q̄ ad faciendā hāc restitutionē se velit artare vtēdo tñ necessarijs t̄ nō superfluis s̄m cōditionē stat⁹ ei⁹ t̄ p̄sone: q̄ cūcta prudēs p̄fessor subtili⁹ p̄siderare dz: nā in his maxie p̄siderāde sūt cōditiōes stat⁹ diuitie: paupertates t̄ filia tā in creditore q̄ in debitore. Deniq̄ si bonor̄ iniustor̄ ocultus debitor ad extremā puenit paupertate: licet citra medicitatē: t̄ ex cōditiōe v̄l statu verecūdū eēt illi medicare: tūc tenet̄ bonis illis vti dūtaxat in extrema necessitate: ac sollicitē laborando lucrari panē suū: cū firmo proposito restituēdi quicqd̄ vltra strictā necessitatē suplucrari valeat: ac ī fine vite cetera vsq̄ ad debitam restitutionē plenarie relinquat. Donal. insup̄ in summa dicit q̄ si dānificatus indebite se dānificatū agnoscit: tūc ipse dānificans tenetur petere veniā p̄ se si potest t̄ manifestū sit: aut per alium si per se non potest vel audeat: t̄ tunc talis media persona nomē t̄ circumstantias rei pro quo petit subtrahere debz: si per expressionē periculū aut scādalum timeatur: huius ratio est: qz q̄ offēdit alium cū eo ip̄o offensus aliqd̄ aduersus eū debz offendēs ire per se vel per aliū t̄ p̄ posse reconciliari fratri suo. Si vero q̄ dānificatus est hoc nescit: credendum est q̄ licet tutius sit petere veniā vt dictum est quando satisfacere non potest: tamen ad hoc non

tenet: qz nō est in mora soluendū in hoc ca-
 su quo ad iudiciū diuinū cum damnifica-
 tus nescit r dānificans prepotens ē: veruz
 tamē postq̄ satisfaccere potest semp ē i mo-
 ra soluendi donec satisfecerit aut dilatiōez
 impetrauerit: r hoc idē obseruandū ē vbi
 aliquis est debitor alterius ex cōtractu vel
 quasi contractu: similiter r in regularib⁹
 qui se recolūt esse debitores alicui ex eo q̄
 fecerunt in seculo. Deniqz generaliter tam
 de debitis iniuste sed occulte acquisit⁹: q̄
 etiā iuste cōcludit Sco. i. iij. di. xv. q̄ quā-
 do restitutio est damnosa reipublice vel ei
 cui faciēda est: aut etiam diffamatoria resti-
 tuenti vl notabiliter damnosa: tūc nō tene-
 tur statim ad restituendū sed sufficit q̄ sta-
 tim affectu restituere firmiter pponat hinc
 inde cessantib⁹ incōuenientijs. **Q**z si obij-
 citur: restituere ē actus pcepti negatiui vt
 dictum ē: ad cui⁹ obseruantia quilibet te-
 net semp r ad semp. Ad hoc respōdet ibi-
 dem idem Sco. q̄ tenere alienū iniuste: id
 est inuito domino semp ē phibitū: r ideo
 semp r pro semp oportet nō tenere. isto mo-
 do sed qn quis habet volūtate restituendi
 tempore oportuno extūc tenet domino vo-
 lente. i. fm rectā rationē velle debente: qz
 dñs velle debet q̄ ille qui habet suū i hoc
 casu teneat illud quousqz oportune redde-
 re possit: r de hoc in sequēti sermone lati⁹
 videbit. In argumētū autē pdictoz legis
 in cesario: q̄ cōtigit apud ciuitatē argentī
 nā: cū quidā ciuis ibidē defunctus fuisset
 r i pheretio fm morē possit: aīa ill⁹ ad cor-
 pus reuersa ē: r cū clamaret: quō veni huc
 quō veni huc: vocata ē vxor ei⁹: ad quam
 ille: Dei misericordia reduct⁹ sum: r hoc tū-
 bi dico: nisi oīa que habem⁹ relinquamus
 saluari nō poterim⁹: sicqz omnib⁹ pnt po-
 tuit salubriter dispositis infra tridū mor-
 tuus est: fuerat em̄ eoz substantia de malo
 acquisita: hoc ibi. Ad laudem dei omni.

Quādo restitui debēt debita iu-
 ste ptracta vel acq̄sita r de triplici
 differētia debitorū: Ser. LXIII

Non furtū facies.

n Exo. xx. Niso vteūqz de restōne
 debitorum iniuste acq̄sitorum
 iam psequamur qualiter debita
 iuste ptracta r acq̄sita ad restitutionē obli-
 ganf. In quib⁹ quidē restituēdis attēden-
 de sunt circūstantie ptractuū vel pactorū

aut interuenientiu iuramētoꝝ certū tēpus
 solutionis p̄figentiū: nam in talib⁹ debitor
 iuste ptractis nō tā stricte debitor obligat
 ad restōnem faciēda sicut in debitis iniu-
 ste ptractis: qz p̄sumēdum nō ē q̄ benignē-
 tas iuris r equitatis impie velit interp̄ta-
 ri: aut nimis dure ptract⁹ emptiōis mutuū
 r p̄similiū negocioz que p̄utilitate mutuū
 recipientis aut p cōmuni cōmoditate vtri-
 usqz cōtrahētis ordinata sūt. **P**ro q̄ scē-
 dū q̄ triplex pōt distingui debitorū differē-
 tia fm quā triplicē differētia triplex licen-
 tia necessaria iudicat. **P**rimo nāqz sunt q̄-
 dam qui licet satisfaccere valeant aliena re-
 stituendo: tñ pro leuioꝝ longioꝝ solutio-
 nis terminū habere volūt: r illi licētia ob-
 tentā r liberā habere debent: alloquin ta-
 lem solutionē licite differre nō possunt: qz
 iuxta p̄fatā regulā Sco. nō licet alienuz
 inuito dño aliq̄ notabili tpe detineri. Ad
 b̄ q̄ talis licētia sit libera q̄ttuor req̄rūt.
Primū ē q̄ non def ex timore: sic plerūqz
 faciūt mechanici oparij r mercēnarij nobi-
 lib⁹: potētib⁹: diuitib⁹: q̄ nō audent sua cū
 rigore exigere: imo nec musitare: cū tamē
 cōiter sine cā iuste necessitatis tales debi-
 tores solutionem p̄trahūt r creditoribus
 p̄cipue pauperib⁹ q̄ p̄prio sudore victū q̄t-
 tidianū acq̄rūt: multis modis in b̄ vio-
 lentiā inferūt: p̄tra p̄ceptū domini dicētis
 Leut. xix. **N**ō morabit opus mercennarij
 tui apud te vsqz mane: glo. merces in q̄ for-
 sitan viuit cū vxore filijs ac parentibus si
 differē deficit vict⁹: r si in crastinū recipit
 vim tamē r calūniā ptulit: quia interim vñ
 viueret nō habuit. **E**nde dicif vnū de q̄t-
 tuoz peccatis vindictā acclamātib⁹: vt p̄
 in. c. Jaco. v. vbi dicit diuitib⁹ tenacibus.
 Ecce merces oparioꝝ vestroz qui messue-
 rūt regiones vestras q̄ fraudata ē a vobis
 clamat r clamor eoz in aures domini saba-
 oth introiuit. **S**ecūdo q̄ nō def ex verecū-
 dia scz p mediū alicui⁹ cui creditor p̄tradi-
 cere seu illi erubescit negare. **T**ertio q̄ nō
 def ex desperatiōe credēs q̄ alif suū reha-
 bere non possit. **Q**uarto q̄ nec def spe scz
 alicui⁹ seruitij tpalis: r de his quattuor di-
 ctū ē supra. **E**nde sicut ibidē intelligif de
 vera indulgentia debitorib⁹ libere facta:
 sic hic intelligif eadē de licētia libere acq̄-
 sita. **A**lloquin si quis aliter p̄rogationem
 solutionis extorquet: violētia infert: nec ē
 capax penitētie salutar⁹. **I**nter om̄s tamē
 grauissime deū offendūt: qui relicto ad pl-

as cās cū pnt nō restituūt vt tenent: q̄tra
 q̄s terribiliter clamāt tria p̄silia generalia
 sicut p̄s. xiiij. q. ij. c. q̄ oblatiōes: cū duobus
 sequētib⁹ q̄ reputant̄ ibidē ab ecclia sepa
 rādi ⁊ excōicandi tanq̄ necatores pauper
 ⁊ infideles. Secūdo vero sunt quīdaz q̄
 debiti v̄l partē debiti soluere nō possūt ni
 si cū magna difficultate: ⁊ illi licetiā petitiā
 habere debēt licet nō adeptā. P̄do q̄ notā
 dū fm̄ Alex. de alexan. q̄ si is qui ad resti
 tutionē obligat⁹ ē intātū indiget q̄ si cre
 ditor sciret indigentia illi⁹ fm̄ rectā rōnez
 ⁊ fraternā charitatē non deberet sibi clau
 dere viscera pietatis: attenta p̄pria sufficiē
 tia: sed eadē charitate deberet ei dare dila
 tionē v̄l etiā facere remissionē in toto seu i
 pte cū p̄silio boni ⁊ discreti viri: ⁊ tunc dif
 ferri licite pōt restitutio: etiā si debitor di
 lationē solutiōis negaret: sic tñ q̄ semp̄ pa
 ratus sit satisfacere q̄ cito puenerit ad pin
 guiorē fortunā. Ecōtra vero si debitor non
 tñ indigens ē: q̄ si creditor sciret indigen
 tia ei⁹ ex fraterna charitate nō teneret illi
 dare dilationē in toto vel in pte: q̄ nō ē in
 digētia tanta q̄n possit ei restituere in toto
 v̄l in pte: tūc in hoc cāu si creditor solutio
 nis dilationē negaret: debitor eidē statim
 soluere teneret. Et quīs aliter quidam di
 cāt hec tñ videt̄ inia vera. Si vero sūt plu
 res creditores ⁊ vnus non vult dare dila
 tionem sed petit q̄ debitor cedat bonis:
 tunc fm̄ Ray. standū est maiori partī: ma
 ior autem pars dici debet vbi maius ⁊ for
 tius debitum est. Si vero par sit debitum
 tunc maiori numero creditorum standum
 est: q̄ si cuncta paria sunt: tūc sententia cle
 mētior eligi debet scz de dāda dilatiōe. C.
 de ces. bo. l. fi. P̄terea dicit Richar. i. liij
 di. xv. q̄ si is qui d̄z vt puta q̄ dānū intu
 lit habet aliqd̄ vltra necessitatē sustētatio
 nis nature sue ⁊ suor: quīs sit sibi necessa
 riū quo ad victū fm̄ decētiam sue persone:
 tūc restituere tenet: q̄ nō ē licitū de alieno
 viuere cū honore seculari. Si v̄o nō habet
 nisi necessaria: tūc si q̄s q̄ dānum passus ē
 nō indiget ad nature sustētationē eo q̄ ab
 latū ē: non tenet restituere qui abstulit q̄
 ex iure nature licitus ē vnicuiq̄ vsus pos
 sessionis necessarie ad sustētationē nature
 extrema nanq̄ necessitas oīa facit cōia: vt
 ff. ad. l. rho. de iac. l. ij. i. tex. ⁊ glo. Sco. ve
 ro dicit in. liij. q̄ si aliena retinēs ē in extre
 ma necessitate: ⁊ ille cui⁹ ē res nō est in ex
 trema necessitate: s̄ habet aliqua citra ne

cessitatē extremā: tūc res illa fit sp̄tus deti
 nētis iure politico: q̄ in extreme necessita
 tis articulo ad p̄uidendū sustētationi na
 ture: via oīb⁹ extreme necessitatis p̄cessa ē
 vt p̄s de v̄bo. sig. exijt qui seminat. li. vj.
 nec etiā creditor in illo casu iuridicā habz
 actionē supra debitorē: q̄ inanis est actio
 creditoris quā excludit inopia debitoris:
 vt. ff. de dolo: nā is. Merūtāmē hmōi actō
 nō expirat sed ē sopita: sicut ⁊ obligatio in
 debitorē sopita est qui tñ postea tenet ad
 restōnem si peruenerit ad pinguiorē fortu
 nā: q̄ si nūq̄ occupuit illā rem an̄ extremā
 necessitatē: tunc simpliciter occupauit rē su
 am nec tenet ad aliquā restōnem. P̄do ro
 si tam detinēs q̄ ille cui⁹ res detinet sūt in
 extrema necessitate: tūc distinguendū ē: q̄
 v̄l dñs sp̄tus rei prius deuenit ad illaz ne
 cessitatē: ⁊ tūc illi reddi d̄z duplici iure: tñ
 q̄ prius sua erat: tū etiā q̄ tā ex illa neces
 sitate facta ē sua. Vel ecōtra detinēs prius
 deuenit ad extremā necessitatē: ⁊ tūc statē
 facta ē sua: nec in hoc casu dñs posterl⁹ ad
 tāntā necessitatē venienti reddi d̄z: q̄ cessa
 uit dominiū illi⁹ ⁊ facta ē alteri⁹ iure poli
 tico. Si deniq̄ simul ambo deueniūt ad il
 lam necessitatē: tūc reddi d̄z domino suor:
 q̄ nūq̄ decidit a dño: ⁊ generalit̄ par ne
 cessitas ⁊ dānificatio creditoris par v̄l m̄
 nozi necessitati seu dānificationi debito
 ris semp̄ ē p̄ferēda: hoc em̄ dicit ⁊ exigit
 beneficij ⁊ gratitudinis rō: que tam bene
 ficio q̄ benefactori debent̄. Dicit etia rati
 ois eq̄tas q̄ nimirū iustum ē ex suis ⁊ sibi
 debitis potius ac pri⁹ sustētari dñm q̄ alit̄.
 Q̄ si obijciat: q̄libet lege nature d̄z pl⁹ di
 ligere seipm̄ q̄ proximū: ⁊ p̄sequēs magis
 diligere vitā suā corpālē q̄ vitā proximi:
 ex quo dicitur lex nature q̄ q̄s ad defendē
 dā vitā p̄pria cū moderamie inculpate tu
 tele: pōt etiā proximū occidere si nō pōt aliē
 euadere: ⁊ iō pōt etiaz istud simplr sibi ne
 cessariū magis sibi retinere q̄ primo da
 re. Ad h̄ r̄idet Sco. vbi supra q̄ magis q̄
 dē q̄s diligere d̄z vitā suā ordinate q̄ alter
 rius: prout scz ē diligibilis ad vitā eternā:
 ⁊ iō magis diligere d̄z p̄seruationē iustam
 vite sue q̄ primi: nō tñ magis diligere d̄z
 p̄seruationē iniustā vite sue q̄ p̄seruatiōez
 iustā vite primi. Sic em̄ latro magis susti
 nere d̄z suspēdium q̄ occidere suspēdētē
 vt euadat. Cui⁹ rō ē: quia dilectio vite cor
 poralis qua nitit̄ illā iniuste custodire: nō
 ē dilectio ordinata: q̄ nō ē ad dilectionem

dei vlt etiā ipius anime: nec ē iusta: qz cum iniuria multoz imo reipublice nitit illam pseruare: et sic ē in pposito: naz custoditio vite ipius iniuste detinētis de re aliena est iniusta: cum verus dñs ē similis i extrema necessitate: et cū hoc etiā ē homicida qz iniuste occidit aliū eidē subtrahēdo necessariū qd sibi tamē de iure debebat. Tertio deniqz sūt quidā qui satisfacere nō possunt sine magno dispēdio vlt inconuenienti: et h ex quibusdā circūstantijs ptunc inenitabilibus: quas Sco. in. iij. concludit in hac maxima: licz detinere rē alienā quādo eaz detineri rōnabiliter velle dz et h pprie dz licentia interpretata quā talis habere dz. Est enī interpretata licentia: quando solutio resultat in notabile damnū sui pximi vlt populi in fama vlt corpore in anima vlt exteriori substantia: et tunc solutionē licite differri pōt. Ad cui⁹ euidentia distinguī possūt tres gradus incōueniētie vel dispēdij. Pri mus ē quando nō pōt fieri solutio nisi cuz damno notabili reali vel ciuili: verbū gratia de damno reali. Pdone qz debitor pecunias suas in mercantijs posuit: quas pro tunc distrahere nō valet: nisi cū magno dispēdio: aut solutionē ab alio debitore sperabat qua similiter defraudatus ē: si talibus vel similib⁹ casibus inopinatis puen tus suo creditori nisi cum damno notabili satisfacere nō pōt: licet diues sit: tūc licite solutionē ptrahere pōt dūmodo nihil in fraudē fecerit. Cui⁹ ratio ē fm Sco. in. iij. quia talis creditor debet magl velle qz maximū incōmodū restituentis pximi cui⁹ tef qz modicū incōmodū suū vel nullum: et licet alienū inuito dño retinere sit phibitum simpliciter: tamē quando in hoc casu voluntatem habet nō fictā restituendi qz citius poterit: extūc illam tenet dño rei volēte: id ē velle debente: vult enim hoc dominus rei: et si nō actu illicito tamē actu debito et honesto: qz velle debet qz qui suū hz id teneat qz oportune restituere possit. Et si obijcit qd dño rei h agit iniuste: qz nō vult qz p qstūcūqz tēpus suū teneat. Respōdet Sco. qz licet dñs rei male et inordinate velit statim rehabere suū: et p psequēs contra rectā rōnē nolit pximū tenere suū: tamē tenēs nō est debitor iniust⁹ cū et depositū de cui⁹ redditiōe strictissima lex habet. C. de positi. l. si inuito dño voluntate inordinata licite retineri pōt. Non enī dz quis furioso petēti reddere gladiū suū apud ipm depo-

sitū: sic nec iracūdia inflāmato quē verissime timet aliū velle pcutere: et in silibus idēz ē iudiciū. Itā simile ptingit de muliere pba et honesta: qz licet marito reddere debitum obliget: tamē cū id petit inordinate scz vlt ptra salutē aīe sue vlt etiā ptra sanitatē corporis sui vel sibi p iuncti: tūc ipa satisfacere nō obligat: imo plerūqz grauit⁹ peccaret si i illo pareret. Pdo quo notādū qz pleriqz p iuges illud apli puerse interpretantes: scz mulier ptatem corporis sui nō hz sed vir: et ecōtra: abuti volūt hmōt ptate eisdē concessa in libertatem carnis: putātes se cum ppria cōiuge peccare nō posse: vacantesqz libidini nō modo sicut equ⁹ et mulus: sed et adiuuentiōes detestabiles frequētare nō verēt. Et iō queri pōt de vxorib⁹ taliū vtz peccēt dū ad hñplacitū viroz licet inordinatū nō reddūt debitū: psertim cū eis ex h dare vident cām fornicatiōis aut etiā alteri⁹ extraordinarie pollutōis: ac p psequēs dare sibi vident cām piclitandi sūlr et vxorē odiēdi domesticāqz discordiā pfouēdi. Ad h dicendū qz lz qlibet obliget coopari salutē pximoz ac p cipue sibi p iunctoz qz cū qz vinculo siue nāli siue maritali et. in qz libet pl⁹ obligat deo qz cuiusqz hoī: et iō pl⁹ obligat i se vitare pctm mortale qz i qz cūqz altero: et h intātū qz fm Aug. in li. h mendaciū p nullo mortali in altero vitādo dz hō sciēt ventalit⁹ peccare. Et Anselm⁹ i li. cur de⁹ hō: dicit qz hō poti⁹ dz pmittere mūdū pīre qz facere minimū nutū h voluntatē dei: h etiā expsse ptz. xxij. q. ij. c. ne qz arbitret: et. c. faciat: et. c. oē gen⁹: et iō p psequēs nec vxor p vitāda fornicatiōe i viro suo: vel etiā p qz cūqz altero malo i eodez cauēdo: p sentire vlt facere dz aliqd qd vergit i offēsā dei: aut i piculū corporis sui vlt et virt: cū fm aplm ad Ro. iij. Itō sūt fa. ma. vt. e. bo. Nec miret qz si viro neget qz sui iur⁹ eē videt: qz cū h rōnē debitū postulat nō qrit sibi de iure debitū h iniuste querit abusu: imo iuriose rape qrit alienū dūmō scz trāgredi vel i blāditijs meretricijs inordinatis aut i modo aut i loco ac in tpe pphibitis a iure vel a iudicio recte rationis. Sic deniqz mulier qz cūqz pmittens venire ad quēcūqz cōdictū locum: si ex hoc sibi timet euenire piculū peccati vlt scādali: nequa qz debitor pmissū soluere debet: vt pzelatius supra vbi agitur de voto. Et de silibus idem ē iudiciū. De secundo vero scz damno ciuili vlt reipublice queri potest.

utq; restitutio que esset damnosa respubl/ ce ptuc est differenda puta restitutio q̄ exi/ gitur a petro fienda ē a paulo qui magis rel/ publice necessari⁹ ē q̄ Petr⁹. Ad h̄ r̄ndet/ Sco. in. iiii. q̄ si illd̄ iniuste detentū a pau/ lo nō ē ei necessariū simpliciter s̄ tm̄ ad p̄ser/ uandū statū suū solennē: tunc dico q̄ nō li/ cet alteri statū suū solennē tenere de bonis/ alienis: nec tm̄ valet reipublice solēnis sta/ tus illi⁹ quē tenet nō restituēdo: quantum/ valent ei⁹ fidelitas ⁊ iusticia cōis. Si vero/ talis p̄sona cōis ⁊ cōmunitati vtilis p̄ illā/ restōnez impotēs ⁊ inutilis reipublice red/ deref: tūc solutionē differre pōt: quia s̄m/ Sco. debet quis velle sibi restōnem nō fie/ ri in hoc casu: cū bonū cōe q̄ priuatū recta/ rōne magis velle debeat: presertim si credi/ tor sine illa restitutōe transire pōt ⁊ tūc de/ bitor restituere nō obligat. Concor. etiam/ Serat. obdoñ. Tenet tamē hmōi debitor/ habere firmā volūtātē restituēdi q̄cittus/ poterit absq; reipublice dāno. Verūtāmē/ si creditor sine illa re vitam transigere non/ possit: tūc quidā dicūt illā restituendā licet/ debitori qui reputat vtilis vl̄ necessarius/ reipublice eēt necessaria ad p̄seruandū sta/ tū vtilem ⁊ necessariū reipublice: ⁊ tūc ta/ lis recursū debet habere ad rem publicam/ vt statū suū cōseruet: ex quo necessarius ē/ eidē vt sic necessariū p̄ferat subsidiū q̄ sen/ tiunt cōis vtilitatis cōmodū.

Qualem restitutionē facere de/ bet que partum alienum supposu/ it vel ex adulterio partum conce/ pit: Sermo LXV.

Non furtū facies.

n Exo. xx. Post expeditionez p̄mi/ gradus incōuenientie vl̄ dispen/ dij q̄ cōtingere pōt in restōne faci/ enda: iam duos sequētes gradus p̄sequa/ mur. Secundus igit̄ gradus ē q̄n restitu/ tio fieri nō pōt nisi cū magno periculo cor/ porali vel spūali: verbī grā. p̄donat q̄ ali/ quis cū falsa testificatione fecit aliū pdere/ pecuniā vel agx aut aliqd̄ hmōi nec habet/ vñ satisfacere possit nec p̄ cōtrariā testifica/ tionē illi sua reddere pōt q̄n subeat piculū/ corpis vl̄ saltē membroꝝ aut p̄perui exilij: tūc em̄ nō peccat mortalit̄ hoc nō faciendo/ sed solū plene doleat de cōmisso: ⁊ insuper/ de h̄ q̄ nō habet facultatē idoneā ad satis/

faciēdū firmiterq; p̄ponat satisfacere si vn/ q̄ peruenerit ad piguiozē fortunā. Idem/ quoq; iudiciū ē de eo qui nō pōt restituere/ oīa sine notabili piculo p̄stitutiōis filiaz/ suaz aut euagationis latrocinij filioꝝ. Bō/ aut̄ predictoꝝ ē quia si s̄m apo. ad Roma. iij. nō sūt fa. ma. vt eue. bo. multomin⁹ faci/ enda sūt bona vt veniāt mala: bonū q̄dem/ ē aliena restituere: sed vbi debitori sequit̄/ malū incōpabiliter p̄uualens recta rō nō/ exposcit q̄ tūc talis restitutio fiat: ⁊ q̄ di/ ctum ē sermone p̄cedēti q̄ satisfactio licet/ differri pōt it̄p̄tata licentia cōcurrētē: dico q̄ s̄m eādē regulā eadē licētia semper/ p̄seuerātē talis restituere nō tenet. Et sub/ hac regula multi casus obscuri ⁊ piculosi/ possūt satis faciliter declarari: licet his vti/ debēt sapiētēs in p̄silijs dādīs ⁊ p̄fessionib⁹/ auditiōib⁹: nō aut̄ in sermonib⁹ p̄dicā/ dīs ne laxis ad malū p̄nis ruine det̄ occa/ sio. vnde similis casus quodāmodo ponit̄/ eē de pe. ⁊ re. de muliere scz sibi supponēte/ partū alienū vbi dicit̄. c. officij. Significa/ stī quandā mulierē tibi fuisse p̄fessam que/ timens ne viri possessio deuolueret̄ ad ali/ os quarūdā herbarū succū potauit ⁊ inde/ vēter eius intumuit ⁊ inde grauidā se ostē/ dēs sibi partū supposuit alienū timēsq; ma/ ritū: nō vult facinus ip̄i detegere qui plē/ credit sine dubitatiōe esse suam. Quoniā/ ergo postulat̄ edoceri utq; ei hac fraude du/ rante sit penitētia iniungēda: respōdemus/ q̄ sicut mulieri q̄ ignorante marito d̄ adul/ terio prolē suscepit. q̄uis id viro suo time/ at p̄fitere: nō ē penitētia denegāda: ita nec/ illi debet penitētia denegari: maxime si p̄/ alios intelligas alienos ad q̄s timeat pos/ sessionē viri deuolut: sed cōpetens satisfac/ ctio p̄ discretū sacerdotē sibi d̄z iniungi: s̄/ Inno. iij. cutdā cardinali aplice sedis pro/ tūc legato: vbi dicit̄ glo. sup illo x̄bo: dene/ gāda: hoc mixtū ē q̄ durāte suppositione per/ quā fraudant̄ p̄sanguinei debita successio/ ne: hec mulier penitere pōt: p̄tra illd̄. xliij. q. vj. c. si res aliena p̄pter quā pctm̄ ē red/ di possit ⁊ nō reddit̄ p̄nā nō agit̄ s̄ silat̄: ⁊ de pe. dis. iij. penitētes: s̄ ip̄a nō pōt dete/ gere suppositionē q̄ ei nō crederet̄ p̄stāte/ te p̄sumptionē q̄ habet̄ ex matrimonio: q̄/ fili⁹ nat⁹ sit ex nuptijs. ff. de his qui sūt sui/ vl̄ alie. iur. sūt filij ⁊ etiā piculosum eēt mu/ lieri illud detegere: s̄ ibi. Verūtāmē q̄ s̄m/ iura allegata ⁊ s̄m doctores idē dicēdū est/ de muliere supponēte sibi ptum alienū qd̄

p. c. officij. de peny. c. reoy.

xare.
A
re.
m

Insequenti gradu dicitur de adultera: quod igitur non rante viro filium de altero generavit et iniustum heredem substituit: ideo casum hunc persequi gratia breuitatis permittitur. Tertio denique gradus est: quod restitutio fieri non potest nisi cum magno damno periculo et scandalo non solum unius sed et plurium: sicut contingit in muliere cuius filius adulterinus nutritus et hereditatur de bonis mariti sui. De qua quodammodo potest vtrum marito vel saltim filio reuelari dicitur: ne scilicet iniusta hereditatem possideat et matri damni nationis perpetue causam prestet: quod dicitur Ecclesiastici xxiiij. Mulier omnes relinquens virum suum peccabit statuens hereditatem ex alieno patrimonio. Ad hoc breuiter respondet Scolasticus. i. liij. quod mulier si nequaquam reuelare debet: diuersas adducens rationes: quas tamen latius et lucidius placuit explanare: licet secundum Guiljelmum. Mulier reuelare potest marito si non timet maritum vel aliud imminere periculum de his que ponent inferius: sicut quibus contingit quod quidam viri scienter et turpiter vxorum adulteria sustinent vel etiam eisdem consentiunt: aut quod peius est ad ad hoc easdem quibus coartant: eo quod proprios filios non possunt habere: vel etiam alia quacumque pudenda occasione. Ad maiorem igitur dicte questionis euidentiam: dico primo quod talia nullo modo sunt proprio marito reuelanda propter septem pericula a doctoribus assignata. Primum periculum est infamie ipsius mulieris: quod viro talia reuelanda cum esset ante bone fame et proba reputata: pessime seipsum ac turpissime diffamaret: ac virum indicibili dolore gladiaret: quod etiam mulieri magnam esset periculum et desperationis fomentum: cum scriptum sit. Proverbia xxij. Melius est nomen bonum quam ditie multe: quod licet de viris intelligatur tamen in honestatis infamia turpius ac periculosius in mulieribus nota ingeritur: multe namque mulieres a multis se cohibent ut nota declinent infamie. Secundum vero periculum est magne confussionis ipsius mariti et omnium sanguineorum ipsius adultere: nam valde ignominiosum est viro quod vel sibi vel alteri reueletur de vxore: quod plene de adulterio concepit: multi nimirum potius sustinerent seipsum exheredari: quam vxores suas tam turpiter adulterari et diffamari. Similiter et consanguineis est maximum ob proprium vituperium ac improperium apud extraneos et presertim eorum emulos: maxime tamen est quodammodo irrepabilis infecta filijs suis legitimis turpissima confusio: et sic multo honestius ac secundum rectam rationem acceptius omnibus predictis est quod omnino celetur. Tertium periculum est per-

petue dissensionis et discordie: nam ex hoc non solum vir sed omnes amici tam viri quam vxoris adeo turbarentur: quod de cetero vix cum ea posset amicitiam pacem ac socialem concordiam habere: nec quicquam illi posset pacifice loqui sed quotidianis vituperia improprietates auersiones cumularent: et precipue vir illius si zelothypus est: nam quod domesticam pacem preseruaret: aut forsitan in toto abiceret et dimitteret: sic filij legitimi matrem despicerent propter adulterinam federtatem. Quartum itaque periculum est plurimorum homicidiorum affectu vel etiam effectu: ex hoc enim inter virum suum et se. Item inter vxorem suam et adulterum. Item inter amicos vtriusque daret occasiones perpetui discidium et odij: unde sequerentur optiones mortis ac multiplices persecutiones: quod si adulter filius vxoratus esset eadem inter vtriusque ac eorum proximos suscitaret: vnde etiam plerumque probabiliter timere posset quod ipsa vel adulter eius occideret a viro suo vel ab alio illius prope in quo vel amico: aut etiam contingere posset quod eius maritus aut quicumque alius dum alium occidere quereretur necaret. Quintum preterea periculum est adulterij in vtriusque coniuge: nam huiusmodi occasione fieri posset inter eos perpetuum diuortium: ac non valentes continere forsitan vterque adulterij vitio deseruaret: ut occulta frequenter docet experientia: quod iuxta verbum sapientis a quo furtiue dulciores sunt: ac per consequens vtriusque bona inutiliter dilapidarentur. Sextum proinde periculum est maioris damni ipsius mariti qui multo amplius damnicatur in reuelando quam in nutriendo et hereditando filium non suum quem estimat esse suum: quam homini estimatio paternitatis et filiationis maior et propinquior est quam amicitie et complacencie patris ad filium et e contra: quam sit sola corporalis virtus generationis absque tali estimatio: quod tali estimatio se mota per omnia se passim habet ad filium sicut ad extraneum: hinc etiam posito casu quod vnus firmiter credat et credatur esse pater talis filij et non est: alter vero nec credat nec credatur et tamen est: tunc incopabiliter in dicto filio plus habet gaudij presidentie ac iuris patris putatiuis quam verus: et filius secundum deum non tenetur obedire nec filiationis reuerentiam exhibere patri vero sed putatiuo: nec pater verus obligatur diligere tale filium nec habere pro filio sed pater putatiuus ad homini obligatur. Septimum denique periculum est improbitatis: quod nec vir nec publicus index: nec etiam filius mulieris reuelanti credere obligatur nisi probet dictum suum per probabilia signa vel per violentas probationes aut per testes.

Idoneos: nam ex solo dicto nō pōt exhere/
 dare filiū maxime in terris in quib⁹ pmo/
 geniti vel ultimogeniti ex s̄uetudine suc/
 cedūt in feudalib⁹: imo s̄m Sco. vbi supra
 si pater crederet in hoc vxori sue: nō possz
 tñ a spurio hereditatē auferre nisi talē euz
 pbaret in publico foro: tñ oporteret mu/
 lierē nō tm̄ apud maritū s̄ etiā apud totaz
 patriā diffamari. **Q** si vlti⁹ queritur:
 vtrū ne debeat ergo reuelare crimen illud
 filio spurio: ac sic inducere ad dimittēduz
 hereditatē vero heredi. R̄ndet ad s̄ Sco.
 ibidē q̄ nequaq̄: qz tñc si fili⁹ crederet: nō
 tñ ē probabile q̄ ppter s̄ dimitteret dictaz
 hereditatē: eo q̄ paucos reperire contigit
 qui sūt ita pfecti q̄ ppter s̄ seruādā iustici/
 ciā in foro dei: dimittant magnas possessi/
 ones quas iure fori sibi retinere possunt: t̄
 velint insup spurij reputari: nec hoc mater
 de filio p̄sumere pōt nisi fuerit antea mul/
 tū experta de bona volūtate filij: non ḡ d̄z
 se exponere certo piculo diffamatiōis ap̄
 filiū: ppter incertā correctionē illi⁹. **Q** si
 q̄rat an dato q̄ talis fili⁹ ex verbis matris
 se spurium credat vtz teneat satisfacere bōa
 que habuit a marito matr̄ ceteri filijs aut
 heredib⁹ dicti mariti. **D**icendū vtiq̄ q̄ sic
 s̄m deū licet nō humano iure: si saltē indu/
 bitanter credit t̄ rōnē credendi habet. **S**i
 tñ sufficientē credēdi cām nō habet: tñc red/
 dere nō tenet. **R**ā quattuor p̄ncipalit̄ red/
 dunt cām illā insufficientē eē. **P**rimus est
 amor alterius plis vel heredis. **S**ecunduz
 ē odiū istius vl̄ ei⁹ vxoris. **T**ertius est leui/
 tas fatuitas vl̄ p̄tinacitas ipsius matris.
Quartū ē incertitudo s̄ceptus vtz de vi/
 ro vl̄ adultero: qz hoc nō pōt omni adulte/
 re esse certū. **S**i vero fili⁹ nō crederet: tunc
 sequerē etiā duplex malū: qz t̄ mater dif/
 famata remaneret: t̄ fili⁹ hereditatē sicut
 antea possideret. **E**t si obijciat q̄ ideo tali fi/
 lio debeat reuelare ne scz ignorant̄ copule/
 tur p̄ m̄rimoniū p̄p̄te sorori aut alteri p̄/
 pinque: seu etiā alia faciat que sunt a iure
 spurij p̄hibita. **A**d hoc dicendū q̄ talis
 ignorantia dum perseuerat penit⁹ excusat
 cū sit ignorantia facti: si tñ aliquādo factū
 veniret ad lucē: tñc tale matrimoniū esset
 dirimendū. **R**espondet Sco. vbi supra q̄
 illi triplex remediū dari pōt. **P**rimū est q̄
 inducat filium vt religionē intret: sed talē
 q̄ licite possit seruare suā p̄fessionē: ne scz

incidat in scillā cupiens vltare carib⁹ d̄m̄z
 t̄ tunc si quid pater putat in mōasterio de/
 derit: in elemosynā reputat. **S**ecundū ē q̄
 clericus fiat: acquisita tamē occulte p̄ ean/
 dem vel aliū amicū fidelem sup hoc legit/
 ma dispensatione: t̄ eccliaasticū beneficium
 s̄m deū acceptare valeat: quib⁹ sufficient
 p̄uisus hereditatē paternā alijs heredib⁹
 veris dimittat. **T**ertius remediū ē q̄ saluo
 humano iure t̄ absq̄ infamia sua licite po/
 test t̄ debet tali filio p̄uidere de dote sua:
 t̄ de ceteris bonis scz p̄afernalib⁹ ac sic in/
 dēm facere legit imā eius heredem: vbi
 saltem est de s̄uetudine q̄ p̄afernalia sūt
 vxoris. **E**tia p̄uidere pōt eidē de donati/
 onib⁹ suis ac de laborib⁹ manuū t̄ p̄p̄ijs
 sudorib⁹: nā de oib⁹ illis ei p̄uidere pōt d̄
 q̄b⁹ elemosynas facere vl̄ testam̄ta cōdere
 pōt put de his latius p̄z superi⁹ vbi agitur
 de elemosyna. **R**atio aut̄ horū est qz mulier
 obligat̄ satisfacere viro de cōsumptis a ta/
 li spurio. **S**imilit̄ de hereditate mulier ob/
 ligatur heredib⁹ viri ab intestato vl̄ here/
 dib⁹ scriptis aut quib⁹ verisimiliter cre/
 dit̄ q̄ hereditatē reliquisset: q̄ si nescit d̄z
 paupibus erogari. **V**erū tamē mulier non
 tenet̄ ad restituendū equalēs toti heredi/
 tati: qz multū differt inter h̄re t̄ p̄pe esse: s̄
 tenet̄ s̄m correspōdētā iusticie: nā quia le/
 gitimus heres nunq̄ hereditatē habuit ly
 s̄m iusticiā p̄pe fuit: p̄pterea min⁹ q̄ equi/
 ualēs hereditati sibi sufficit p̄ restitutione
 fienda: t̄ illud min⁹ determinari pōt s̄z ar/
 bitriū probi t̄ discreti viri: s̄siderat̄ hinc
 inde circūstantijs. **V**idēt̄ em̄ s̄m rectā ra/
 tionem q̄ ei de honesto victu t̄ vestitu pro/
 uidere debeat si pinguis fuerit hereditas
 ita q̄ heredi remaneret duplum vl̄ tripluz
 illius quod sat̄ probari potest: extra d̄ eo
 qui dux. in ma. quā pol. per adul. per. c. cū
 haberet: vbi papa precipit q̄ talib⁹ a parē/
 tibus fieri debeat p̄uissio necessitatus: vt
 latius p̄z in. ij. sermone. iij. p̄cepti circa fi/
 nem: vbi etiā ostēdit̄ qualiter mulier d̄ ad/
 ulterio susceptos sibi successores heredes
 instituire potest. **I**nsup talis mulier effica/
 ceter inducere d̄z verū patrē dicti spurij: vt
 de suis bonis debitā faciat recōpensā quā
 mulier dicta clam imiscet bonis mariti sui
 quia talis adulter ad eandē restōnem obli/
 gatus est sicut mater spurij: eo q̄ ad predi/
 cta damna cū adultera dedit causam effica/
 cem: quā quecunq̄ dat semp obligatur ad
 restōnem: vt v̄ssū est supra. **Q** si nullo di/

etorū modoz mulier satisfacere possit: tūc nō ē illi penitētia denegāda: dūmodo ple- nā restituendī volūtate habeat: quia tunc illā simpliciter excusat impossibilitas: hec patent extra de resti. spo. c. olim. ij. obliga- tur tamē quādo puenerit ad pinguiorē for- tunā: vt p3 extra de solu. c. odardus: vbi plane de hoc. **Q** si queritur: vtrū filius postq̄ se illegitimū agnouerit: satisfacere tenet ea que cōsumpta sunt. Ad hoc dicen- dū q̄ de his que consumpsit q̄ diu bonēsi- dei fuit: nō tenet restituere. Secus autem postq̄ malefidei fuit: nō tamē debet facill- ter credere nisi eo modo q̄ dictū est supra ⁊ sic p3 de restitutionib⁹ faciendis.

De peccato auaricie q̄d consi- stit in appetendo quinque modis: in acquirendo tribus modis: ⁊ re- tinendo quinque modis: Ser. LXVI.

Non furtū facies.

Exo. xx. In fine p̄cepti huius vt dēdū est de peccato auaricie q̄d ē fomentū totius iniusticie q̄ ob- ligat hoīem ad restitutionē. Ad cui⁹ eni- dētia primo q̄ri pōt: vtrū auaricia sit pec- catū: p̄sertim cū auaricia dicitur quasi eris auaritas: eo q̄ in appetitu pecunie cōsistit: p̄ quā oīa exteriora bona possūt intelligi: sed exteriora bona appetere non ē peccatū. Hō nanq̄ naturaliter ea appetit ⁊ spāliter in senio vl' in infirmitate: qz fm p̄hm l. iij. ethi. Auaricia naturaliter p̄sequit senectu- tem ⁊ quēlibet defectum: ⁊ h̄ propter duo. Primo quia p̄ ea p̄seruatur hoīs vita pro- pter q̄d dicunt hoīs substantia. Secūdo qz sūt hoī naturaliter subiecta. Juxta illō p̄s **Omnia subiecisti sub pedib⁹ eius ⁊c.** Ad hoc r̄ndet Tho. scda 2. q. cxvij. q̄d in q̄buscūq̄ bonū in debita mensura cōsistit: necesse ē q̄ p̄ excessū vl' diminutionē illius mēsure malū pueniat. In oībus autē q̄ sūt p̄pter finē p̄sistit bonū in quadā mensura: nā ea que sūt ad finē: necessariū ē fine men- surari sicut medicina sanitati: vt p3 p̄hm j. poli. Bona igit̄ exteriora rōnem h̄nt vt liū ad finem qui ē p̄seruatio humane vite. Hinc necessariū ē q̄ bonū hoīs circa ea cō- sistat in quadā mēsure: vt scz homo fm ali- quā mensurā habere q̄rat exteriores diui- tias: put necessarie sūt ad vitā ei⁹ fm suaz

additionē: ⁊ iō in excessu hui⁹ mēsure consi- stit peccatum: dum scz aliquis supra debi- tum modū vult eas acquirere vel retinere quod pertinet ad rationē auaricie que dif- finitur esse imoderatus amor habēdi. An- de licet appetit⁹ rerū exteriorū est hoī natu- ralis: vt eoz que sunt p̄pter finē: ⁊ ideo in- tantū vicio caret inq̄tu cōtinet sub regula sumpta ex rōne finis. Nam inclinationes naturales sūt regulāde fm rectā rōnē que p̄ncipatū tenet in humana natura: ⁊ h̄ fm additionē stat⁹ ⁊ p̄sone: qz vnus plus indi- get q̄ ali⁹: senex q̄ iuuenis: infirm⁹ q̄ sa- nus: nobilis q̄ ignobilis: ⁊c. ⁊ ideo senes vel infirmi p̄pter nature defectū auidi⁹ sub- sidia rerū exteriorū requirunt: ⁊ oīs indi- gens naturaliter req̄rit indigentie sue sup- plemētū: nō tamē excusat homo si debitas rōnis mensurā in aggregādo: p̄seruando: sollicitando: diligēdo: circa diuitias exce- dit q̄d p̄tinet ad rōnem auaricie. Ex quib⁹ p3 q̄ auaritia quādā importat imoderati- am circa diuitias: ⁊ hoc duplicif. Vno mo- do immediate circa acceptionē ⁊ p̄seruati- onē diuitiaz: inq̄tū scz alqs acq̄rit pecuni- am vel similia: vltra debitū aliena surripī- endo vel retinendo. Alio mō importat im- moderantiā circa interiores affectiōes di- uitiarum: puta cū quis nimis amet vl' desi- derat diuitias: aut nimis in eis delectat⁹: etiam si nolit aliena rapere vel retinere.

Secundo vero queri potest: vtrum aua- ricia sit semper peccatū mortale: p̄sertim cum minimū in auaricia videtur esse q̄ ali- quis inordinate sua retineat sed hoc vide- tur esse mortale peccatum: qz dicit Basili⁹ omel. j. Est panis famelicū quem tu tenes: nudī tunica quā cōseruas: indigētis argē- tuz quod tu possides: quo circa tot iniuri- as quot exhibere valeres: si iurari alteri ē pctm mortale qz dilectioni p̄ximi p̄riat. Ad hoc dicēdū prout etiā tangit cōpēdiuz theologie: q̄ auaricia p̄sistit i trib⁹. s. in ap- petēdo: in acquirēdo: vel in retinendo. In appetēdo vero contingere pōt quinque mo- dis. Primo cū quis appetit aliena appeti- tu cōpleto: q̄ nimix appetit⁹ in opus p̄ce- deret si facultas adesset: ⁊ sic ē mortale pec- catū: qz p̄tra p̄ceptū illud: nō cōcupisces rē p̄ximi tui: de q̄ videbis postea. Secōdo cū quis appetit nō quidem aliena s̄ illicita: ⁊ hoc volūtate completa: vt si quis indign⁹ adipisci conatur ecclesiasticum b̄nficiū: ⁊ sic est iterum mortale. Tertio cum quis

appetit talia siue sint aliena siue illicita est
 voluntate conditionata: scz si posset ea habere
 sine offensa dei et iniuria proximi: et tunc vel
 nullum vel veniale peccatum est: siue talem conditi-
 onem addat siue habitualiter eam intendat.
 Quarto cum quis simpliciter appetit ha-
 bere superflua et hoc appetitu suffocandi mem-
 tem a cura sui et a consideratione diuinorum
 pro amore danabiliter in eis quiescendo: et hoc
 est peccatum mortale. Quinto cum quis amo-
 re superfluo temporalibus inheret etiam licite
 acquisitis et possessis: et tunc si talis cura vel
 infra diuinum amorem sistit gradum: erit venia-
 le peccatum: alioquin erit mortale: quo scz
 amore victus videtur iuuenis ille qui Matth.
 xix. Marci. x. et Luce. xvij. quesuit a domino
 Magister bone quid boni faciam ut habeam
 vitam eternam? quo respondente: Serua man-
 data: fiducialiter dixit. Nec omnia custodiui
 a iuuentute mea: ubi dicit Beda et alij ex-
 positores quod verum dixit se obseruasse manda-
 ta: quod probari potest per hoc quod dicitur Marci. x.
 Jesus autem intuitus est eum et dilexit eum: ubi
 dicit Origenes. In hoc enim quod dilexit eum vel
 osculatus est eum: videtur affirmasse professionem
 eius qui dixit se omnia ista impleuisse: intendens
 enim mente in eum vidit hominem ex bona con-
 scientia confitentem: et sic voluit doctores quod adole-
 scens seruaui quod deus precepta decalogi: sed ad
 huc ignorabat quod esset magnum mandatum
 in lege: quapropter volens ei dominus ostendere
 in quo deficeret: statim subiunxit. Si vis per-
 fectus esse: et ut scriptum est in euangelio secundum he-
 bre. cum dominus ei dixisset. Vade et vende omnia
 que habes: cepit diues scalpere caput suum et
 non placuit ei: et dixit ad eum dominus. Quomodo dicis:
 feci legem et prophetas quoniam scriptum est in le-
 ge. Diliges proximum tuum sicut teipsum: et ecce
 multi fratres tui filij abrahe amicti sunt ster-
 core morientes pro fame et domus tua plena
 est multis bonis: et non egredis omnino aliquid
 ex ea ad eos. Ex quibus colligitur quod licet iste
 diues ad istam legem decalogi obseruabat:
 tamen vim legis que in radice dilectionis fun-
 data est penitus ignorabat: bona quidem in-
 sta et licita possidebat: sed ea nimis dilige-
 bat: ac prosequens nimis auare custodiebat
 contra preceptum illud. Diliges deum et dili-
 ges proximum tuum. In acquirendo proinde potest
 auaricia contingere tripliciter: vel enim quis ac-
 quirat res aliquas iniuste quantumcumque modo fuerit
 et tunc est mortale peccatum: vel acquirat eas per tale
 opus officium arte vel effectum quod est per se mor-
 tale peccatum: etiam si esset sine lucro: ut mere-

triciu: lenocinuu: torneamentu: ludu alee et
 filia: et tunc etiam est mortale peccatum: vel acquirat
 eas per opera illicita que sunt in se venialia: sicut cum
 acquirunt per immoderatam sollicitudinem: vel cum
 quis verba locosa componit ad consequendum ali-
 quod lucrum salua tamen honestate: et tunc est venia-
 le peccatum: nisi forte quis propter delectationem dis-
 solutionis totaliter se talibus exercitijs daret:
 tunc enim esset mortale. Dico autem propter delecta-
 tionem: quia si quis propter necessitatem cibi per talia vi-
 te sustentationem acquireret cum alia arte lucro-
 sam nesciret: non reputaret eum in statu danan-
 do. In retinendo denique potest auaricia con-
 tingere quatuor modis. Primum cum quis scienter
 et voluntarie retinet ea que restituere tenetur: cum
 tamen sine difficultate restituere valeret: de quo
 per supra eodem precepto sermo. lxiiij. talis enim
 peccat mortaliter: quia secundum doctores per eodem re-
 putatur: aliena rapere vel iniuste detinere: exem-
 pli gratia: contra illos que detinet operarioz mer-
 ces et pertrahunt de tempore in tempore solutiones: pre-
 cipit Leui. xix. Non morabitur opus mercenarij
 tui apud te usque mane: glo. ibidem: merces .i.
 que forte viuunt cum vxore et filijs et parentibus
 si differunt deficit victus: et si in crastinum reci-
 pit vim tamen et calunias pertrahunt: interim vbi
 viueret non habuit: hoc est illos que solutionem
 pertrahunt etiam quatuor de anno in annum: immo
 plerumque false crimine imponunt sibi seruentibus
 et hac occasione solutionem debitoz subter-
 fugiant sed audiunt et timeant illud Ecclesi. xxxiiij
 Qui effundit sanguinem et qui fraudem facit
 mercenario fratres sunt: nimis cum vtriusque
 peccatum est contra perpetrante vindictam clamans
 ad deum. dicit enim Iaco. v. Ecce merces opa-
 rioz vestroꝝ que messuerunt regiones vestras que
 fraudati sunt a vobis clamant: et clamor eoz
 in aures domini sabaoth introit. Notandum autem
 dicit quod merces clamant non mercenarius: quia
 plerumque pauper lesus nec audet mutire quod deus
 pro timore diuitis: et ex eo quod clamor merce-
 dis efficit violentior: ut per de filijs israel op-
 pressis ab egyptijs. Secundo modo cum quis ea
 retinet que pertinent ad necessitatem suam et
 suoz: tam quo ad conservationem statum quam per
 sone: de quo latius per supra in. liij. precepto
 sermone. xv. et hoc certum est de se: non est pec-
 catum: nisi ex aliquo accidenti fiat veniale:
 vel etiam mortale: verbi gratia. Redditus be-
 reditarios aut vitales seu alia debita ni-
 mis rigorose a debitoribus exigendo: qui
 commode talia soluere non possunt: hoc enim
 graue peccatum est. In cuius argumentum dicitur
 Deut. xv. Anno septimo facies remissiones

cui debet aliquid ab amico vel proximo vel fratre
 suo repetere si poterit et si nisi prius anno fini-
 to: si in nona lege in qua charitas fracta profu-
 sit: et dicitur: si ipse mutatus est in melius ut dicitur ibi
 de glo. quod non solum in vij. anno sed in nullo anno
 repetere debita cum scandalo fratris: quod etiam
 dominus ostendit Exo. xxij. dicens: Si pecuniam mu-
 tuo dederis pupillo meo pauperi non urge-
 bis eum quasi exactor. *Lyra* ibidem dicit: repe-
 tens debitum cum austeritate nimia quod diu im-
 potens est ad solvendum sequitur: nec usurum vel op-
 primes. Ex quo liquet propter quod creditor debi-
 torum veniens in iudicio: pro solutione debiti
 molestias inferendo quem tamen scit probabiliter in-
 potente ad solvendum: et promptum ad satisfaciendum
 iudicio propter gravissime peccat: nisi
 forte debitor solutionem dissimulans: sua lu-
 dis ebrietatibus vel siliis dilapidaret: aut
 ocio deseruens opibus lucrativis insistere
 non curaret: unde et taliter exigentibus debita pec-
 catum usque ad celum per vindicta clamitat: pro
 responsu est dicitur Esai. lvij. Quare ieiunavi
 et non aspexisti: humiliavi animas meas
 et nescisti: quibus dominus. Ecce in diebus ieiunij
 vestri invenit voluntas vestra non mea: illa
 scilicet quod omnes debitores vestros repetit. Pro quo
 nota quod iudei ieiunabant usque ad vespere et
 ideo tunc ad hoc vacabant quod circumventes re-
 peterent debita. Sequitur. Ecce ad lites et contumelias
 ieiunatis scilicet cum lite debita repeten-
 tes: glo. ibidem: quod repetit non habet deo fa-
 cit violentiam: et ideo subdit ut audiat in ex-
 celso clamor vestri: nam oppressio proximi clamat
 ad deum per vindicta. Dicit enim dominus Exo. xxij.
 Si clamaverit ad me: exaudiam eum quod mis-
 ricors sum. Tertio proinde cum quis retinet su-
 perflua respectu utriusque: scilicet tam statum quam
 personam: nec communicat alijs indigentibus profer-
 tum in extrema necessitate: et hoc non solum mor-
 taliter sed etiam enormiter peccat. Unde precepit
 dominus Deut. xv. Si unus de fratribus tuis ad
 paupertatem venerit: non obdurabis cor tuum
 nec contrahas manum tuam: sed dabis mutuam quam
 indigere eum prospexeris: caue ne tibi subri-
 piat impia cogitatio et dicas in corde tuo:
 appropinquat septimum annum remissionis: et auer-
 tas oculos a paupere fratre tuo: nolens ei quod
 prestulat mutuam commodare: ne clamet contra te
 ad dominum: et fiat tibi in peccatum: et ecce vindicta
 temporalis huius peccati. Dicunt enim doctores he-
 brei Ruth. j. quod propter famem quam acciderat in tra-
 srael multi pauperes recurrebant ad Elimelech
 virum Moemi: quod dives erat et potens: sed
 propter avaritiam suam durus erat ei pauperibus com-

modare vel dare: et ideo ad evitandas eorum
 importunitates: exijt de terra illa cum bonis
 mobilibus et uxore et filiis: et quod propter malam
 causam exijt ut scilicet avaricie sue presuleret: id est
 diutino iudicio peregrinatus mortuus est in egestate
 cum filiis suis: unde reversa Moemi uxor eius est
 terram suam ait: Egressa sum plena. scilicet filiis et di-
 vitijs: et vacuam me reduxit dominus: unde et homici-
 cidio compas. Dicit enim Ambrosius in li. de offi-
 cijs: et ponit. lxxxvj. di. c. non satis in si. pa-
 sce fame morientem: quisquis enim pascendo homines
 servare poteris: si non pauperis occidisti: et
 iteque Ambrosius in c. sicut hi. xlviij. di. prius
 nemo dicat quod est commune: quod plus quam suffice-
 ret superfluum et violenter obtentum est: quasi diceret:
 quod sumit plus quam sufficeret illud quasi violenter
 rapit: cuius rationem ibidem infert dicens: nunquam
 iniquum est deus ut nobis non equaliter distribuat
 vite subsidia: ut tu quidem esses affluens et
 abundans: alius vero deesset et egeret: an id-
 circo magis: quod et tibi voluit benignitatis
 sue experimenta proferre: et alium per virtutem patien-
 tie coronare: et infra. Esurientium panis est
 quem tu detines: nudorum indumentum est quod tu
 recludis: miseroque redemptio est et absolutio:
 pecunia quam tu in terra defodis: tanto te gratias
 scias inuadere bona: quantum possis prestare
 quod velis. i. si velis. Quarto proinde cum
 quis aliquid retinet circa necessitatem extremam:
 quod tamen sunt necessaria tam persone quam statui: sed
 eadem cum affectu nimio ac insatiabili cupiditate
 possidet: et sic quis dicens in se licitum
 est retinere: tamen propter affectum hominum est mortale
 peccatum: quod colit rem suam pro amore pro deo suo
 parat: ex hoc vel pro modico lucro ad piscen-
 do vel damno precauendo deum contemneret in man-
 datis eius: signum autem huius affectus est cum quis res
 suas potius apud se permittit putrescere quam
 vellet utiliter pauperibus dispensare. Et si quidam
 tam tenaciter temporalia servant ita quod nec pau-
 peribus tribuant nec commodis proprijs uti va-
 leant: sed totum anxie filijs vel heredibus refer-
 uant. Mira talium demerita quod stulto studio
 pro filijs vel heredibus coacervatis animam pro-
 priam venalem habent: quam nec filij nec heredes
 post mortem saltem obulo redimerent: cum filij
 luxuriant in bonis: et penes cruciantur in pe-
 nis: nam et filius avarus mortem patris exoptat:
 quem vellet potius eternaliter damnari quam heredi-
 tatem suam diminui: de quibus pentibus dicit Sap-
 t. Hacua est spes illorum et labores eorum sine
 fructu scilicet et sine mercedis: et iterum Osee. ix.
 Effraim adducet ad interfectionem filios
 suos: quod penes hominum sunt causa damnationis

filioꝝ multoꝝ. Sunt insup q̄dā auari qui tāto vincitū cupiditatis affectu: q̄ nullū aliū affectū amoris admittēre p̄nt: nec parentū nec vxoꝝ nec filioꝝ nec fratrū vt diffuse tractat Chryso. in li. q̄ nemo ledit nisi a seip̄o. De quibus ait Eccl̄s. iij. Repe et aliā vanitatē sub sole: vn̄ ē et sc̄dm nō habet: nō filiū nō fratrem et tñ laborare nō cessat: nec satian̄ oculi ei⁹ diuitijs: nec cogitat dicēs: cui laboro et fraudo aiām meā bonis: et quod extreme demētie est: subdit ibidē. c. vj. Est aliud malū q̄ vidi sub sole: vir cui de⁹ dedit diuitias et substantiam nec tribuit ei p̄tatem deus vt comedat ex eo: sed homo extrane⁹ vorabit illud: vñ tales p̄ affectū diuitias p̄ deo colunt: quod ap̄ls phibet ad Col. iij. dicēs: Mortificate auariciā que ē idoloꝝ seruit⁹: vbi dicit glo. q̄ par vitiū est: q̄ reb⁹ p̄ deo seruit et pene vno explet ope. Hinc dicit Hiero. in epla ad Rusticū monachū. Estimato malo p̄dere pctōꝝ: leu⁹ videt alicui peccare auar⁹ q̄ idolatra: sed nō mediocri⁹ errat. Sequit̄. Ridiculū videt q̄ aliq̄s iudicet idolatra: q̄ duo grana thuris offert creature q̄ deo debuit offerre: et ille nō iudicet idolatra: q̄ totū seruitiū offert creature: nō enī fruit sed seruit diuitijs: hinc dicit Eccl̄s. x. q̄ auaro nihil ē scelesti⁹: et infra: nihil ē iniqui⁹ q̄ amare pecuniam: hic enī et aiām suā venalē habet. Quinto deniq̄ cū q̄s retinet supflua q̄dam ex inordinato amore tpaliū: p̄pter quē modicū deficit a medio largitatis: saluo tñ statu virtutis: et sic ē veniale pctm̄: nisi talē tenacitatē ostēderet circa paupes: vt affluētius vacaret circa delicias honores cupiditates supra cōditionē status et p̄sone: sicut diues epulo qui negauit micam Lazaro et induebat purpura et bysso epulat⁹ quotidie splendide. Et de nūc quo pacto pmittit Augu. diuites vt delicatis: ait enī in li. de verbis dñi: et habet di. xij. vbi dicit. c. Nō cogāf diuites paupes cibis vesci: vtanf̄ psuetudine infirmitatis sue: s̄z doleant se nō alit̄ posse: si psuetudinē mutant egrotāt: vtanf̄ supfluis: dent inopib⁹ necessaria vtanf̄ p̄ciosis paupib⁹ dent villia: h̄ ibi. S̄z iste ecōtra paupib⁹ subtrahūt vt magis gule deferuiāt: cū tñ sub spinato capite nō decet nutrire corp⁹ deliciosū: q̄b⁹ ip̄operat dñs Ezech. xvj. Tu ego dicit dñs: q̄ nō fecit Sodoma soror tua et filie ei⁹ sicut fecisti tu et filie tue: ecce fuit iniquitas hec Sodome so-

rozis tue supbia saturitas panis et abūdātia sc̄z diuitiaꝝ et luxuria et ocium ip̄ius: et manū egeno et paup̄i nō porrigebant. Et dicūt doctores hebrei sup illud Gen. xvj. Et aggrauatū ē pctm̄ eoꝝ nimis: q̄ h̄ fuit aggrauatio: q̄ puellā quā dā occiderūt in solita morte eo q̄ dederat alimētū paup̄i: cui satis hec lra consonat. Tu tñ quotidie peiora p̄petras o ingrate christiane: q̄ post accepta tā manifesta veritatis documēta: post expta tā infinita charitatis insignia: post effusū christi sanguinē: iterū inflaris supbia: illa q̄aris auaricia: cōmessatiōib⁹ vacas et ocio: nec est qui misereat pupillis christi marcescentib⁹ inedia. Hinc merito cōminat dñs Mat. x. Amē dico vobis tolerabili⁹ erit terre Sodomoꝝ et gomorreorū in die iudicij q̄ illi ciuitati q̄ nō receperit vos sc̄z paupes meos. Et sicut habitatores hierlm̄ tūc magis peccabāt Sodomitis: eo q̄ p̄tempto vero deo exercebāt idolatriā etiā i tēplo dñi: vt dicit ibidē Lira. sed nunc magis peccāt falsi christiani: cuz p̄tempto paup̄e et humili christo i se et mēbris suis paup̄ibus: colūt māmonā iniquitatis vt seruiāt vltorius deo ventri: quos Paul⁹ cēsuit inimicos crucis christi: quoru de⁹ vter ē et glia in cōfusione q̄ terrena sapiūt: q̄ a nobis auertat iesus christus bñdict⁹ i secula. Amē. Ad laudē dei.

Utz auaricia sit maximum peccatoꝝ et vtz vitiuz capitale ac de filiabus ei⁹ q̄ sūt obduratio: violētia: inquietudo: fallacia: piuriuz: fraus et pditio: Sermo LXVII

Non furtum facies

N Exo. xx. De vitiō auaricie profequēdo. Primo queri pōt: vtz auaricia sit maximū pctōꝝ: presertim cum ap̄ls eā cōpat seruituti idoloꝝ: ad Ep̄s. v. S̄z idolatria cōputat̄ inē grauissima peccata. Et Eccl̄s. x. dicit q̄ auaro nihil ē scelesti⁹: in cui⁹ argumentū: sicut pctm̄ in spiritus factū p̄p̄ suā enormitatē iudicat̄ irremissibile: sic auaricia pctm̄ est insanabile: q̄ dicit phus in. iij. ethi. q̄ senect⁹ et om̄is ipotētia illiberales facit: in q̄ dat intelligi q̄ auaricia crescit cū senib⁹ et debilib⁹ in q̄bus tñ alia peccata decrescunt. Hinc dñs hūc morbū insanabilē iudicabat: cuz disc

bat: facilius est camelum intrare per foramen acus quam diuitie auarum intrare in regnum dei. Ad hoc dicendum secundum Thoma. secundam. 2. q. cxvij. quod peccatum ex hoc quod est malum: consistit in quadam corruptione seu priuatione alicuius boni: in quantum enim est voluntarium: consistit in appetitu alicuius boni. Dupliciter ergo peccatorum ordo potest attendi. Uno modo ex parte boni quod per peccatum stemnitur vel corrumpitur: quod quanto malus est tanto peccatum grauius est: et secundum hoc peccatum quod est contra deum est grauissimum: et sub hoc est peccatum quod est contra personam hominis: sub quo est peccatum quod est contra res exteriores que sunt ad usum hominis deputate: quod videtur ad auariciam pertinere. Alio modo potest attendi gradus peccatorum ex parte boni cui inordinate subditur appetitus humanus: quod quanto minus est: tanto peccatum est deformius: turpius est enim subesse bono inferiori quam superiori: bonum autem exteriorum rerum est infimum inter humana bona: minus est enim quam bonum corporis quod etiam est minus quam bonum anime quod etiam excedit a bono diuino. Et secundum hoc peccatum auaricie quo humanus appetitus subditur etiam exterioribus rebus: habet quodammodo deformitatem maiorem. Quia tamen corruptio vel priuatio boni incommutabilis formaliter se habet in peccato: peruersio vero ad commutabile bonum materialiter: ideo magis est iudicanda peccati grauitas ex parte boni quod corrumpitur quam ex parte boni cui appetitus subditur. Et ideo dicendum: quod auaricia simpliciter non est maximum peccatorum: sed apostolus eam idolatrie per quadam similitudinem comparat: quia sicut idolatria se subijcit exteriori creature ut exhibeat ei diuinum cultum: sic auaricia se subijcit exteriori creature ipsam imoderate percipiendo: tamen ad usum non ad cultum. Verum est tamen quod auaricia quadam habet insanabilitatem sicut peccata in spiritu sancto: sed aliter: nam peccatum in spiritu sancto est insanabile ex parte contemptus: ut quia homo contemnit vel misericordiam vel iustitiam diuinam vel aliquid horum: per quod hominis peccata sanantur: et ideo talis insanabilitas pertinet ad maiorem grauitatem peccati: sed auaricia insanabilitatem habet ex parte defectus humani in quantum scilicet humana natura semper procedit et tendit ad maiorem defectibilitatem: nam quo quis est magis deficiens: eo magis amminiculo rerum exteriorum indiget: et per consequens magis in auaricia labitur: per talem igitur insanabilitatem non ostendit peccatum esse grauius sed quodammodo per hoc est periculo suus. Secundo queri potest: utrum auaricia sit vitium capitale: presertim cum illa vitia di-

canes capitalia que principales fines habent ad quos fines aliorum vitiorum ordinantur: sed hoc non competit auaricie: quia diuitie non habent rationem finis sed magis rationem eius quod est ad finem ut dicitur in. j. ethi. Ad hoc respondet Thoma. ubi supra: quod vitium capitale dicitur ex quo alia vitia oriuntur secundum rationem finis: qui cum sit multum appetibilis: per eius appetitum homo procedit ad multa facienda vel bona vel mala: finis autem maxime appetibilis est beatitudo siue felicitas que est vltimus finis humane vite: et ideo quantomagis aliquid participat felicitatis conditiones tantomagis est appetibile. Est autem vna de conditionibus felicitatis ut per se sit sufficiens: alioquin non quietaret appetitum tanquam vltimus finis: sed per se sufficientiam maxime reprobant diuitie: ut dicitur boetio. li. de consolo. Cuius ratio est: quia sicut ait philosophus in. v. ethi. denario vtimur quasi fideiussore ad omnia habenda. Et ecclesi. x. dicitur quod pecunie obediunt omnia. Et ideo auaricia que consistit in appetitu pecunie est vitium capitale: licet enim pecunia ordinatur ad aliud sicut ad finem: tamen in quantum vtilis est ad omnia sensibilia querenda: virtute quodammodo continet omnia: et ideo quadam habet felicitatis similitudinem. Et quia vitium est capitale Grego. xxxj. moral. assignat ei septem filias: quarum sufficientia sic potest haberi. Est enim auaricia superfluum amorem habendi diuitias: et ideo in duobus excedit. Primo superexcedit in retinendo: et ex hac parte oritur ex auaricia obduratio contra misericordiam: quia scilicet cor eius misericordia non emollitur ut de diuitiis suis subueniat miseris. Secundo pertinet ad auariciam in accipiendo superabundare: et secundum hoc auaricia considerari potest dupliciter. Uno modo secundum quod est in affectu: et sic inquietudo oritur ex auaricia in quantum scilicet ingerit homini sollicitudinem et curas superfluas: auaricus enim non impletur pecunia: ut dicitur ecclesi. v. Alio modo considerari potest in effectu et sic in acquirendo aliena quandoque vitiosus vitiosus: quod pertinet ad violentiam: quandoque dolo: quod si fiat in rebus simplicibus sine iuramento erit fallacia: si autem additur confirmatio iuramenti assertorij vel promissorij erit perurium. Si vero dolus committatur in opere: sic quantum ad res erit fraus: quantum autem ad personas erit perditio: ut patet de iuda qui christum ex auaricia perdidit. Ex quibus patet quod auaricie septem sunt filie. Prima filia est obduratio cordis: quoniam scilicet auaricus sic cor habet induratum: quod non compatitur pauperi et indigenti nec cor-

de nec ope: et si ideo: quia dicit Chryso. in tra-
ctatu quod nemo ledit nisi a seipso: quod intantum
amor pecunie animam auari fatigat: ut neque
amicis neque propinquis inest: dum etiam neque con-
iugi neque filiis prebet locum amoris: quibus affe-
ctibus inter homines nihil profert: quantum minus
extraneis pauperibus prebebit locum amoris: cum
enim preceptum sit Deuter. xv. Si vnus de fratribus
tuis qui moratur intra portas ciuitatis tue: in
terra quam dominus deus tuus daturus est tibi: ad pau-
pertatem venerit: non obdurabis cor tuum nec
contrahes manum tuam: sed apertis eam pauperi et da-
bis mutuam quam eum indigere prospexeris. Sequitur.
Ne clamet contra te ad dominum et fiat tibi in-
probitum sed dabis ei nec ages quippiam callide
in eius necessitatibus subleuabis. Et infra. Non
deerunt pauperes in terra habitationis tue: id
circo ego precipio tibi ut aperias manum fra-
tri tuo egeno et pauperi qui tecum habitabit in terra.
Hinc psalmus. xciiij. hodie si vocem eius: scilicet pau-
peribus audierit nolite obdurare corda
vestra. Alioquin ut dicitur Prover. xxi. Qui
obturat aurem suam ad clamorem pauperis peten-
tis. scilicet elemosinam vel consilium auxilium subuentionem
liberationem non iuste opprimentes persequentes
defraudantes calumniantes aut quocumque modo
iniuriantes. Sequitur: et ipse clamabit et non
exaudiet: sicut ut dicitur in psalm. lviij. furor illis:
scilicet auaris secundum similitudinem serpentis: quia eorum
auaricia irremediabilis est. Sed cuius serpentis?
Sicut aspidis surde non naturaliter sed ob-
turbatis aures suas scilicet terra et cauda: quibus
aures obstruit ne vocem incantantis audiat.
Sic auarus terrena cupiditate et vite longi-
turnitate ne vocem audiat pauperis et egeni
subsidiu[m] quodcumque postulatis. Et ideo sequitur.
Ad nihilum deueniet tanquam aqua decurrens. Et
infra. Priusquam intelligeret spinam vestre. id est pec-
cata vestra ramum. id est maturam damnationem: si-
cut viuentes Dathan et Abiron cum suis ab-
sorpti sunt: sicut in ira absorbet eos. Ramus
enim est genus herbe plus quoddem mollis sed
quod post in spinas vertit. Sic peccata modo
delectant sed postea pungent. Sequitur. Leta-
bis inustus cum viderit vindictam et non amore
iusticie non timore vindicte. Secunda vero di-
citur violentia que fit alicui palam nocendo per ma-
la facta: quam Isido. vocat rapacitatem. Ad
cuius euidentiam sciendum secundum Thoma. secunda. 2. q. 1.
lxvij. quod in societate hominum nullus habet co-
actionem nisi per publicam potestatem: et ideo quicumque
per violentiam aliquid alteri aufert: si sit preuata per-
sona non vteris publica potestate illicite agit et
rapinam committit. Principibus vero publica

potestas committit ad hoc quod sint iusticie custo-
des: et ideo non licet eis vti violentia et coacti-
one nisi secundum iusticie tenorem: et hoc vel per ho-
stes pugnando vel ciues malefactores pu-
niendo. Quod autem per talē violentiam aufert: non
habet proprie rationem violentie vel rapine cum
non sit contra iusticiam. Si vero contra iusticiam aliquid
quod per publicam potestatem aliquid indebitum extorque-
ant hoc proprie violentia est et rapina: sicut et la-
trocinium: aut si iudicium pervertat aut sine quod
agunt. Hinc dicit Augustinus. iij. de ciui. dei. Re-
mota iusticia quod sunt regna nisi magna la-
trocinia: quia et latrocinia quod sunt nisi parua
regna. Vnde Ezechiel. xxij. Principes eius in me-
dio eius quasi lupi rapietes preda. Nam et publi-
ca potestate fugientes tanto grauius peccant quam la-
trones: quanto periculosius et communius publicam
iusticiam agunt cuius custodes positi sunt.
Vnde et grauius peccant iniusti rectores recipi-
blice quam raptores utpote electi et iurati de-
fendere publicam iusticiam: cuius potissimi vio-
latores effecti sunt. Contra quos terribiliter in-
tonat dominus Deuter. xxvij. dicens: Maledictus
qui pervertit iudicium aduene pupilli et vidue.
Tales enim ut in plerumque opprimunt iudicium.

Tertia pinde filia dicitur inquietudo. Et est in-
quietudo quod dicitur appetitus lucri mentem red-
dens supflua sollicitudine inquietam. Pro
quo nota: quod ut tangit Thoma. secunda. 2. q. lv.
sollicitudo temporalium tripliciter esse potest illi-
cita. Primo ex parte eius de quo sollicita-
mur: si scilicet temporalia tanquam finem gratum: non refe-
redo eorum usum ad diuinum honorem et propriam
salutem: sicut auari faciunt. Secundo vero ex
parte timoris supflui: quasi scilicet quod timet ne faci-
endo quod debet necessaria sibi deficient: si-
cut qui laborant vel laborantium seu mercanti-
as vendunt diebus festiuis quod nisi facerent defi-
cere timerent. Tertio propter studium supfluum
quod apponit ad temporalia coaceruanda: propter
quod a spiritualibus elongat: quibus tamen principaliter in-
herere debet iuxta illud Matth. vj. Primum
querite regnum dei et iusticiam eius. Alioquin ut dicit
Matth. xiiij. Sollicitudo suffocat verbum.
Hinc presertim Matt. vj. precipit dominus dicens:
Nolite solliciti esse in crastinum. id est in futurum ut
glosat Hiero. et intelligit de sollicitudine sup-
flua. Non predictorum est: quia nullam operam potest esse vir-
tuosam nisi debitum tempus: secundum illud Eccli. viij.
In omni negotio est tempus et oportunitas. Quod
non solum in exterioribus operibus sed etiam in inte-
riori sollicitudine locum habet: nam vniciusque
temporalis competit propria sollicitudo: sicut temporalis mei

his sollicitudo metēdi: tēpori autēnt solli-
 citudo vindemie rē. Qui g tpe seminādi
 de messione sollicit⁹ cēt supflue futuri tps
 sollicitudinē pōcuparet: r h ibidē dñs p
 hibet: vnde r subdit. Crastin⁹ enī dies sol-
 licitus erit sibiipi: sufficit enī diei malicia
 sua. i. afflictio sollicitudinis. Et sic phibet
 sollicitudinē: de futuris inutilē r supflua
 nō aut rationabilē r ordinatā. Hic ergo
 qri pōt vtz licitū sit thesauros pderē: pre-
 sertim cū r Matth. vj. dō: Nolite thesauri-
 zare vobis thesauros ī terra vbi erugo et
 tinea demollit r vbi fures effodiunt r fu-
 rant. Ad hoc rñdet cōpendiū: q thesauri-
 zare ptingit tripliciter. Uno modo ex affe-
 ctu auaricie absqz omni intentiōe necessita-
 tis proprie vel aliene r hoc est prohibituz
 omnib⁹ a deo: qz multū degenerat cor hu-
 manū: totū illud terrenū efficiēs: nam sub-
 dit Matth. vj. causa cur thesaurizare non
 debet christian⁹. Abi in qd ē thesaur⁹ tu⁹:
 ibi r cor tuū erit scz p affectū. Et idō dicit
 Prover. xv. Melius est parum cum timo-
 re dñi: q thesauri magni r isatiabiles. Et
 eiusdem. xxj. dicit. Qui thesauros pgre-
 gat lingua mendacij van⁹ r excors est r im-
 pinget ad laqueos mortis. Et idō pcludit
 tur Eccl. xxxj. Beatus diues qui inuētus
 est sine macula r q post aux non abiit: nec
 sperauit ī pecunia thesauris. Secūdo mo-
 do cōtingit thesauros condere ex quadaz
 puidencia r hoc ex consideratione pbabi-
 lis necessitatis: r sic cōceditur parentibus
 secularib⁹ ob necessitatē filioz educādoz
 vel filiaz pugio tradendaz non tñ ditan-
 darū. Sed in h seruāndus est modus fm cō-
 ditionem status r psonaz: vñ dicit aplus
 ij. Cor. xij. Hō. n. debēt filij parētib⁹ the-
 saurizare sed parentes filijs. Tertio ptingit
 condere thesauros ex pnsideratiōe du-
 plicis vtilitatis: scz regni defendendi vel
 diuini cult⁹ ampliādi: r sic pcessū ē regib⁹
 pncipibus r silib⁹ thesaurizare. Si tñ eoz
 intentio nō fuerit debite modificata nō ex-
 cusant: dū scz spem r affectum ponūt in il-
 lis: vnde dicit Baruch. iij. Abi sunt pnci-
 pes gentiū r q dñant sup bestias q sūt su-
 per terrā: q in auib⁹ celi ludūt q argentuz
 thesaurizat r aurū in q pfidunt homies r
 nō est finis acquisitionis eoz: q argentuz
 fabricāt r solliciti sūt nec ē iuētio opez il-
 loz: exterminati sunt r ad inferos descen-
 derūt: r alij in locuz eoz surrexerūt: h ibi.
 Verūtamē psonis ecclesiasticis pprie nū-

licet thesaurizare nec etiam tenere pecu-
 nias intentione seruandi. Dicit. n. Amb.
 Aux habet ecclesia non vt seruet sz vt ero-
 get. Quarta aut filia dō fallacia r ptinet
 ad astuciā. Pro q scienduz fm Tho. scōa
 2. q. lv. q cū aliqz vti vjs nō veris h si-
 mulatis r apparētib⁹ ad aliquē finē bonū
 vel malū cōsequēdū: hoc ptinet ad astutiā
 r ē pctm etiā si ordinet ad bonū finē: quia
 nullus vti dō vjs falsis r simulatis etiam
 ad bonū finē cōsequēdū. Hō em sūt facien-
 da mala vt eueniant bona: nā astutia pprie
 in malo accipit: vt dicit pbs in. vj. ethi. q
 uis qnqz abusiue ī bono accipit vt dicit Au-
 gu. in. iij. ptra Julianū. sz illud Prover.
 j. Et def puulis astutia. Et est vt frequen-
 ter ipius auaricie pedissequa. Nota tñ q
 ad astutiā pprie ptinet excogitatio viarum
 nō veraz h simulataz r apparentiū: ad ali-
 quē finē bonū vel malū psequēdū: sicut ex-
 cogitatio rectaz viar ad debitū finē perti-
 net ad prudentiā: sed assūptio taliū viarū
 fm executionez operis siue per verba siue
 per facta pertinet ad dolum. Ad fallaciaz
 vero ptinet executio taliū viarū r h p ver-
 ba deceptorza sine iuramēto: vñ fallere sp
 est pctm: falli aut nō semp ē pctm: sed qnqz
 est pena peccati. vt qñ quis fallit in his q
 nō spectāt ad fidē: de h. xxij. q. ij. p totum:
 pncipue. c. Nec artificioso mēdacio nec sim-
 plici verbo oportet quēqz decipere: qz quō-
 libet mentis scz ad hoc vt decipiat occidit
 aīam suā: hec Aug⁹. li. de pfectu vitiorum
 r virtutū. Verūtamē sicut in his que sunt
 extra religionē fidei: maius malū est falle-
 re. i. mentiri q falli: sic ecōtra in his q per-
 tinent ad fidē maius peccatū est falli q fal-
 lere: vt pz eo. ti. c. in ipsaz. Potest tñ cau-
 sa pietatis veritas occultari: ac etiam spe-
 cies alicuius assimulationis assumi: vt pz
 ibidē. et. c. vtilē. r se. r. c. pce. Quinta fi-
 lia dicitur pcurium: que filia similiter ad
 astuciā non in cōgrue ptinere dicit. Ad p-
 curiū nāqz ptinet executio viar nō rectaz
 et silataz r h p verba deceptorza iuramēto
 firmata: vñ piurare ē vbo doloso dānabi-
 liter interpolita fide vel iuramento aliqd
 asserere vel pmittere cum intentione fallē-
 di: sicut sepissime fit in diuersis ptractib⁹.
 De q pcurio dō. xxij. q. v. c. Quacūqz arte
 vboz qz iuret: de⁹ tñ q pscie testis est ita
 hoc accipit sicut ille cui iuratur intelligit.
 Dupliciter aut reus fit q r dei nomē iuanū
 assumit: r pximū dolo capit: h ibi Et h itel

ligit̄ vey qñ iurās simulato iuramēto pxi-
mū intēdit decipe: imo vt ibidē dicit̄. c. q̄ plu-
rare parat̄ ē añq̄ piurat̄ iā piur̄ videt̄: qz
de nō ex opib⁹ iudicat̄ s; ex cogitationib⁹
et ex corde: hoc ibi. Verūtñ cū q̄s intētiōe
simplici iurāt̄ tūc a deo iuramēta recipiūt̄
sicut ex intimis pferūt̄ nō sicut ab alijs i-
telligūt̄: vt ptz ibidē. c. hūane: et notat̄. s.
ex his oibus: vbi plane de b. Sexta filia
dicit̄ fraus: q̄ siliter ad astutiā ptinet: qz per
eā fit executio viay nō rectay et simulatay
pfecta deceptoria: et h̄ inq̄tū cōcernūt̄ res
exteriorēs: sicut legit̄ Act. v. q̄ vir quidā
noīe Ananias. cū Saphyra vxore sua vē-
didit agrū et fraudauit de p̄cio agri. Sic i
emptiōe et venditiōe multiplices hodie cō-
mittunt̄ fraudes: i numero pōdere et men-
sura: in substātia q̄litate quātitate: in p̄cij
vel debiti solutiōe et silib⁹. Cōtra q̄s dicit̄
ap̄lus. j. Cor. vj. Quare nō maḡ iniuriā
et fraudē patimini. i. violentiā vel machi-
nationē occultā poti⁹ q̄ facitis: s; vos in-
iuriā facit̄. i. aptā violentiā dū in iudicio i
fidelīū trahitis et cōtenditis: et fraudatis
s; occulte corrupendo iudices donis: et h̄
fratrib⁹. i. fidelib⁹ facitis. Tales fraudem
opati sūt hi ad quos ait dñs Esa. j. Argē-
tū tuuz versū est in scoriā: vinū tuū mixtū
est aq̄: p̄ncipes tui infideles s; in regimie
p̄li: socij furum s; p̄pter cōmunicatiōē
furni et defensionē furis: oēs diligunt mu-
nera s; p̄ auariciā: sequunt̄ retributiōes
s; pueretes iusticiā: pupillo non iudicat̄
s; dando p̄ eo sniay in causa iusta: causa
vidue nō ingredit̄ ad eos: qz s; nō vidēt̄
inde surgere lucrum tpale: p̄pter hoc ait
dñs exercituū: fort̄ isrl. i. ad puniēdū: heu
solabor sup hostib⁹ meis et vindicabor h̄
inimicis meis. Septima filia vocat̄ p-
ditio: q̄ pariformiter ad astutiā ptinere vi-
det̄: qz p̄ eā fit executio viay nō rectay et
simulatay p̄ opa deceptoria: in quātū cō-
cernūt̄ ip̄as p̄sonas. Et fiunt p̄ditioes in
absentia decepti: sed fraudes in p̄sentia vt
ptz in iuda q̄ abiens i absentia christi chri-
stū vēdidit. S; vt dicit̄ Eccl. xxvij. Facienti
nequissimū cōsiliū sup ip̄m deuoluet̄ et nō
agnoscer̄ vñ adueniet̄ illi. Hoc ptz i Amā
supbissimo. Et. ij. Machab. x. in his q̄ fra-
tres pecunijs vēdiderūt̄ aduersarijs eorū
dimissis: quos p̄ditores effectos Macha-
beus interfecit. Ad laudem dei.

Sequūt̄ fmōes d̄ p̄cepto octauo.

De testimonio ferēdo i iudicio: et
q̄liter q̄s obligat̄ ad illud: et de te-
stib⁹ cogēdis remunerandis et refu-
tandis: Sermo I

Non loqueris cō-

n. tra p̄ximū tuū falsum testi-
moniu. Exo. xx. Hoc ē octa-
uum p̄ceptuz in q̄ fm Aug.
phibet̄ omne nocumētum q̄
q̄s p̄ falsitatē oris ledit̄ p̄ximuz. Pro q̄
notandū fm Augu. q̄ h̄ nō solū phibetur
mēdaciū s; et omne oris nocumētū. Mēda-
ciū enī nō solū cōmittit̄ in v̄bis falsis fm
Augu. sed etiā in opib⁹ simulatis: vnde et
Amb. in quodā sermone et ponit̄. xxij. q.
v. c. cauere: ibi subdit̄. Nō solū in verbis
falsis s; etiā i simulatis opib⁹ mēdaciū est.
Mēdaciū nanq̄ est christianū se dicere et
opa christi nō facere: h̄ ibi. An fm hoc p̄ce-
ptū istud tripliciter accipi pōt. Primo stri-
cte put̄ aliq̄s p̄ximū iniuste ledit̄ i iudi-
cio: vel p̄nciosē loquēdo vel tacēdo: et sic
accipiunt̄ doctores hebrei p̄ceptū h̄ q̄ dñs
dicit̄: non falsū testimoniū dices s; i iudi-
cio. Scōdo mō accipi pōt large p̄ omni falsa
vel iniusta exp̄ssiōe v̄borū i deceptiōez et i-
iuriā p̄ximū: etiā eī iudiciū. Et h̄ mō ponit̄
tur h̄ p̄ceptū Leuit. xix. vbi dicit̄. Nō mētie-
mini neq̄ decipiat̄ vnus q̄sq̄ p̄ximū suuz.
Tertio mō pōt accipi largissime p̄ oī dece-
ptoria vel pernicioza simulatiōe q̄cūq̄ mō
stat: et h̄ mō phibet̄ implicite i duob⁹ p̄ce-
ptis iā dictis: explicite v̄o christ⁹ phibet̄
in euāgello multifarie multisq̄ modis: vt
postea videbit̄. Primo igit̄ mō p̄ceptū
istud stricte pōt accipi put̄ q̄s iniuste ledit̄
p̄ximuz i foro iudiciali: et fm hoc sūt. viij.
genera hoīm delinquētū h̄ hoc p̄ceptuz.
Primū gen⁹ et p̄ncipale de quo p̄ceptū ex-
p̄licite loquit̄ sunt falsū testimoniū i iudi-
cio ferētes. Pro q̄ nota fm Augu. li. d̄ mē-
dacio: et ponitur. xxij. q. ij. s. ille q̄: q̄ mē-
daciū est falsa significatio vocis cū volun-
tate vel intētiōe fallēdi. Et idō dicit̄ Asteñ.
li. j. ti. xxxvj. q̄ dicituz exteri⁹ platū habet
duplicē cōpationē: vnay ad rem significa-
tā: et sic dicit̄ sermo verus: cū s; res adeq̄tur
sermoni: vel etiā fallax cū res nō adeq̄tur
sermoni. Alterā cōpationē habet ad intēti-
onē dicētis: et sic dicit̄ sermo verus: cū inten-
tio adequat̄ sermoni: vñ mēdaciū noīat̄.

dictū p cōpationē tā ad rem q̄ ad intētio-
nē: & ideo ad cōpletā mendacij rōnem du-
plex falsitas occurrit: q̄ duplex falsitas in
dicta diffinītiōe mēdaciū tāgitur. Prima
mēdaciū falsitas tenet rōnem materialis.
Secūda rōnez formalis: vñ a scōda proprie dē
q̄s mendax: & est grauius pctm̄. Hinc pse-
quis in dicto. h̄ ille q̄ dīcēs: S; cā fallere
semp sit volūtatis: falli aut vel infirmita-
tis vel temeritatis: graui⁹ aut sit qd̄ ex vo-
lūtate q̄ qd̄ ex infirmitate vel temeritate
pcedit: ideo ptingit falli q̄s vel nulluz
vel minimū eē pctm̄: p̄sertim si nō interne-
nit iuramentū: sec⁹ aut in iudicio vt vide-
bit. Dic q̄ p̄mo q̄rī pōt: vtz ferre falsum
testimoniū semp sit mortale pctm̄: p̄sertim
cū mēdaciū officiosum qd̄ scz alicui pdest
& nulli nocet nō ē mortale pctm̄: sed ī falso
testimonio q̄s repit tale mēdaciū: puta
cū aliq̄s falsū testimoniū phibet vt aliq̄e
a morte liberet q̄uis mortez diuino parit
& hūano iudicio meruit: vel etiā vt aliq̄e
ab iniusta sn̄a liberet: q̄ p̄ alios falsos te-
stes vel etiā p̄ iudicis p̄uersitatē intētaba-
tur. Siliter ptingit ferre falsū testimoniū
ex ignorātia facti vel labilitate memorie:
sed talis ignorātia videt̄ excusare a morta-
li. Ad hoc dicēdū fm̄ Tho. & alios doc. q̄
falsū testimoniū p̄trahit triplicē defor-
mitatē. Anā ex piurio: qz testes nō admittū-
tur nisi iurati: nulli⁹ enī testimonio quātū
cūq̄ religiosus existat nisi iurat⁹ deposue-
rit: in alterius p̄iudiciū credi debet in iu-
dicio: vt plane p̄tz eē eo. ti. c. nup: & in glo.
pōt tñ remitti iuramentum ex p̄sensu p̄tis
vtriusq̄: vt patz eo. ti. c. tuis: nisi in causa
m̄rimoniall: qz tūc nec p̄fessionē p̄ingū sta-
tur: vt eē de eo q̄ cog. p̄san. vx. c. sup eo. iu-
rabūt aut tactis euāgelij nisi sit ep̄s: qui
solū iurabit p̄positis euāgelij: vt eē d̄ iu-
ra. calū. c. si. Debēt aut testes iurare q̄ di-
cent totā veritatē de re illa quā nouerint:
et q̄ nō admiscebūt falsū nec aliqd̄ de suo
adncient: vt. iij. q. ix. c. hortamur. c. pura.
Addūt etiā d̄ quorūdā p̄suetudine q̄ nul-
li pādent testimoniū: eo. ti. c. fraternitat: &
in glo. Item iurabunt q̄ nec p̄cio nec ti-
more nec amore nec odio nec aliquo cōmo-
do testimoniū dicēt: vt eo. ti. c. q̄tiens: vbi
plane de hoc: & c. licz. ij. h̄ testes. Et ex hoc
iuramēto falsū testimoniū habet q̄ semp ē
mortale pctm̄ & grauius reputat̄ q̄ homi-
cidū: vt supra in scōdo p̄cep. ser. ij. Secūdo
vero p̄trahit deformitatē ex violatione iu-

sticie: & hoc modo siliter ē mortale pctm̄ in
suo genere & p̄tra p̄ceptum istud qd̄ dicit:
Non loquertis p̄tra p̄ximū tuū falsū testi-
moniū. Qui enī loquit̄ p̄ iusticiā suo fal-
so testimonio volens absoluere reum: lz h̄
testimoniū videat̄ officiosū q̄tū ad reum:
tñ est etiam p̄nciosum q̄tuz ad iudicem q̄
decipit & q̄tuz ad cōmunē iusticiā que re-
spicit totā cōmunitatē que tali testimonio
supprimif & violat̄. Verūtñ falsū testimo-
niū phibens vt alium ab iniusta morte vl
sentētia liberet: nō peccat mortaliter ex vl-
olatiōe iusticie: sed tñ ex piurio fm̄ Tho.
& Asten. vbi supra. Nam ex quo iniustum
iudiciū p̄prie iudiciū non est: ideo ex vi iu-
diciū falsū testimoniū in iniusto iudicio p̄-
latum ad impediendā iniusticiā nō habet
rōnem peccati mortalis: sed solum ex iura-
mento violato. Tertio deniqz p̄trahit de-
formitatē ex ip̄a falsitate fm̄ q̄ om̄e mēda-
cium ē pctm̄ vt infra videbit̄: & ex hoc nō
habet falsū testimoniū q̄ semp sit peccatū
mortale: verūtñ vt in plurib⁹ ē mortale: qz
rarissime dat̄ ibidē falsū testimoniū: quin
ip̄m sit p̄nciosū vel p̄ti aduerse vel reipu-
blice vel ip̄i iudici: & sic falsum testimoniū
vt frequēter ī se p̄tinet triplex mortale pec-
catū. Et ideo dicit Aug⁹. & habet̄ extra de
eri. fal. c. j. q̄ falsidicus testis trib⁹ p̄sonis
est obnoxius. Primo deo cui⁹ p̄ceptuz cō-
temnit: secūdo iudici quem mentiēdo fal-
lit: postremo, īnocēti quē falso testimonio
ledit: & ideo debet hm̄oi imponi triplex pe-
nitētia fm̄ Asten. lib. j. ti. xxxvj. Propter
p̄ximū septēnis ei penitētia tanq̄ piuro de-
bet imponi: vt p̄tz. vj. q. j. c. quicūqz: sciēs
se piurauerit. xl. dies in pane & aq̄ & septēz
sequētes annos peniteat: & nūq̄ sit sine pe-
nitentia: & nunq̄ in testimoniū recipiat:
cōmunionē tñ post hoc recipiat. Propter
scōm aut infamabit̄ si fuerit de h̄ p̄nctus
vt p̄z. xxij. q. v. c. si q̄s p̄uict⁹ vbi etiā dicit̄
q̄ attrahēs aliū quocūqz modo ad piuria
vel falsa testimonia: si fuerit h̄ p̄batus: vs-
qz ad exitum vite cōmunicare non debet:
vel etiam p̄pter scōm verberib⁹ debet ca-
stigarī: vt. v. q. v. illi qui: vel extraordina-
rie poterit puniri: vt extra d̄ testi. c. nullū.
Propter tertū fm̄ modum lesionis cōdē
nabitur. C. de pen. h̄. qui male: in. l. ij. Ad
illud autē qd̄ obijcit̄ de ignorantia: r̄ndet
Tho. scōda. 2. q. lxx. q̄ in testimonio ferē-
do non debet homo p̄ certo asserere quasi
sciens illud de quo certus non est: sed du-

hūm sub dubio pferre debet: et illud de q̄ certus est p̄ certo debet asserere. S; quia cōtingit ex humane memorie labilitate q̄ homo se certuz esse reputat de eo qd̄ tñ falsum est: et ideo si quis cum debita sollicitudine recogitans estimat se certū eē de hoc qd̄ tamē falsum est: nō peccat mortaliter b̄ asserens quia non dicit falsū testimoniū p̄ se et ex intentiōe sed p̄ accidēs p̄tra id qd̄ i tendit. Secundo queri pōt: euz in dicto p̄cepto: non loqueris p̄tra p̄ximū tuū falsum testimoniū: phibeatur falsitas vt dicunt ibidē glo. et Isidor⁹: et hoc s̄m Alex. est vez de falsitate a pte dicentis: que attēdit in mandato: vtz etiam in eodē p̄cepto phibeat taciturnitas veritatis cū ip̄a veritas ab aliquo req̄rit. Ad hoc respondet Alex. in. liij. q̄ sic: qz i ista negatiua nō loq̄ris: etiaz includit affirmatiua qua p̄cipit obseruantia veritatis ad p̄ximuz: negatiua tamē obligat semp et ad semp: affirmatiua vero semp sed non ad semp sed p̄ tpe et causa: nam causa facit taciturnitatez veritatis esse culpabiles. Dicit enī Augu. scribens ad Casulanū: et ponit. xj. q. liij. c. quis quis metu cuiuslibet potestatis veritatez occultat: glo. tunc quādo inducit in testē iram dei sup se puocat: quia magis timet hominē q̄ deum. Multo magis aut si hoc facit p̄cio fauore odio vel amore. Sequit̄. Alterq̄ reus est: et q̄ veritatē occultat: et q̄ mendaciū dicit quia et ille p̄desse nō vult: et iste nocere desiderat. Dicit enī Chryso. q̄ nō tñ est p̄ditoz veritatis q̄ palā mentitur: sed etiā q̄ non libere p̄nūciat veritatē quaz libere p̄nunciare optet: aut q̄ libere veritatem non defendit quā libere defendere p̄uenit. Hinc s̄m Sof. illi qui subtrahunt suum testimoniū illi rei q̄ non nisi p̄ eos p̄bari pōt mortaliter peccat: et ideo cogēdi sunt satisfacere sicut de alijs mortalibus: vt. vj. q. j. hī qui: q̄ si de sua taciturnitate munus recipient obligarent ad restitutionem muneris: nō danti sed ei in cui⁹ iniuriā datū est. Et si talis iurasset se nō p̄hibituq̄ testimoniū: credit Sof. iuramentū illud esse temerariū: quādo non nisi p̄ euz de veritate liquere pōt: tūc enī posset etiā auctoritate p̄p̄ria cōtrauenire: vt. xxij. q. liij. in malis p̄missis rescinde fidē. Et subditur ratio cum dicit̄. Impia est enī p̄missio que scelere adimpletur. Et hoc est verū quādo certum est ex hoc p̄uenire mortale peccatum: secus autē si dubitaret: tūc enī

esset prius superioris auctoritas requirēda: vt extra de electi. c. venerabilem. Tertio queri potest: vtrum homo teneatur ad ferendum testimoniū: p̄sertim cum dicitur Proouer. v. Qui ambulat fraudulēter reuelat archana: qui autem fidelis est celat amici cōmissum: hinc Abraā petijt ab vxore sua Sara q̄ diceret in egypto Abraam esse fratrem suuz et celaret eum esse virum suum: vt patet Gen. xij. Et iterū dicit Augu. in questionibus Gen. q̄ Abraā de vxore sua dicens ad Abimelech: soroz mea ē: veritatem celari voluit non mendaciū dici: sed veritatem celādo abstinet aliquis a testificando. Ad hoc respōdet Tho. scōz 2. q. lxx. q̄ in testimonio ferendo distinguendū est: quia aliquādo requirit̄ alicuius testimoniū et aliquādo nō. Si ergo requirit̄ testimoniū alicuius subditi: et hoc auctoritate superioris cui i his que ad iusticiam p̄tinent obedire tenetur tunc non est dubium quin in his teneat̄ ferre testimoniū in quibus s̄m ordinem iur̄ ab eo testimoniū exigit̄: puta i manifestis et i his d̄ quibus infamia p̄cessit. Si autē exigatur ab eo testimoniū in alijs: puta in occultis et de quibus infamia non p̄cessit: nō tenetur ad testificandū nisi in casu vt videtur. Si vero requiratur ei⁹ testimoniū non auctoritate superioris cui obedire tenetur: tūc ē distinguendū. Quia si testimoniū requirat̄ ad liberandū hoīem v̄ ab iniusta morte vel a pena quacūq̄ vel a falsa infamia vel etiam ab iniquo dāno: tunc homo tenet̄ ad testificandū: q̄ si testimoniū eius non requirat̄: tūc nihilomin⁹ in hoc casu tenet̄ facere qd̄ in se est: vt aliqui veritatē denūciat q̄ ad hoc possit p̄desse. Dicit̄ enī in p̄s. lxxxj. Eripite pauperē et egenum de manu peccatoris liberate. Et Proouer. xxiiij. Erue eos qui ducuntur ad mortē. Et Roma. j. dicit̄. Digni sunt morte non solum qui faciunt sed etiā qui p̄sentunt facientib⁹: vbi dicit̄ glo. Cōsent. re ē tacere euz redarguere possis. Sup his vero que p̄tinent ad p̄demnationē alicuius: non tenet̄ aliquis ferre testimoniū nisi cū a superiori compellitur s̄m ordinē iuris: quia si contra hoc veritas occultet̄: nulli ex hoc speciale dānū nascit̄: vel si imineat periculū accusatori non est curandū: quia ip̄e se in hoc piculum sponte ingessit. Alia autē ratio est de reo cui piculum iminet eo non volente. Ceterū in auctoritate p̄dicta

loquitur Augu. de occultatiōe veritatis in illo casu: qñ quis non compellit auctoritate superioris veritatem p̄palare: et quando veritatis occultatio specialit̄ ē nulli damnoſa. Pr̄terea d̄ illis q̄ sūt hominī cōmissa in secreto p̄ cōfessionē nullo modo testimoniū ferre debet: quia talia nō scit vt homo sed tanq̄ dei minister: et mal⁹ est vinculu sacri q̄libet hoīs p̄cepto. Circa ea vero que aliter hmōi sub secreto cōmittuntur distinguēdū ē. Quia qñq̄ sūt talia q̄ statim cū ad noticiā hoīs veniūt hō tenet ea manifestare: puta si p̄tinerent ad corruptiōez multitudinis spūalē vel corpālē vel ī grauedamnū alicuius p̄sone: vel si qd̄ aliud ē hmōi qd̄ q̄s p̄palare tenet vel testificādo vel denūciādo: et h̄ hoc debitum obligari non pōt p̄ secreti cōmissū qz in hoc frangeret fidē alteri debitā. Quisq̄ x̄o sūt talia q̄ quis p̄dere nō tenet: vñ tunc ex hoc obligari pōt qz sibi sub secreto cōmittunt: et tūc nullo modo tenet ea p̄dere etiā ex p̄cepto superioris: qz seruare fidē est de iure naturali: nihil aut̄ p̄cipi pōt h̄ id qd̄ ē d̄ iure naturali. Quarto q̄ri pōt vtz testes cogi p̄nt ad ferendū testimoniū: p̄sertim cū ex de testi. cogē. in. c. sup̄ eo. vbi subdit: qz si factū est notoriū nō indiget testiū depositionib⁹ declarari: cuz talia p̄bationē vel ordinem iudiciariū non requirant. Vex si non ē notoriū vel is qui p̄uenit factum negauerit: testes qui interfuerūt facto monēdi sunt: nō cogendi ad ferendū testimoniū vitari. Ad hoc r̄ndet Asteñ. li. j. ti. xxxvij. distinguēdo fm Hof. Aut inquit req̄rit testimoniū ī causa ciuili: et tūc generalit̄ q̄libet sciens vitatē cogi debet p̄hibere testimoniū veritati: vt. C. de testi. le. si qñ. xliij. q. ij. c. q̄q̄: ex de testi. cog. c. peruenit. j. et ij. Aut inq̄rit testimoniū ī causa criminali h̄ agit d̄ crimie ciuilit̄: et sic etiā sūt testes cogēdi: vt eo. ti. c. p̄terea. c. cū h̄: et planius in glo. Si x̄o agit de crimie criminaliter tunc aut agit d̄ crimie falsi: et sic etiā testes sūt cogēdi: vt. d. c. cū h̄: et ī glo. vel agit d̄ alio crimine: et tūc generalit̄ non sunt cogēdi: vt eo. ti. c. dilectorū. Pr̄terea si p̄ alios veritas liq̄re nō pōt: vt. xliij. q. ij. c. q̄q̄: vñ nisi se subtrahāt gr̄a odio vel timore: vt eo. ti. c. j. et dicto. c. dilectorū: ī glo. Sūt aut̄ cogēdi p̄ cēsura ecclīasticā vt ptz eo. ti. ī diuersis. c. et etiā ex forma l̄raz pape p̄ clausulā illā. s. testes autē: et c. q̄ si nō ponit̄ ibi vt solet fieri qñ ī eis sit mētio de crimie: tūc ni-

hilomin⁹ ad iura se index referat: et testes cogat vel nō cogat fm supradicta. Consuetudo tñ romane curie ē: qz ī causis d̄ facto vbi agit de crimie nullū testē cogat q̄liter cūq̄ de eo agat et idē seruat ī l̄ris nō apponēdo clausulā p̄dictā. Nota etiā Ray. ti. de rapto: qz qñ q̄s p̄ defectū p̄bationuz rē suā amitteret: etiā p̄sone p̄uilegiate sic p̄sbū cogendi sūt iurati testificari: vt. xliij. q. ij. c. q̄q̄: nō tñ ī cā sāguinis. Quinto q̄ri pōt: vtz p̄ferēdo testimoniū pōt aliqd̄ accipi: p̄sertim cum nemo militat stipēdijs suis: vt ptz. j. Cor. ix. Ad h̄ r̄ndet Augu. scribēs ad macedoniū: et ponit̄. xliij. q. v. i. c. nō sane. vbi subdit. Hō idō debet index vēdere iustū iudiciū aut testē vex testimoniiū: qz vēdit aduocat⁹ iustū p̄ociniū et iurisperit⁹ vex p̄siliū. Et subdit rōnē dicēs: Illi enī scz index et testis iter vtrāq̄ p̄tem ad examē adhibēt: isti scz aduocat⁹ et iurisperit⁹ ex vna p̄te p̄sistūt: h̄ ibi. Ex q̄b⁹ patz qz sicut nō debet esse snia venalis sic nec testimoniū: quīs testes expensas recipe p̄nt a p̄ducēte: vt. liij. q. liij. c. testes. h̄. v̄turis: et. xj. q. liij. c. nō licet ī glo. Quid ḡ si testē corrupt⁹ dicit falsū testimoniū. Respōdet Asteñ. vbi supra: qz testimoniū nullū ē: et qz venale: et qz falsū: et p̄ter penaz seculi tenet ī iudicio aīe illi quē suo testimonio lesit ad omne iteresse: ar. ex de testi. c. sic. Et pecunia sic data restitui debet nō dātī h̄ et ī cui⁹ iniuriā data. j. q. j. c. lubemus. Si tñ simpliciter data est vt iustū ferret testimoniū: tūc repetere pōt et ei reddi debet fm Hof. vt dicto. c. nō sane: et ex de simo. c. dilect⁹.

Sexto q̄ri pōt: vtz alicui⁹ testimoniū repellī pōt absq̄ sua culpa: p̄sertim cū de q̄libet p̄sumēdū ē bonū nisi h̄riū appareat: sz ad bonitatē hoīs p̄tinet qz vex testimonium dicat. Ad h̄ dicēduz fm Tho. sc̄da. 2. c. q. lxx. qz testimoniū nō habet infallibilem certitudinē sz p̄babilē: et ideo qcqd̄ est qd̄ p̄babilitatē asserat ī h̄riū reddit testimoniū inefficax. Reddit aut̄ p̄babile qz aliq̄s in testificando vitatē non sit firm⁹: et h̄ qñq̄ p̄ culpā: sic infideles et ifames et q̄ publico crimie rei sūt: q̄ nec accusare p̄nt: qñq̄ x̄o absq̄ culpa: et h̄ vel ex defectu rōnis sicut ptz in pueris amētib⁹ et multerib⁹: vel ex affectu sicut ptz de inimicis et de p̄sonis p̄iunctis et domesticis: vñ etiā ex iteriori cōditione: sicut sūt paupes serui et illi q̄bus impari pōt de q̄b⁹ p̄babile ē qz defacili possint induci ad ferēdū testimoniū h̄ vitatē:

vnde repellit aliquē a testimonio magis pti-
net ad cautelam falsi testimonij vitandi q̄
ad penam: et ideo licet de quolibet p̄sumē-
dū est bonū nisi contrariū appareat: dum-
modo tamē vergat in periculū alteri: tūc
ē adhibēda cautela vt nō de facili vniciq̄
credat: s̄m illud. j. Jo. iij. Nolite credere
om̄i spiritui. Et hec ē etiā ratio cur nō suf-
ficit vn⁹ testis: sed vt dicit Deuf. xvj. In
ore duorū vel triū testiū peribit qui interfi-
ciet. et c. xix. In ore duorū vl' triū stabit oē
verbum. Unde regulariter ad minus duo
testes sunt necessarii: vt eē. e. ti. c. veniens.
ij. ibi subdit in fi. nec vnus testimoniū ad
cōdēnationē sufficiat alicui: vbi dicit glo.
hic scz in casu ibidē posito erat vnus testis
idone⁹: nunqd̄ p̄ eū et famā possit p̄dēnari
de tali crimine: et videt q̄ sic: qz fama cum
alijs probat. iij. q. iij. s̄. itē sepe. sed nō ē ve-
rū: quia in crimine apertissime debēt eē p̄-
bationes. C. de p̄ba. l. vl. et v. q. vj. c. epi-
phanium: quia vbi p̄tra salutem hominis
agitur p̄cedit strictius. Secus est in ciui-
li: in qua sufficit p̄sumptio et vnus testis cū
iuramento. ar. C. de re. cre. l. bonafidei: eē
de proba. c. sicut cōsuetudo: pensatis tamē
circūstantijs personarū et cāe: vt eē de iure-
iuran. c. vl. in fi. In multis etiā casib⁹ duo
testes nō sufficiūt. vt p̄. ij. q. v. P̄sul nō
damnet nisi vlgintiduob⁹ testib⁹: p̄sbyter
autē cardinalis nisi. xliij. testib⁹: diacon⁹
cardinalis nisi. xxvj. testibus. subdiacon⁹
acolytus exorcista lector ostiari⁹ nisi i. vij.
testibus nō p̄demnabit: et hoc de clericis
ecclie romane locū habet p̄pter eius digni-
tatē. De alijs gratia breuitatis supersedeo.

Quantū malum autē sit falsum ferre te-
stimoniū: legitur in. iij. li. eccliaſtice hīsto.
q̄ tres falsi testes insurrexerūt cōtra Mar-
cisuz ep̄m hierosolomytanū: sub sacramē-
to iuramēti dicta sua p̄firmātes. Unus di-
xit. Si nō est ita igne comburer. Ali⁹ dixit
si nō ita est luminibus p̄ruer. Tertio dixit:
morbo regio consumer. Cum igitur ep̄sco-
pus p̄pterea de impuditia notaret ab om-
nibus pluribus annis in locis desertis vi-
xit: Primus ergo testis a parua scintilla
ignis domo succensa cū familia om̄iq̄ pe-
core cōflagrauit. Tertius a pedib⁹ vsq̄ ad
caput repletus morbo regio cōsumit. Se-
cūdus autē videns eorū excidium nec pos-
se latere diuinū secretum cunctis audienti-
bus vniuersum ordinē scelerum pandit: et
in lachrymis p̄umpens luminibus ē pri-

uatus. Marciscus autē ex inspirato quasi
de celo veniens ep̄sopatū recepit: et multo
tomagis q̄ ante erga eum amor ppli fuit.
Ad laudē dei omnipotentis.

Quid requiritur ad iustū iudi-
cium et quales debent esse iudices
ac de pena iniquum iudicium pro-
ferentium: Sermo II

Non loqueris con-

tra primū tuum falsū testimo-
nium. Exo. xx. Secūdū genus
hominū faciēs p̄tra p̄ceptum
istud: Sūt iudices iniustū iudiciū p̄feren-
tes. Quos maledicto subiecit dñs ex ore
filiorum israel vociferantiū. Deute. xxvij.
Maledictus qui peruertit iudiciū aduene
pupilli et vidue et dicet omnis popul⁹ amē.
Hinc rex Ezechias diuine volūtatē opti-
me conscius: post mirabiles victorias i sa-
uorem et gratiarū actionē diuine beneficen-
tie constituit iudices in cunctis ciuitatib⁹
ne populus necessitaret discurrere de loco
ad locū ad habendū iudiciū in causis com-
munib⁹: quib⁹ p̄cepit dicens. ij. Paral.
xvij. Videte quid faciatis: ne scz p̄cipitan-
ter sed cū magna deliberatione sententias
feratis. Cuius rationē subdit: Non enim
inquit hominis exercetis iudiciū sed dei.
Hinc quia vices dei tenent in hac parte dii
participatiue nuncupantur. Exo. xxij. vbi
dicitur. Dñs non detrahes et p̄cipi popu-
li tui nō maledices. Sequitur. Quodcun-
q̄ iudicaueritis in vos redūdabit siue in
bonum siue in malū. Et subdit in particu-
lari. Non enim est a pud deū vestrū iniqui-
tas neq̄ personarū acceptio neq̄ cupido:
cui scilicet conformari debetis in iudican-
do. Illa enim tria sunt que faciunt peruer-
tere iudicium: ita vt iniquitas referat ad
odium: sicut acceptio personarū ad amo-
rem: fauorē: vel timorē: cupido autem ad
munera que cōmuniter excecant oculos.
Unde dicit Petrus rauē. I ep̄stola qua-
dam. Nihil adeo gloriose lucet in iudice si-
cut amare et exhibere iusticiam sine omni
acceptioe persone. Teste enim Cicerone
prouerbialiter dicitur. Exiit personā iudi-
cis quisquis amicū induit. Equitas cui iu-
dex obsequitur sinistra odij vel amoris de-

xteram nescit. Nam talis debet esse iuris
 minister: vt in eius manu nullius auctori-
 tate persone titubet aut vacillet libra iusti-
 cie: hec ille. Hic primo queri potest: vtz
 iudiciū humanū sit licitū: presertim cū di-
 catur Mat. vij. Nolite iudicare vt nō iudi-
 cemini: et ad Roma. xliij. Tu quis es q̄ iu-
 dicas seruū alienum: suo aut̄ domino stat
 aut cadit. Nec mirum q̄ homini prohibe-
 tur iudiciū: quia nullus est absq̄ pecca-
 to. Nam si dixerimus: quia peccatū nō ha-
 bemus nos ipsos seducimus vt dicit̄ .j. Jo.
 j. Alioquin vt dicitur Roma. ij. Inexcusa-
 billis es o homo omnis qui iudicas: i quo
 enim alterū iudicas: teipsūz condemnas:
 eadē enim agis que iudicas. Ad hoc dicē
 dū fm Tho. secūda. 2°. q. lx. q̄ iudiciū in-
 tantū est licitūz inquantū ē iusticie actus.
 Ad hoc autem q̄ iudiciū sit iusticie act^o
 tria requiruntur. Primo quidem q̄ proce-
 dat ex inclinatione iusticie. Secundo q̄ p-
 cedat ex presidentis auctoritate. Tertio ve-
 ro q̄ proferat fm rectā rationē prudentie.
 Quodcunq̄ autē horum defuerit est iudi-
 ciū vitiosum et illicitum. Nam si sit iudiciū
 contra rectitudinē iusticie: tunc dicitur in-
 diciū puerū vel iniustum. Si vero quis iu-
 dicat in his in quibus non habet auctori-
 tatem: tunc dicit̄ iudiciū usurpatū. Si ve-
 ro deest certitudo rōnis: puta cum sit iudi-
 cium de his que sunt dubia vlt̄ occulta per
 aliquas leues coniecturas: tūc dicit̄ iudi-
 ciū suspiciosū vel temerariū: et in his trib^o
 est omne iudiciū illicitū. Adhuc autē duo
 sūt que requirunt̄ vt prolatū iudiciū non
 sit proferētī perniciosū et damnabile. Pri-
 mū ē q̄ intentio ferētis moueat̄ ex zelo iu-
 sticie non ex liuore vindicte: non inquā ex
 amore vlt̄ in affectione ex timore vlt̄ cupidī-
 tate et similibus. Secundū est q̄ a crimina-
 libus seipm̄ custodiat: quoniā illi qui sunt
 in grauib^o peccatis nō debēt illos iudica-
 re qui sunt in eisdē peccatis vlt̄ minoribus
 vt dicit̄ Chryf. super illud Mat. vij. No-
 lite iudicare. Et hoc ē intelligendū p̄cipue
 quando illa peccata sūt publica: quia ex h̄
 generatur scandalū in cordibus aliorum.
 Si aut̄ nō sūt publica sed occulta: et iudicā-
 di necessitas imineat propter officiū: tunc
 pōt cū humilitate et timore vlt̄ arguere vel
 iudicare. Unde dicit̄ Ang^o. in li. de sermo-
 ne domini in monte. Si inuenerimus nos
 in eodem vitio esse congemiscamus: et ad
 pariter conandū inuitem^o. Nec tamē pro-

pter hoc homo seipsū sic condemnat vt no-
 nū condemnationis sibi meritū acquirat:
 sed quia cōdemnans aliū ostendit se simili-
 ter cōdemnabilē esse propter idem vlt̄ simi-
 le peccatum. Unde fm Alexan. in. iij. ē iu-
 dicare de officio potestatis: et ē iudicare d̄
 idoneitate et merito potestatis. Primo mo-
 do iudicare pōt malus prelatus. Secūdo
 modo nō nisi bonus. Primū sine secundo
 est damnabile iudicanti: salubre tamen est
 subdito obtemperanti. Ex dictis igit̄ p̄tz
 q̄ ad hoc vt humanū iudiciū sit licitū tria
 principaliter requirunt̄ cum suis attinen-
 tijs: que lucide tāgunf Exo. xvij. Jethro
 moysi cōsiliū ingerente de iudicibus cōsti-
 tuendis super populūz israel: ait em̄: Pro-
 uide autē de omni plebe viros potentes et
 timentes deum in quibus sit veritas et qui
 oderint auariciā: et constitue ex eis tribu-
 nos et centenarios et quinquagenarios et de-
 canos qui iudicent populum omni tempo-
 re. Prouide inquā scilicet cū magna dili-
 gentia et deliberatione de omni plebe: scz
 sine omni personarū acceptione viros: qz
 mulieres dominari nō debēt: nec regere p-
 pter defectū discretionis et cōstantie: potē-
 tes scilicet iudicare per suam sapientiā et ex-
 perientiā: vnde et alia translatio habz: sa-
 pientes: vbi nos habemus potētes. Et ti-
 mentes deū magis q̄ homines in quibus
 sit veritas scilicet vite iusticie et doctrine:
 et qui oderint auariciā: quia homines cu-
 pidi de facili per munera deflectunt a iu-
 sticia: quia tales digni sūt iudicare popu-
 lum. Primū igitur quod principalit̄ req̄-
 ritur in iudicio ē rectitudo iusticie: ad cui^o
 completionē duo requirunt̄. Anū ē scien-
 tia vlt̄ discretio iudicandi: quia fm Bern.
 extra de rescrip. c. sciscitatus. Iudex debz
 esse scientia penitus instructus nec quere-
 re ab alijs qd̄ eū loqui oporteat: vt in auē.
 de iudi. in prin. colla. vj. et extra de sang.
 et affini. c. ex litteris: in fine vbi dicit̄ q̄ nō
 sūt cause matrimonij per quoslibet sed per
 iudices discretos qui potestatem habeant
 iudicandi et statuta canonum nō ignozēt.
 Verū tamen quibus sit illitteratus si habet
 consuetudinem et peritiā iudicandi: po-
 test etiā ei eā cōmitti. L. d̄ iudi. certi iuris.
 Iudex tamen ecclesiastic^o quis esse nō pōt
 nisi sit peritus saltē mediocris turis scien-
 tia: vt no. xx. di. c. j. vbi subdit̄: q̄ in nego-
 tijs diffiniendis non solum est necessaria
 scientia sed etiā p̄tās. Hinc chryf^o dicitur^o

mat. 16. Petro. Quicumque ligaueris sup terrā: p̄t
 us dedit sibi clauēs regnī celoꝝ: in altera
 dāns ei sciētiā discernēdi inter lepꝛā ⁊ le/
 pꝛā: in altera dās ei p̄tātē eiꝛclēdi aliquos
 ab ecclīa vel recipiendi. Et in glo. vbi pla/
 ne de h̄. Scdm̄ ē zelus exequēdi iusticiam.
 iuxta illud. ps̄. xxxvj. Custodi innocentia
 scz ī intētiōe q̄tū ad deū: ⁊ vide equitatē
 in ope q̄tū ad p̄ximū: qm̄ sunt rel. ⁊c. Illa
 nāq; duo cōcurrere debēt. s. intētiō recta ⁊
 sn̄ia iusta. Verūtāmē p̄tra hanc iusticiā
 quattuor genera hominū faciūt. Nam fm̄
 Breg. ⁊ ponif. xj. q. liij. q̄ttuor modis hūa/
 nū iudiciū p̄uertit: timore: dū metu pote/
 statis alicui⁹ veritatē loqui p̄tmescimus:
 cupiditate: dū p̄mio animū alicui⁹ corrup/
 pim⁹: odio: dū p̄tra quēlibet aduersarium
 molimur: amore: dū amico vel p̄pinq; p̄sta/
 re p̄tendim⁹: hoc ibi. P̄tio igit iudiciū p̄/
 uertit p̄pter metū: qz dicit Chrys. Facile
 deuiat a iusticia qui in causis nō deū s̄ ho/
 minē timet. Sicut fecerūt iudices ī iezrael
 ex metu iezabel regine: iudicantes iniuste
 naboth p̄pter vineā: vt p̄z. liij. Regū. xxi.
 Sic ⁊ pilat⁹ audiēs hūc sermonē. s. q̄ non
 esset amic⁹ cesaris: magis timuit ⁊ de chri/
 sto iniustū iudiciū dedit. S̄z dicit Aug⁹. ad
 Casulanū: ⁊ habet. xj. q. liij. c. q̄squis me/
 tu cuiuslibet potestatis veritatē occultat:
 frā sup se prouocat: qz magis timet hoīem
 q̄ deū. S̄z querit glo. in. d. c. quattuor: nū
 quid tenet sn̄ia quā iudex p̄ metū tulit. Et
 r̄ndet q̄ sic: sed elidi pōt per exceptionem.
 Sentētia vero que p̄ premiū lata ē nulla ē.

Secdo vero iudiciū p̄uertit p̄pter cupidi/
 tatē. P̄tio quo notādū fm̄ Ray. q̄ ordinā/
 rij iudices nō debēt aliquid recipe a p̄tib⁹
 nec etiā expensas: eo q̄ p̄pter iusticiā tenē
 dam habeant suas p̄uisiones: ne scz dum
 sumptus querit p̄redo grasset. Cū em̄ ha/
 bent suas dignitates ⁊ redditus p̄tenti de/
 bēt eē suis stipēdijs: nec a litigatorib⁹ reci/
 pere debēt etiā moderata exenia p̄pter su/
 spitiōnē vitandā. Iudex autē delegat⁹ eti/
 am nihil recipe pōt: nisi forte esculentū vl'
 poculentū mera libertate oblatū: qd̄ pau/
 cis dieb⁹ p̄sumi p̄t: vl' nisi moderatas expē/
 sas: cū ip̄m p̄pter cāz sibi p̄missā extra suū
 domiciliū p̄ficisci p̄tigerit: ita q̄ in expen/
 sis nō excedat modū ⁊ q̄ non plus exigat
 ab vna pte q̄ ab alta: ⁊ q̄ p̄pter habēdas
 expensas nisi cā requirat occasionē profici/
 scēdi nō assumat. Et si litigātes notabilit̄
 pauperes fuerint etiā p̄ expensis nihil exi

gat: vt ll. vj. de rescrip. c. statutū. s. In sup.
 Cū iudex semp d̄z habere p̄ oculis factum
 Cambysis regis qui vt refert Valer⁹: cu/
 iusdaz mali iudicis pelle a corpe detracta
 selle iussit affigi: ⁊ in eadē sede filiū ei⁹ iudi/
 catū p̄ sedere fecit: vt sic imposteꝝ prouide/
 ret ne quis iudex corrumpi posset. S̄z con/
 trariū multi iudices faciunt: nā quidā nul/
 lo modo sententiā ferre volūt itque moti.
 Et sic fm̄ Ray. ⁊ Hosti. iudex leso restitu/
 ere tenet oēm estimationē litis: vt. xxij. q.
 ij. c. dñs. ⁊. q. v. c. admīstratores. Quīdaz
 autē recipiūt pecuniā vt simplr ferant sen/
 tētiā: vel etiā vt iuste ferāt eam: ⁊ tūc tene/
 tur restituere ei qui dedit: qz cum ex officio
 suo tenetur iudicare ⁊ bene ⁊ gratis: ideo
 turpiter accepit ⁊ obligat ei ad restitutio/
 nem qui bona intentione dedit. Quīdam
 vero premiū recipiunt vt ferāt iniquā sen/
 tētiā. vel etiā vt nullā ferant sn̄iam: ⁊ il/
 lud restitui debet ei in cuius iniuriam da/
 tum est. Insuper tenet parti lese ad omne
 damnum restituendū. xj. q. liij. nō licet: ex/
 tra de sumo. nemo. De talibus autem dicit
 Ildo. li. liij. de sumo bo. q̄ sepe iudices pra/
 ui cupiditatis causa aut differūt aut p̄uert/
 unt iudiciū nec finiūt cepta partiuꝝ nego/
 cia quousq; marsupia eorum qui causant
 exhauriant: aut quod peius est peruertūt
 iudiciū nec finiunt cepta partiuꝝ. Sic filij
 Samuelis declinauerūt post auariciā acci/
 piētes munera ⁊ p̄uertētes iudicia: vt ha/
 betur. ij. Regū. viij. Propter qd̄ nō solum
 ip̄i sed etiā pater eorum Samuel iustus ⁊
 hoz ignarus amor⁹ est ab officio filijs isrl'
 sibiregē petentib⁹. Sed quid mirū cū dici/
 tur. xj. q. liij. c. Qui recte iudicat ⁊ p̄mum
 remunerationis expectat. glo. licet nō in/
 tercesserit pactio: peccat tamen q̄ expectat
 remunerationē. ⁊ hoc ostēdit ī tex. dicēs:
 q̄ fraudē in deo p̄petrat qui iusticiā quam
 gratis impartiri debuit acceptione pecu/
 nie vendidit scz quātum ad affectū licz nō
 sequatur effectus. Sequitur. Tales enim
 ad veritatem nō iusticie defenso s̄ amor p̄/
 mij prouocat: quib⁹ si spes nūmi subtrahi/
 tur: confestim a iusticie confessiōe recedūt
 acceptio nūmoy preuaricatio ē veritatis.
 hoc ibi. Hinc vt dicit ibidē glo. venales sē/
 tentie nulle sunt: vt. ij. q. vij. s. venales.

Tertio p̄inde iudiciū peruertit p̄pter
 amorē vel affectū p̄uatū: dum quis amico
 vl' p̄pinq; prestare contendit. Et de hoc
 habetur. xj. q. liij. c. Quicumq; aut consan

gultate aut amicitia in iudicando ducitur: peruertit iudiciū christi qui ē iusticia et fructū illius vertit in dānationis amaritudinē. Unde generaliter dicendū ē q̄ omnes qui ex industria mala propter amorē v̄l fauorem alicui⁹ ferūt iniustā sententiā: hi si cut iam dicti leso tenent ad omne interesse: nisi posset is induci ad integrā restitutionē faciendā: pro quo sententiā lata ē: et fm leges multas alias penas sustinere deberēt. Insuper preter restitutionē debet eis iponi penitentiā tanq̄ pro grauissimo crimine: vt. xj. q. iij. c. quicumq̄. Itē ferens iniustā sententiā per imprudentiā fm Ray. et Hosti. tenet leso fm l. in q̄tū bonū et equū v̄l debet religioni iudicari. ff. d. extraor. cog. l. si. In iudicio autē anime tenet ad integrā restitutionē: q̄ fuit in culpa cū se insufficientē scire debuit et tamē iudicare presūpsit. Et idē si fuit scientie sufficientis s̄ studere nō curauit. Mitius tamē ē agendum eū istis q̄ cū illis qui ex certa scientia iudiciū corruerūt. Ex genere autē predictorū fuit domin⁹ Joseph: qui p̄pter amorē vxoris verbis ei⁹ nimis credul⁹: iniusto iudicio misit Joseph innocētē in carcerē: vt p̄ Beñ. xxxix. Quarto deniq̄ iudiciū peruertit p̄pter odiū: dūmodo quis p̄tra aliam iniuste malū molitur: et huiusmodi obligat eodē modo sicut predicti. Unde tale flagitium patrarūt duo senes iudices inueterati dierū malorū qui repulsi et confusit turpiter a Susāna castissima rēnuente stuprā: exarscētes propt̄ hoc in odiū ei⁹ derunt falsū testimoniū ac iniustū iudiciū suis machinationib⁹ extorsērūt. vt p̄ Daniel. xij. qd̄ erat extremū flagitiū. Hinc eū et si quis iudex aliquē iuste quidē iudicaret ad mortē: nō tamē amore iusticie sed lituore vindicte: non solū mortaliter peccaret sed et homicida iudicaret in foro poli: nō em̄ deus tantū considerat qd̄ homo faciat sed multo magis quo anīo faciat. Pre dictis igit̄ quattuor affectib⁹ peruersis iudiciū peruersū inducit: imo plerūq̄ p̄uersum iudiciū rectū videbit̄: q̄ tales affect⁹ nō sūt discernere qd̄ verū est et rectū. Sicut videmus in naturalibus q̄ in speculo si fuerit bene dispositū imprimunt forme corporū prout sūt: si vero fuerit male dispositū: apparebūt ibidem imagines distorte et prauē se habētes: et hi sūt qui fructū iudicij sibi vertūt in dānationis amaritudinē: vt dicit̄ in dicto. c. quicumq̄. In dicto autē

e. quattuor i glo. ponunt̄ adhuc modū aliū iniusti iudicij scz nimia seueritas: et nimia remissio: vt p̄ per Grego. xx. moral. et ponitur. xlv. di. vbi dicit̄. c. Disciplina v̄l misericordia multū destituit si vna sine altera teneat: sed circa subditos inesse debet rectoribus et iuste consulens misericordiam et pie seutēs disciplina et. vbi dicit̄ glo. nota q̄ iudices semp sequent̄ medietatē: arg. extra de cens. c. ex parte: et potius sequitur equitatē q̄ rigorem: vt. c. de iudi. vbi certū est ius ab equitate nō dissentire i restitutione minorū nisi ex causa magis sequitur rigore: quia scz multis grassantibus opus ē exemplo: vt. ff. de pest. auē. aut facta in sine: vbi autē ius scriptū nō ē: iudex semp sequit̄ equitatem: vt extra de translat. c. vlti. Est etiam alius modus peruertendi iudiciū: vt dicit̄ glo. in dicto. c. quattuor: quando scz per imprudentiā q̄s male iudicat: vt instic. de obliga. que ex qua. delict. nas. s. j. et de hoc supra. Secūdo principaliter requiritur q̄ iudicium procedat ex legitima iudicantis auctoritate ne fiat iudicium vsurpatū. Hic queri pōt: vtrū iudiciū vsurpatū sine legitima auctoritate sit licitū: presertim cum punire peccata pertineat ad iudiciū: sed aliqui nō iudices legunt̄ laudabiliter peccata puniuisse: v̄l etiā aliquā sententiā dedisse iudicariam. Prīmū p̄t in Moysē qui occidit egyptiū iniuriantē. Exo. ij. Et in phinees filio eleazari qui interfecit Zambri filiū Salumi eius madianitide coeunte. Numeri. xxv. Secūdū etiā patet in Daniele: q̄ sentores de falso testimonio cōuictos suo iudicio cōdemnavit: qui tamen nō erant subditi ei⁹: sed econtra iudices ppli. Ad hoc rēdet Tho. scda 2. q. lx. et lxxij. q̄ cum iudiciū fm leges scriptas sit ferendū: ille qui iudicium fert quodāmodo legis dictū interpretat̄ ad p̄ticularē negociū illud applicādo. Cū igitur eiusdē auctoritatis sit legē interpretari et legē cōdere: sicut lex condi nō potest nisi publica auctoritate: sic etiā nec iudiciū ferri pōt nisi publica auctoritate: q̄ se tm̄ extendit ad eos qui cōmunitati subdunt̄ supra quā auctoritatē accepit. Et ideo sicut iniustus esset cōstringere aliū ad legē seruandam que nō esset auctoritate publica sancta: sic etiā iniustus ē si quis aliquē cōpellat ferre iudiciū qd̄ non fert̄ auctoritate publica: et ideo nullo modo quis aliū iudicare potest nisi sit aliquo mō subditi⁹ ei⁹: vel p̄ potestā

tem ordinariam vlt p cōmissionē. Moyſes
 igit̃ egyptiū occidiſſe videt̃ quaſi ex inſpi
 ratione diuina auctoritatē adept⁹: p̃ h̃ qđ
 dicit̃ Act. vij. qđ p̃cuſſo egyptio eſtimabat
 Moyſes intelligere fr̃es ſuos qm̃ dñs per
 manus ip̃ius daret ſalutē iſrl. Vel dicit̃ p̃t
 qđ occidit egyptiū iniuriatū defendēdo cū
 moderamine inculpate tutele. Dicit enim
 Ambro. li. de offi. qđ qui nō repellit iniuri
 am a ſocio cū pōt: tā eſt in vitio q̃ ille qui
 facit. Et inducit exemplū Moyſi: Sic phi
 nees ex inſpiratione dīna zelo dei cōmor⁹
 Zambri interfecit. Erat etiam fili⁹ ſummī
 ſacerdotis ad quem etiā hoc iudiciū perti
 nebat ſicut ⁊ ad alios iudices quib⁹ hoc
 erat p̃ceptū. Insuper Daniel accepit pote
 ſtatē ordinariā ad iudicāndū ſeniores iudi
 ces quaſi cōmiſſā ex inſtinctu dīno: qđ ſi
 gnaſ p̃ hoc qđ ibi dicit̃: qđ ſuſcitauit domi
 nus ſp̃m̃ pueri iunioris. Tertio principalr
 requirit̃ qđ iudiciū p̃ferat̃ ſm̃ rectā rationez
 prudentie ne deſit certitudo nec iudicet de
 his que ſūt incerta vlt occulta: al̃s enī eſſet
 iudiciū temereriū vel ſuſpicioſū. Ad cu
 ius euidentia queri pōt: vtrū iudex iudica
 re debeat ſtra veritatē agnitā: p̃pter ea qđ
 ordine iudiciario legitime p̃banē in ſtra
 riū: preſertim cū iudex in iudicādo ſe ſfor
 mare debet dīno iudicio: qz iudiciū dei ē
 vt dicit̃ Deut. j. ⁊ iō in iudicādo locū dei
 tenet: ſed dei iudiciū ē ſm̃ veritatē: vt dicit̃
 tur Ro. ij. ⁊ Eſatē. xj. p̃ dicit̃ d̃ chriſto. Hō
 ſm̃ viſionē oculorū iudicabit neqz ſm̃ au
 ditū auris arguet: ſed iudicabit in iuſticia
 pauperes ⁊ arguet in eqtate p̃ manuſuetis
 terre. Ad hoc dicēdum ſm̃ Hein. boye: in
 c. ſi ſacerdos: de off. oz. vbi dicit̃ inter alia
 qđ ſi loq̃mur de veritate agnita vt deus ſc̃z
 in p̃ſſione tūc nō pōt ſm̃ illā iudicare: qz
 nec domin⁹ Judā abiecit cū eēt fur: eo qđ d̃
 furto nō eſſet accuſat⁹ vlt ſuictus. ⁊ ſimile
 ē de veritate agnita vt hō ſc̃z ſub ſigillo ſe
 creti: ⁊ hoc ſm̃ theologos: licet Inno. aliē
 dicit̃ in. c. oīs. de pe. ⁊ re. Unde papa vlt im
 pator nō debet iudicare ſm̃ ſuā p̃ſciam de
 ptate ordinata: niſi put alij inferiores p̃ſit
 ſecus tamē de poteſtate absoluta. Inferi
 ores autē iudices in facto ſibi noto ſed nō
 notorio nō poſſūt ſm̃ illā notitiā quā ha
 bēt vt perſona priuata iudicare. Si tamen
 factum ſibi notū eſt notorium: tūc nō poſ
 ſūt ſm̃ cōſcientiā debite informatā iudica
 re de eodem facto: dūmodo ſeruēt formaz
 que debet in notorijs ſeruari: hoc ē qđ ſaltē

premittant citationē ⁊ alia huiusmodi ad
 hoc requiſita: quia tale notoriū poteſt dici
 notū ip̃i iudici etiam vt iudici. Unde ſm̃
 Tho. ſc̃da 2. q. lxxvij. Iudex in iudicando
 magis ſequi debet legitima documēta per
 inſtrumēta ⁊ teſtes ⁊ alia huiusmodi: qđ id
 quod ip̃e nouit vt priuata perſona. ex pri
 uata tamē agnitōe iuuari poteſt vt diſcre
 tius diſcutiat inductas p̃bationes: vt poſ
 ſit earū defectū inueſtigare: qđ ſi eas nō po
 teſt de iure repellere: debet eas in iudican
 do ſequi: vlt potius innocentē ad ſuperiorē
 mittere iudicandū. Nō ſi nō poteſt: tūc nō
 peccat ſm̃ allegata ferens ſentētiā: quia
 nō iudex ſed accuſatores damnāt innocen
 tē. Cōcor. p̃e. ⁊ Ray. ⁊ ſic inferiores iudi
 ces nō poſſūt in iudicando p̃ oīa ſequi ſū
 mū iudicē ſiue deū ſiue hominē. Ad lau
 dem dei.

De accuſatione que reddiſ in
 iuſta tripliciter: ſc̃z calumniando:
 preuaricando ⁊ tergiuerſando: ⁊
 qui accuſare poſſūt: Sermo III.

Non loqueris con

tra proximū tuū falſum teſti
 moniū. Exo. xx. Tertiu autē
 genus hominū contra prece
 ptū hoc faciens. Sūt accuſatores iniqui ⁊
 iniuſti ⁊ grauiffime peccāt. Pro qđ nota qđ
 accuſare p̃prie ē alterius crimē deferre ad
 penā canonicā vlt legalē. Cōiter hō accuſa
 re d̃: etiā denūciare crimē alteri⁹ ad p̃nāz
 pagēdā. ⁊ vtrūqz hōz ē licitū ⁊ ſctm̃ ſi fiat
 ex charitate ⁊ mō debito: qz ſiue plectēdo
 ſiue iſc̃cēdo h̃ bñ agiſ vt vita hoīm corri
 gat: vt p̃z. xxij. q. v. Si hō fit ex malignita
 te tūc iudicat̃ illicitū ⁊ mortale pctm̃. Rō
 diuerſitatē ē: qz i p̃rio itēdit̃ vlt fratrl corre
 ctio vt in denūciatōe: vlt bonū reipublice:
 vt in accuſatōe: i ſc̃do hō intēdit̃ proximū
 leſio. Hā large ſumēdo ſm̃ Ray. accuſato
 res dicit̃ detractores. Hic qđ p̃mo q̃ri p̃t
 vtrū quis teneat̃ ad aliū accuſandū etiam
 cū intentione aliū emēdandū: vel etiam p̃
 mouēdi cōe bonū aut euitādi aliquod ma
 lū. preſertim cum nullus excuſet ab imple
 tione diuini p̃cepti: vel eius qđ eſt obliga
 toriū p̃pter aliquod peccatum: al̃s enim ex
 peccato ſuo cōmodū reportare videretur.
 Sed aliqui p̃pter peccata reddūt̃ inabiles
 ad accuſandū: ſicut ex cōmunicati: infameſ

et alij criminofsi: vt patet. xx. q. vij. in diuer-
fis. c. Insuper nullus tenet agere contra fide-
litatem qua amico debet: quia secundum legem na-
ture facere non debet alteri quod sibi nollet fi-
eri. Alioquin vt dicit Proverb. xj. Qui
ambulat fraudulenter reuelat archana. qui
autem fidelis est celat amici commissura. Ad
hoc respondet Asteñ. lib. j. ti. xj. ar. ij. q. ac-
cusatio principaliter ordinatur ad bonum
reipublice: quod quidem procurat per puni-
tionem peccantium ad quam agitur in accusati-
one: et ideo sicut quis tenet procurare bo-
num vel etiam vitare malum reipublice: sic etiam
tenet accusare. Et ideo si crimen est tale
quod vergit in detrimentum reipublice tenetur
quis reum accusare: dummodo possit illud
sufficienter probare: hoc enim incumbit ac-
cusatori cum peccatum alterius vergit in cor-
ruptionem multitudinis corporalem vel spiri-
tualem. Si vero non reducat in multitudi-
nem vel etiam si sufficienter illud probare non
possit: tunc non tenet accusare: quia nullus
ad hoc tenet quod non potest debito modo
perficere: aliter iudicaretur peccator fratris: vt
patet. ij. q. j. c. si peccauerit. v. q. j. c. ij. Se-
cretorum enim solus deus est cognitor et iu-
dex: vnde propter penitentiam pena grauis est contra
tales instituta: quia scilicet debet excusari vt per
xlvi. di. vbi dicitur. c. Accusatores fratrum episcopi
excuset qui non prohibenda obijciunt. Verum si
est occultum dicere potest personis talibus in secreto
quod possint et velint perdesse et non obesse. Quod autem
in casu predicto teneat quis accusare per ar.
Leuit. v. vbi dicitur. Si peccauerit anima et au-
dierit vocem iurantis: testisque fuerit quod aut ipse
vidit aut conscius est: nisi indicauerit porta-
bit iniquitatem suam. Ex quo vt dicit Augustinus.
videtur homo peccare qui scit aliquem falsum
iurare et tacet. Quod maxime verum est cum
plurimum vergit in alterius detrimentum. Et ad-
ducit Augustinus similitudinem in regula sua di-
cens. Si frater tuus vulnus habet in corpore quod ve-
lit occultari cum timet secari: nonne crudeli-
ter et misericorditer indicares? quanto ergo
magis debes vulnus anime indicare ne de-
terius putrescat in corde. Denique quis re-
uelare secreta in malum persone videatur esse con-
tra fidelitatem: tamen reuelandum est propter
commune bonum promouendum vel malum euitan-
dum: quia commune bonum privato bono prefe-
rendum est tanquam malum bonum: et ideo contra
commune bonum nullum secretum licitum est reci-
pere: nec etiam omnino secretum est iudican-
dum quod per sufficientes testes probari potest.

Nihil etiam prohibet aliquem impotentem red-
di per peccatum ad ea que homines facere te-
nent: sicut ad merendum vitam eternam et as-
sumendum ecclesiastica sacramenta: nec ex hoc
reprobatur commodum sed econtra potius ab his
deficere que tenet facere iudicatur pena gra-
uissima cum virtuosus actus sint quedam homi-
nis perfectiones. Secundo queri potest: utrum
necessarium sit accusationem fieri in scriptis:
sicut. ij. q. viij. c. accusatoris: sonare videtur
vbi dicitur Accusatoris persone sine scripto non
quod recipiant nec eo absente quem accusare
voluerit: presertim cum sicut crimen alicuius
manifestatur per accusationem: ita per denun-
tationem: sed in denuntiatione non est scri-
ptura necessaria: ideo nec in accusatione vi-
detur necessaria: et huic consonare videtur quod
ponitur. e. ti. c. Per scripta nullius accusa-
tio suscipiatur: sed propria voce si legitima et
condigna accusatoris persona fuerit presentem
eo quem accusare desiderat. Ad hoc dicitur
dum secundum Tho. scda 2. q. lxxvij. q. quando in
criminibus per modum accusationis agi-
tur: tunc accusator pars constituitur: ita quod
iudex inter accusatorem et eum qui accusa-
tur mediis constituitur ad examen iusticie: in
quo oportet quantum est possibile secundum certitu-
dinem procedere. Sed quia illa que verbo
tenus dicuntur a memoria facile labuntur:
ideo non posset esse certum iudicium quid et qua-
liter dictum sit cum debet proferre sententiam nisi
esset in scriptis redactum. Et ideo rationabili-
ter institutum est vt accusatio sicut et alia que
in iudicijs aguntur in scriptis redigantur. In
aliquibus tamen non est necessarium accusationem in scri-
ptis redigere: puta in leui crimine: vt. ff. de
accu. l. leuita. Similiter et in notorio crimine quod
nec in homini accusator requiritur: vt per eum de
accu. vbi dicitur. c. Euidetia patratum sceleris non
indiget clamore accusatoris. Secus tamen in
non notorijs etiam si manifesta sint: vt per. xj.
q. iij. c. eo. Insuper debet accusatio fieri cum
in scriptis qua se debet accusator ad penam ta-
lionis obligare: vt per. ij. q. vlt. c. quod quis. r. c.
quod crimine. r. ij. q. iij. c. calunniator: r. c. se. Exci-
piunt tamen aliqui casus sicut in crimine leui: in cri-
mine apostasie: et cum vir uxorem accusat de ad-
ulterio et similibus: de quibus gratia breuiter su-
per sedeo. Et si queritur: cur accusans teneatur
ad penam talionis. Ad hoc dicendum quod ex quo ac-
cusator in causa accusationis constituitur per: inten-
dens ad penam accusati: et ad iudicem pertinet
quod inter eos equalitatem iusticie constituat: equa-
litas autem iusticie hoc requirit vt nocentibus

quod alteri quis intentat ipse hoc patiat: sicut illud Exo. xxj. Oculum pro oculo: dente pro dente: ideo iustum est quod ille qui per accusationem aliquem in periculum grauis pernititur inducere: similem penam ipse deficiens in probatione cogatur sustinere: presertim cum temerarie alium accusare presumit: eo quod peccat tam contra personam accusati quam etiam contra rem publicam: unde propter utrumque puniatur. Et hoc est quod dicitur Deuter. xx. Cum diligentissime perscrutantes inuenerint falsum testem dixisse contra fratrem suum mendacium: reddent ei sicut fratri suo cogitauit et hoc propter iniuriam persone. Propter iniuriam vero reipublice subditur. Et auferes malum de medio tui: ut audientes ceteri timorem habeant et nequaquam talia audeant facere. Verumtamen secus est de accusatore qui ex iusto errore procedit ad accusationem: in quo casu iudex accusatorem absoluit: ut p. ij. q. ij. c. si quis iratus: et c. paulum. Mirum cum multum differt an voluntarie quis alium ledat an inuoluntarie: Voluntarium enim meretur penam sed inuoluntario debetur uenia. Ad questionem igitur primo propositam respondet textus in dicto. c. perscripta. §. sed Calixtus papa precepit: scilicet in dicto. c. accusatores: ut accusator eo presente quem accusat in scriptis accusationem iudici offerat: et propria uoce litteras sue accusationis legat. Stephanus autem prohibet scilicet in hoc. c. perscripta: ne absens aliquem per epistolam accusare audeat: hoc ibi. Tertio queri potest: quot modis accusatio reddatur iniusta. Ad hoc respondet canon. ij. q. iij. c. si quem penituerit. §. notandum: quod accusatoris temeritas tribus modis detegitur: aut enim caluniantur aut peruariantur aut tergiversantur. Ad cuius euidenciam sciendum quod accusatio ordinatur ad bonum commune quod intenditur per cognitionem criminis: nullus autem debet alicui nocere iniuste ut bonum commune promoueat: et ideo in accusatione duplici ratione contingit esse peccatum. Uno modo ex eo quod iniuste agit accusator contra eum qui accusatur ei falsa crimina imponendo: quod est calumniari: dicit enim ibidem textus. Calumniari enim est falsa crimina scienter intendere siue imponere: et hoc animo calunians: ut patet extra de calum. c. ij. et tunc tanta et talis pena est imponenda calunioso accusatori: quanta et qualis est imponenda accusato si conuincatur: ut. ff. de calum. l. si. Verumtamen quia contingit quandoque quodam ex animi leuitate ad accusa-

tionem procedere: ex eo quod nimis facile creditur quod audit: et hoc est temerarium. Contingit insuper quod quis ex errore iusto mouetur ad accusandum: ideo hec omnia sunt prudentiam iudicis discerni debent: ut non pronunciet accusatorem calumniatum fuisse: qui vel ex animi leuitate vel iusto errore in falsam accusationem prosumit: unde subditur in dicto. §. notandum: quod qui non probat quod intendit non protinus caluniarum videtur. Nam eius rei inquisitio cognoscentis arbitrio committitur qui reo absoluto de accusatore incipit consilium querere qua mente ductus ad accusationem processit. Et si quidem iustum esse errorem reperit absoluit eum: si vero in euidenti calumnia eum deprehenderit: legitimam penam ei irrogat: quod et aliter ex ipsis verbis pronuntiationis manifestatur: nam si quidem ita pronuntiauerit: non probasti: pepercit ei si autem pronuntiauerit: calumniatus es: condemnauit eum: et quis nihil de pena subiecit: tamen legis potestas aduersus eum exercebitur: nam ut Papinianus respondit: Facti quidem questio in arbitrio est iudicantis: pene uero persecutio non eius uoluntati mandatur sed legis auctoritati reseruatur. Si autem interloquendo dixerit. Titius temere accusasse videtur: non caluniarum pronuntiauit. Temeritas enim facilitatis ueniam continet: et incosultus calor calumnie uitio caret et ob hoc nullam penam huic irrogari oportet: hoc ibi. Alio modo contingit in accusatione peccatum interuenire ex parte reipublice: cuius bonum in accusatione principaliter intenditur dum scilicet quis impedit maliciose punitionem peccati: quod dupliciter contingere potest. Primo adhibendo fraudem in accusatione: et hoc pertinet ad peruariationem. Nam ut dicitur in dicto. §. notandum. Preuaricari est uera crimina abscondere scilicet fraudulenter: et cum accusator contra crimina de quibus accusauit cum reo colludens proprias probationes dissimulat et falsas excusationes admittit: unde dicitur preuaricator quasi promissive precedentis intenti uariator: quia scilicet prodita sua causa partem aduersam adiuuat: et hoc fraudulenter. Unde. ij. q. iij. c. preuaricator: subditur. Preuaricatorum eum esse ostendimus: qui colludit cum reo: eo quod proprias quidem probationes dissimularet: falsas uero excusationes admitteret. Secundo uero contingit totaliter ab accusatione desistere: quod est tergiversari: In hoc enim quod desistit ab hoc quod cepit quasi tergum

vertere videtur. Unde tergiversari est om-
nino ab accusatione desistere animū accu-
sandi deponendo: non tamē qualitercūq;
sed inordinate. In hoc enī q̄ ab inceptis
desistit quasi tergum vertit. Potest tamē
quis etiam ordinate dupliciter ab accusa-
tione desistere. Uno modo si in ip̄o p̄cessu
accusationis cognouerit illud esse falsum
de quo alium accusabat. Et sic pari cōsen-
su re⁹ et accusator se mutuo absoluere pos-
sunt. Alio modo si p̄nceps ad quem perti-
net cura boni cōmunis quod per accusati-
onem intenditur accusationez aboleuerit
fm Tho. et Asten. Si vero desistit inordi-
nate: puta p̄pter cōventionem aliquaz cū
aduersario facit iniuriā reipublice: et ideo
non potest ei hoc remitti per accusatū sed
per principem qui curam reipublice gerit.
Deniq; si quis ob accusandū iuste v̄l inu-
ste seu non accusandū pecuniam extorque-
at: crimen cōcussionis cōmittit: quod pro-
hibuit Johānes militibus dicēs Luc. iij.
Meminē cōcutiatis neq; calumniaz facia-
tis: sed estote contenti stipendijs vestris.
xxij. q. j. c. militare. Pro quo notandū q̄
vt dicit glo. j. q. j. c. iubemus: in. h. cōcussi-
onis iudicium: q̄ crimen cōcussionis est:
cuz quis minat alicui vt ita vel ita faciat:
nisi tātū det: vt dicto. c. militare: et. ff. d. cō-
cussi. l. j. et. ij. Exempli gratia: cum quis in
officio cōstitutus extorquet aliquid a sub-
ditis per metum: aut cum non vult facere
q̄d tenet nisi data aliqua pecunia: seu cuz
quis officialis extorquet vltra stipēdia si-
bi cōstituta: vel cum q̄s accusat aut ab ac-
cusatione desistit p̄pter pecuniam vel pro-
pter potentia: et tales non solum tenentur
ad restituendū eis qui non turpiter dede-
runt: vel si turpiter dederunt tūc eis i quo-
rum iniuriā data sunt: sed etiam obligā-
tur ad penas vltiores. Nam iudices im-
pij postq̄ cōicti fuerint venales habuisse
sententia: vel quacūq; causa eos impro-
bos in iudicio probare quis potuerit: ne
crimē eius inultū remaneat: reddet q̄dru-
plum infra annum post annū aut simplū:
in dicto. c. iubemus: et. c. sequenti: in textu
et glo. cuius medietas dabit fisco et medie-
tas spoliato: vt ibidē in glo. et ibidez dicit
in textu. h. lege iulia repetūdarū tenetur:
qui cum aliquam potestatez haberet: pecu-
niam ob iudicandū vel non iudicandū de-
cernēdūve acceperit glo. quia reddit qua-
druplum et infamis efficit. Qui vero i ac-

cusationem innocentū cōierint: aut ob ac-
cusandū vel non accusandū: denunciandū
vel non denunciandū testimoniū pecuniā
extorserint: tenent pena legis cornelle: vt
patet dicto. h. cōcussionis: vbi dicit glo. q̄
eius pena est in homīe libero deportatio:
sed in seruo vltimuz supplicium. ff. ad. l. cor.
de fal. l. j. h. vlti. Et sic de diuersis similib⁹
que patent ibidem p̄secuta in tex. et glosa.

Quarto queri potest: q̄ sunt qui possūt
accusare: p̄sertim cum non solum infames
et criminosi similesq; replantur in iure ab
accusatione repulsi: sed etiaz laici clericos
(vt videt) accusare non possunt: vt patet
ij. q. vij. c. j. ij. et. liij. et alijs diuersis. c. Nec
ecōtra clerici laicos: vt patet ibidē. c. sicut
sacerdos: nec etiam minores clerici in ma-
ioribus cōstitutos: vt patet ibidē. c. cleri-
cus: cum diuersis. c. se. Ad hoc dicendū
fm Hosti. et post euz fm Asten. lib. j. tit. xl.
ar. liij. Quia illa iura que canunt. ij. q. vij. in
diuersis. c. q̄ non audis minor ordine vo-
lens accusare maiorem: corrigunt per illa
iura que ponunt ibidē in. c. latoz neme-
sion: et expresse in. c. p̄sumunt p̄lati se non
debere reprehendi v̄l accusari: p̄ eo q̄ cano-
nes nō eos passim cōstituerint accusādos
q̄d t̄p̄ negatur solis criminosis cum de re
p̄hendendo veritas ip̄a constituat. Si ma-
le locutus sum testimoniū perhibe de ma-
lo: glo. ibidez dicit: q̄ debeat exemplifica-
re de accusatiōe et exemplificat de testimo-
nio: quod rōo facit: quia qui admittit ad
vnum admittitur ad reliquum: vt patz ex-
pressum. liij. q. liij. c. testes. Possunt igitur
clerici accusare sacerdotes et etiam ep̄isco-
pos: vt patet exemplariter i dicto. c. latoz.
Distingvendū tamē est: quia phibita ē ac-
cusatio p̄latorum ab ignotis et etiam a no-
tis criminosis et infamibus: non autem a
notis bonis ex affectu charitatis: que di-
stinctio elicitur. ij. q. vij. ex. c. querendum
est in iudicio scz a iudice cuius sit conuer-
sationis et fidei is qui accusat: et infra qm̄
hī qui non sunt recte fidei et p̄uersationis:
et quorum vita est accusabilis: et quorū vi-
ta fides et libertas nescitur non p̄mittunt
maiores natu accusare: hoc ibi. Et etiaz el-
citur ex. h. ex his omnibus: et in dicto. c. p̄-
sumunt. h. huic oppositioni. Et fm hāc di-
stinctionem intelligi debent omnes cano-
nes quibus phiberi videtur accusatio p̄-
latorum. Non est etiam accusatio p̄lato-
rum phibita criminosis et infamibus in

casu scz cum exorbitauerint a fide: vt patz in dicto. s. huic oppositioni. Quidam tamen prelati ppter excellentiam dignitatē accusari non possunt nisi in crimine heresis: vt ptz notanter. xl. di. c. si papa. Et idē est de imperatore. Ratio ē: quia sunt supra ius et legibus soluti. Nam papa nō habet superiorem nisi deum: vt. ix. q. iij. c. nemo: et c. aliorum. Utrum autē laici possunt accusare clericos diuerse sūt opiniones. Tā. autem mediam viam tenens: dicit q̄ oēs laici bone fame et bone vite in criminibus exceptis admittuntur et non in alijs. Que autem sint excepta crimina ostendit glosa ex de accu. c. cū. p̄. māconella: vbi dicit: nota q̄ laici in accusationem vel testimonium clericorum non sunt admittendi: et hoc est regulare: nisi suam vel suorum iniuriam psequuntur: vt. iij. q. v. c. omnib⁹ quibus accusatio denegatur in causis p̄p̄ijs accusandi licentia non est negāda: nec tūc ad testimonium admittitur: quia in facto proprio nemo testis idoneus est: vt supra de testi. c. decetero. In criminibus autem exceptis: vt est crimen simonie heresis et lese maiestatis: vt infra de simo. c. tanta: q̄tum ad vitium simonie. ij. q. vij. sacerdotes: et c. oues. q̄tum ad vitium heresis. xv. q. iij. c. sane. et in glo. et c. de epi. et cleri. si quēq̄: q̄tum ad vitium lese maiestatis. In his casibus s̄m glo. admittuntur laici ad accusandum: si bono zelo et nō ex odio procedant: quia tunc nec ad accusandum nec ad testificandum admittuntur. Et hoc intelligit glo. de laicis bone fame. Sed si laici sunt male fame et viles p̄sone: tunc tales admittuntur si clericus super illo crimine sit infamatus et male opinionis. Sec⁹ autem si bone fame et opinionis: exceptis tamen conspiratoribus et inimicis et his q̄ sunt participes criminis: vt supra de testi. c. ventens. Et testibus vilibus sine corporali tormento credi non debet: hec glosa. Similiter mōachus accusare potest abbatem suum vel etiam priorem vbi non ē abbas: et cum monachus non habeat p̄p̄iū debet ei de bonis monasterij prouideri: vt patet extra de accu. et c. ex parte: et c. olim: vbi plane de hoc: et in glo. Si tamen loculos habet debet ei hoc auxiliū denegari: vt extra de offi. ordi. c. quāto. Et multo magis subueniendum ē seculari si egeat siue sit clericus siue laicus de bonis cōmunib⁹ s̄m i quibus presumit ius habere: vt. l.

de or. cog. l. fi. Hoc etiam volūt multa alia iura s̄m Hostiē. Non tamen potest monachus accusare alium q̄ abbatem vel priorem suum: vt dicto. c. ex parte: extra de accusa. nisi de voluntate abbatis admitteretur vtilitate monasterij exigente: ar. de postu. ex parte: als enī s̄m canones nisi monasterij intersit: abbatis licentia non sufficit: cum sit mortuus mundo. xvj. q. j. placuit: licz denunciare possit ad penitentiam non t̄m fratres sed etiam quēlibet fideles etiam abbate contradicente: ad hoc enī tenetur quilibet s̄m Hug. quia generaliter dictum ē: si peccauerit in te frater tuus et c. b̄. Asten. vbi supra. Ad laudē dei.

De reis: vtrum possunt iudicari absq̄ accusatore: et an possunt puniri: anve tenentur confiteri: et an potest licite euadere p̄ appellationem: vel fugam: Sermo III

Non loqueris con

ntra proximum tuum falsū testimonium. Exo. xx. Quartum genus hominū faciens contra p̄ceptum istud sūt accusati vel rei qui modis illicitis veras accusationes et iustas punitiones subterfugunt: qui nimirū graūter peccant et future damnationis sibi detrimentū accumulānt. Ad cuius euidentiam primo queri potest: vtrum reus iudicari pōt per iudicē absq̄ accusatore: presertim cum humana iusticia deriuat a diuina: sed deus peccatores iudicat etiam si nullus sit accusator cuius exemplum secutus Daniel eiusdem xij. simul fuit accusator et iudex contra senes iniquos: et per consequens hoc ip̄m videtur esse licitum etiam alijs iudicibus presertim in criminibus sibi notis. Ad hoc dicendum s̄m Tho. scda. 2. q. lxxvij. q̄ iudex ē interpretis iusticie: vnde sicut philosoph⁹ dicit in. v. ethic. ad iudicem cōfugiūt sicut ad quādā iusticiā animatā. Iusticia vero proprie non ē ad seip̄m sed ad alterum: et ideo oportet q̄ iudex inter aliquos duos diiudicet: qd̄ quidem sit cum vnus ē actor vel accusator: et alius est reus: et ideo in criminalibus non potest aliquem iudicio cōdemnare nisi habeat accusatorē: s̄m illud Act. xxv. Non est consuetudo romanis damnare aliquem hominē: p̄usq̄ is q̄ ac

enfatur presentes habeat accusatores locū
 q̄ defendendi accipiat ad abluenda crimi
 na que ei obijciebant. Hinc dicitur extra de
 accusa. c. j. Si legitimus non fuerit accusa
 tor non fatigetur accusatus. Hoc ideo dicit
 tur fm glo. quia si fuerit accusator crimio/
 sus vel etiam inimicus tunc non pōt accu/
 sare: s; repellitur et reus absolvitur ab ob/
 seruatione iudicij: vt. vj. q. vlti. c. vlti. nisi
 fuerit infamatus: quia tunc ei debet indi/
 ci purgatio: vt. ij. q. iij. c. p̄lyt si a plebe.
 et infra de pur. ca. c. penul. deus aut in suo
 iudicio peccatis vtitur p̄scientia velut ac/
 cusatore: fm illud Roma. ij. Inter se inui/
 cem cogitationū accusantur seu etiam de/
 fendentium: vel etiaz euidentia facti q̄tū
 ad ipsum: fm illud Gen. iij. Vox sangui/
 nis fratris tui Abel clamat ad me d̄ terra.
 Unde deus in suo iudicio procedit ex pro/
 pria noticia veritatis: quia ei competit iu/
 dicare fm ppriam potestatem non autem
 homo sic pcedere pōt: quia fm ppriam po/
 testatem non iudicat: et per cōsequens ho/
 mo nō pōt esse simul accusator: iudex et te/
 stis sicut de. Daniel autem accusator fuit
 simul et iudex quasi diuini iudicij executor
 cuius instinctu mouebatur. Nihilomin⁹
 tamen publica fama quādoq; locum tenet
 accusatoris: vnde super illō Gen. iij. Vox
 sanguinis fratris tui: dicit glo. Euidētia
 patratī sceleris accusatiōe nō eget. Et Au/
 gu. sup Gen. de morte Abel: et ponitur ex/
 tra de accu. c. Euidētia patratī sceleris nō
 indiget clamore accusatoris. id est aliquo
 accusationem pponente: et ideo extunc p/
 cedendum est ad inquisitionem: vnde fm
 canones cum aliquis subditus vl̄ prelat⁹
 offendit si per clamorem et famaz ad aures
 superiorū puenit: non quidem ortam a ma/
 liuolis et maledictis: sed a puidis et hone/
 stis: et hoc sepe tunc debet veritatez diligē
 tius pscrutari vt puniat si oportet: nō tāq;
 idem sit accusator et iudex: sed quasi denū/
 ciāte fama vel deferente clamore officij sui
 debitum exequat: vt patet latius extra de
 accu. c. qualiter et quando. ij. et in glo. Se/
 cundo queri pōt: vtrum iudex seculari ali/
 quem quē suspectuz habet de crimine: per
 punitores vel supplicia cogere pōt ad dicē
 dum aliquid per quod sequit̄ mors alteri
 us vel etiam p̄sentis: sicut sonare videt̄
 c. illi q. v. q. v. vbi subdit: q; diuersis cru/
 ciatib⁹ e latebris suis religiosus tortor exi/
 gere debet. s. veritatez: vt dum penis corpa

subijciunt: que gesta sunt fidelis: et veraci
 ter exquirat. Glo. hoc facit q̄stiones i cau
 sa ciuili qd̄ fieri licet in defectu p̄bationū
 ff. de q̄stionibus. l. j. §. diuus: et etiam in ec
 clesiastica criminali: vt. ij. q. j. c. in primis.
 Et plura de hac materia dicit ibidem glo.
 Bar. brix. Ad hoc q̄tum ad primam par/
 tem dicendū fm Hein. de gādauo quodli/
 beto. ix. q. xxv. vbi dicit. Questio est de il
 lis qui morti sunt adiudicati vel in vincu
 lis p̄seruantur p̄demnati: a quibus iudi/
 ces per penas nitūf exquirere complices
 suos malefactores: vtrum liceat hoc iudi/
 cibus. Et est dicendū q; taliū cōplicum fa/
 cta: aut sunt oīno occulta et nō sunt super
 factis suis in iudiciū vocati: nec etiaz infā
 mati: et tunc nullo modo debēt eos cogere
 p̄ penas ad p̄fitendū sic occulta: qz cum p̄
 dere sic occulta sit mortale peccatū: cogēs
 etiā ad p̄dēdū ea peccat mortaliter: vnde
 tales nullis penis cōpulsī talia p̄fiteri de/
 bent: nisi vergeret in graue piculū vel dā/
 num in futurū eoz celatio. Si vero sup fa/
 ctis hmōi sunt infamati ac p̄pter h̄ ad iudē
 cium vocati: arbitroz q; sup illis certis ar/
 riculis q; eis iponunt a iudice: si p̄sumeret
 iudex q; absq; penis nō vellēt dicere veri/
 tatē: q; eā posset penis extorq̄re: vt dū pe/
 nis corporalib⁹ subijciūt: q; gesta sūt fidelit̄
 et veraciter exprimat: p̄ extortā tñ p̄fessio/
 nem nō debet seq̄ mors nisi aliter facin⁹ cō
 stet iudici. Nā pleriq; talia tormēta p̄tem
 nunt ita q; exprimi v̄itas ab eis nullo mō
 possit: alij v̄o poti⁹ mētiri q; pati tormēta
 volūt. Et sanctius ē impunitū relinqui fa/
 cinus nocentis: q; innocentē damnare: ni/
 si reus postea libere cōfiteret. Et fm Rā.
 cōfessio p̄ metum extorta non p̄iudicat. ff.
 de questionibus. l. j. vbi dicit. In crimini
 bus obseruandis questio. id ē tormētū ad
 hiberi solet: sed quādo vel quaten⁹ id faci
 endum sit videamus et non esse a tormētis
 incipiēdum diuus Adrianus instituit: ac
 verba rescripti ita se habēt ad tormēta ser
 uoz ita demum veniri oportet cū suspect⁹
 est reus: et alijs argumētis ita se p̄bationi
 ammonet vt sola cōfessio seruoꝝ deesse vi/
 deatur. Et ideo patet. xv. q. vj. c. j. et in glo.
 Bar. brix. Nō tñ p̄fitenti p̄iudicat extorta
 p̄fessio: nisi postea p̄seuerat i ea cōfessione
 qz reoz p̄fessioes p̄ explorat⁹ facinoribus
 non habent: vt. ff. d̄ questionibus. l. j. §. si
 q; et §. questio. Ratio redditur vbi dicit̄
 q; qdā sunt in tanta impatientia q; potius

volunt mentiri q̄ tormenta pati. Ad idē xv. q. vj. c. si sacerdotib⁹. **N**um etiam ad scōam ptem dicendū fm Tho. scōa. 2. q. lx. q̄ vbi nō apparēt manifesta iudicia de malicia alicui⁹ p accusatiōez vel diffamiā: debem⁹ eū vt bonū h̄re i meliorē ptē iter/ptando: nisi manifesta rō in strariū appareat. **A**h tres sūt gradus suspitiōis ex leuibus iudicijs: q̄z sup̄m⁹ ē cum iudex aliq̄s ex suspitiōe pcedit ad aliquē puniēdū vel dēnādū: qd̄ directe ptinet ad iniusticiā: et ē graue pctm̄ mortale p̄tra p̄ceptū euangelicū Mat̄. vij. vbi d̄r: Nolite iudicare vt nō iudicemini. **A**ugu. ibidē: h̄ dictuz ē: qm̄ temeritas q̄ punit aliū: ip̄a te punit necesse ē: iniqtas enī sepe nihil nocet ei q̄ patit̄ iniuriā: ei x̄o q̄ facit necesse ē vt noceat. **N**ō aut̄ cur ex leui suspitiōe nō debet pcedere iudex est: qz occulta soli deo referuant̄ iudicāda q̄ nouit abscondita cordis. **E**x h̄ q̄ iudex ex leui causa de aliq̄ malā habet opinionem absq̄ causa sufficiēt: et fm hāc pcedit ad punitionē vl̄ etiā ad cōdēnationē: multuz iniuriat̄ et. **P**rimo qz p h̄ maxime derogat honori suo et suoruz: sicq̄ ledit ei⁹ famam. **S**cōdo puniēdo ledit ei⁹ corpalem vitā. **T**ertio siliter si corpales euadat aufert tñ illi saltē in pte terrenam substantiā. **Q**uarto ppter impatiētā aufert illi ppriā aiām. **E**t ideo nūq̄ debet iudex iudiciū temerariuz exercere nec absq̄ causa legitima cogēte p̄tra quēcūq̄ reū pcedere. **T**ertio x̄q̄ q̄ri potest: vtz absq̄ mortali peccato possit accusat⁹ negare causam ppter quā dēnaref ad mortē: p̄sertim cum **C**hriso. strariū p̄sulere videatur dicēs: **N**ō tibi dico vt te p̄das in publicū neq̄ apud aliū accuses: sed si x̄itātē accusatus in iudicio p̄fiteret̄: seip̄m p̄deret et accusaret: nō ergo veritatē negando videtur peccare mortaliter. **A**mirū cū h̄ videret̄ esse tñ mēdaciū officiosū alicui p̄dēs et nulli nocens: qd̄ nō ponit̄ eē pctm̄ mortale. **A**d hoc r̄idet Tho. scōa. 2. q. lxx. q̄ q̄cunq̄ facit p̄tra debitū iusticie mortaliter peccat: pertinet ad debituz iusticie q̄ suo sup̄iori q̄s obediat i his ad q̄ se ius p̄lationis extēdit: iudex autem sup̄ior est respectu illius q̄ iudicat̄: et ideo ex debito iusticie tenet̄ accusatus exponere iudiciū veritatē quā ab eo fm formaz iuris exigit: et ideo si veritatē p̄fiteri noluerit quā dicere tenet̄: vel etiā si eam mendaciter negauerit mortaliter peccat: tum quis facit cōtra

dilectionē dei cui⁹ est iudiciū: vnde cū re⁹ veritatē p̄tra se fatef: hoc ptinet ad gliaz dei: vt patz **Josue. vij.** vbi dicit ad **Achan.** Fili da gliaz deo isrl: et confitere et iudica mihi qd̄ feceris ne abscondas. **E**t sic veritatē negare est p̄tra gliaz dei. **T**ū etiā qe facit p̄tra dilectionē pximi duplicif. **P**rimo ex pte iudicis cui debitū negat. **S**cōdo ex pte accusatoris q̄ punit si in p̄batione defecerit. **E**t ideo dicit i ps̄. **cxl. pp̄ba.** **N**ō declines cor meū in v̄ba malicie: ad excusandas excusatiōes in peccatis: vbi dicit glo. **H**ec est p̄suetudo imprudentiū vt deprehēsi p̄ aliq̄ falsa se excusent. **E**t **Grego. xxij. moral.** exponēs illud **Job.** Si abscondi quasi homo pctm̄ meū: dicit. **A**stutum humani generis vitiū ē: libido pctm̄ cōmitere et cōmissum negādo abscondere et cōiunctum defendēdo multiplicare. **V**erūtāmē si iudex hoc exquirat qd̄ non pōt fm iuraz tunc accusatus non tenet̄ illi responderē sed pōt vel p̄ appellationez vel aliter licite subterfugere: mendaciū tñ sibi dicere non licet sed veritatē occultare: aliter enī p̄deret se: sed nō in p̄mo casu: qz cum a iudice fm ordinē iuris interrogat̄ lz cōfiteat̄: tñ ip̄e se non p̄dit: sed ab alio p̄dit: dū ei respōdendi necessitas imponit̄ p̄ eū cui in b̄ obedire tenet̄. **C**eterz si in scōdo casu mēdaciū r̄ideret: non tñ mortalit̄ peccaret: qz mendaciū officiosū eēt. **S**ecus autē i p̄mo casu: in quo mēdaciū officiosū haberet de p̄ncipioso p̄mixtum: vt ostensū est. **E**t si q̄ ritur que sint illa que iudex a reo pōt et debet requirere fm ordinē iuris. **D**icendum q̄ ea de q̄bus p̄cessit infamia vel apparuerunt aliqua exp̄ssa iudicia: vel etiā de quibus p̄cessit p̄batlo semiplena. **P**reterea: sicut reo nō licet falsitatē dicere nec veritatē tacere quā p̄fiteri tenet̄ a sup̄iori req̄situs fm ordinem iuris: sic etiā nō licet ei fraudē aliquā vel dolum adhibere: qz fraus et dolum vim mēdaciū habēt: hoc enī eēt cālūniose se defendere: vt cū re⁹ colludit cuz accusatore. **A**h sicut dictū ē i ser. p̄ce. cum accusator colludit cum accusato: penam grauem incurrit legibus constitutam: vt habet̄. **ij. q. iij. ex quo patz q̄ grauit̄ peccat.** **E**t quis aliquem ad peccandum inducens peccati p̄iceps efficit: apostolo dicēte dignos morte nō solū q̄ faciunt s̄ etiam qui p̄sentiant̄ facientib⁹: ideo relinquit̄ q̄ reus cū aduersario colludēs in fraudē iuris grauit̄ peccet: multū tñ auget pecca-

tum si p̄cessisset iuramentuz calumnie: qđ vtiq; iuramentum in causa criminali p̄standum est sicut ⁊ in ciuili: ar. *C. e. t. l. j.* vbi dicit qđ in omnibus casibus vbi p̄batio requirit iurandū est de calūnia: vt. *C. de fi. instru. l. vlt. X. sancimus: et extra de iur. calum. p. totum.* Pro quo nota: qđ fm glo. ibidē. *c. j.* iuramentū calumnie cōtinet quinq; *c.* Nam primo iurat qđ credit se bonam habere causam. Secūdo qđ interrogatus nō negabit qđ verum esse credit. Tercio qđ non vterur scienter falsa probatiōe. Quarto qđ dilationez nō petet in fraudē. Quinto qđ nec dedit nec p̄misit nec dabit nec p̄mittet pro hac causa aliquid nisi per sonis illis quibus leges dare permittunt vt. *C. e. l. ij. ⁊ in aut. principales: ⁊ in aut. vt litigantes iurent in prin. coll. ix.* Unde quādoq; cōtingit reū incidere p̄turium in his quinq; ex quibus aggrauat eius peccatus: vnde versus. Illud iurat quod lis sibi iusta videtur. Et si queres veruz non inficietur. Nil p̄mittetur nec falsa p̄batio detur. Et lis tardetur dilatio nulla petet. Verūtāmē clericus iuramentuz calumnie dare nō pōt sine licentia sui episcopi vt extra de iura. *ca. c. j. ⁊ in glo.* Quarto pro inde queri potest: vtruz reo liceat iudiciū p̄ appellationem declinare: p̄sertim cū maius esse videt̄ vinculum ordinarie potestatis q̄ p̄prie electionis: sed a iudicib; quos cōmunis p̄sensus elegit nō licet appellare: sicut patet. *ij. q. vj. c. a iudicibus quos cōmunis cōsensus elegerit non liceat puocari.* Et hī dicuntur ibidem iudices arbitrarij qui sunt duplices. Quidam sunt qđ nullam potestatem habētes cum cōsensu litigantiū in iudices eligunt̄: in quos cōp̄mittitur vt eoz sententia stetur: ⁊ hī dicunt̄ iudices arbitrarij tm̄. Alij dicunt̄ arbitrarij ⁊ ordinarij: qui scz legitimaz habentes ab eis eliguntur ad arbitranduz: qui non sunt sue ditioni suppositi: ⁊ ab his appellari non licet. Ad hoc dicendū fm *Tho. ⁊ Asten. post eū:* qđ duplici causa p̄tingit aliquid appellare. Primo ex cōfidentia iuste cause: qđ scz iniuste se grauari sentit a iudice: ⁊ tūc licitum est appellare vel ante sententiā vel post: ⁊ hoc p̄sertim a iudice ordinario qđ p̄tās iudicis ordinarij nō dependet ex p̄sensu litigantiū vel illoz qđ eius iudicio subdunt̄: sed ex auctoritate regl̄ vel p̄ncipis terre qđ eum instituit: ⁊ ideo p̄tra eius iniustū grauamē lex tribuit appella-

tiōis subsidiū. Hinc d̄. *ij. q. vj. c. liceat ap/ pellatori vitiatā causā iniusto examine re medio appellationis releuare. Et ibidē. c. appellatē. c. oīs.* A iudicibus aut̄ arbitrarijs rōnabiliter denegat̄ subsidiū appellationis: eo qđ sua sponte se illi iudicio subtecit: leuis enī videt̄ eē qđ nō semp p̄manet in eo qđ semel approbavit. Et ideo i dicto *c. a iudicib; dicit glo. Bar. brix. Si cōsensus in iudicē aliquē: p̄pter iniquitatē p̄sone nō potes appellare: vt b: ⁊ ex d̄ of. del. c. sup̄ q̄stionū: s; ab iniqua sn̄a potes appellare: qđ licet reprobare dicta s; nō p̄sonā: hoc ibi cū multis alijs qđ p̄sequit̄ ibidē de hac materia. Et. *ij. q. vj. c. liceat: breuiter notat̄ in glo. Bar. brix. qđ sit appellatio: quis possit appellare: ad quē sit appellandū: quō sit appellandū: quotiēs sit appellandū: infra quō tēpus sit appellandū: infra quō tēps p̄sedq̄ debeat appellationē: qđ appellatiōe pendēte nihil debet inouari: qđ sit officiu eius ad quē appellat̄: qñ nō ē necesse appellare: ⁊ qñ nō pōt appellari: de q̄bus causa breuitatis sup̄sedeo. Scđo* Nō p̄tingit appellari causa afferēde more: ne p̄tra eum iusta sn̄a p̄ferat̄: ⁊ hoc est calūniose se defendere: qđ ē illicitū ⁊ acriter puniēdū: vñ. *ij. q. vj. c. oīmōdo puniēdus ē quotiēs iniusta appellatio p̄nunciat̄ sūptus q̄s dū sequeret̄ aduersari; impendit reddere cogat̄ nō simplos sed q̄druplos. Glo. hodie simplos: vt. *C. d̄ fru. ⁊ li. expē. l. nō ignorat: vel forte duplos: vt in casu qđ ponitur. *ij. q. ij. §. libellum.* In glo. Bar. brix. fm legē punit̄ in. v. libris argenti in causa ciuili. *C. qđ ap. nō re. ab executore: i criminali efficit̄ infamis si litē p̄dit: vt. *C. de ap. a p̄consulib;.* Quinto p̄terea q̄ri pōt: vtruz dānatus morti licite possit abire si tēps ⁊ locum habuerit: p̄sertim cū non liceret dānato subtrahere iudici quācunq; terrenā substātiā sibi adiudicatā: q̄to minus licitū videt̄ reo subtrahere iudici corpus suum p̄tati iudicis iam adiudicatus: qđ vtiq; faceret si abiret. Ad h̄ respondet *Heinric; de gādauo qđlibeto. ix. q. xxvj.* qđ nō est incōueniēs plures h̄re p̄tates sup̄ eandē rem diuersis respectib;: vt qđ vnus habeat in ea p̄prietatē ⁊ alius vsū: ⁊ fm h̄ diuersimode q̄libet eoz p̄tate sua sup̄ illaz vti pōt: dū tm̄ hoc nō fiat in lesionē alterius. Pro quo nota qđ supra rem aliquā duplex pōt haberi ius vel p̄tās. Una quo ad p̄tatem i substantia rei: ⁊ illā nō habet us-****

dex sup corpus dānati pl^o q̄ sup aīam illi/
 us. Scda quo ad vsū in actiōe aliqua ex
 ercenda circa rem illā: & talē ptātez tm̄ ha
 bet: que consistit ī trib^o scz corpus captēdo:
 inuinculando siue incarcerando: & in occi
 dēdo. Sola aut aīa ptātem sub deo habet
 quo ad pprietatē in substātia corpis: & te
 nef ius suū in hoc custodire absq; iniuria
 alteri^o q̄ custodiret iuriā iudicis si abiret
 vincula vel carcerē dirumpendo: ppter h̄
 enī duri^o puniendus esset si ip̄m denuo ca
 pi ptingeret: sicut etiā iniuriaret iudici si
 rebellaret ei cū vellet eum iudicialiter oc
 cidere: s; hoc debet patienter sustinere vt
 circa corpus exerceat actū iusticie. Ad ar
 gumentū ergo dicēdū: q̄ dānato licitū eēt
 etiāz subtrahere iudici vel custodi quācū
 q̄ rem necessariā ad p̄seruationē vite sue:
 dum tm̄ eius subtractio nō vergeret ī p̄iu
 diciū iuris qd̄ habet iudex in corp^o illius.
 Itaz si existens ī vinculis necesse haberet
 mori fame nisi subtraheret ei panē: tunc h̄
 ei liceret: qz hoc nullo modo vergit ī p̄iu
 diciū iuris qd̄ habet iudex in detinēdo vl
 occidēdo: & necessitas facit illud cōmune
 qd̄ fuerat pprium: ita q̄ iuste occupāti cō
 cedis: imo ad hoc obligat fm̄ legem natu
 re: alioquin seip̄m occideret. Sic etiā in
 pposito quātū iur^o habet iudex in detinē
 do & occidendo damnatū: tātm̄ iuris & pl^o
 habet dānatus in abeundo & vitaz custo
 diendo cū iuste poterit: qz iudex nō tanta
 necessitate cōpellit eū occidere vel detine
 re: quāta necessitate ppter iustum metum
 mortis cōpellit dānat^o sibi p̄uidere: ne vi
 tam & p̄fectionē suā amittat in corpe si pos
 set inuenire locum & tps. Et si eēt sine vin
 culis & ostia essent apta nec adesset impe
 dimentū abeundi: alioqn̄ iudicaret quod
 ammodo homicida suiip̄ius. Sexto de
 niq; queri pōt vtz liceat ad mortē dānato
 se defendere si pōt: p̄sertim cū illud ad qd̄
 natura declinat semp̄ ē licitū q̄si d̄ iurē na
 turali p̄sequēs: sed inclinatio nature ē ad
 resistēdū corrūpētib^o: nō solū ī hoīb^o & ani
 malib^o s; etiāz in sensibilib^o reb^o. Hinc d̄z
 Prover. xxiij. Erue eos q̄ ducūt ad mor
 tem: & eos q̄ trahunt ad interitū liberare
 nō cesses. Si h̄ p̄cipit de alijs q̄tomagis
 de seip̄o: cū q̄s magis obliget sibi q̄ alte
 ri. Ad h̄ r̄ndet Tho. scda. 2°. q. lxx. q̄ ali
 q̄s ad mortē dānat duplici^o. Ano mō in
 iuste: & tale iudiciū est sile violentie latro
 nū: fm̄ illud Ezech. xxij. Principes ei^o in

medio ei^o q̄si lupi rapiētes p̄dam ad effun
 dendū sanguinē. Et ideo sicut licet resiste
 re latronib^o: sic ī tali casu licet resistere ma
 lis p̄ncipib^o: nisi forte p̄p̄ scādalu vitan
 dū: cū p̄p̄ h̄ aliq̄ grauis turbatio timere
 tur. Alio mō iuste: & sic non licet dēnato
 se defendere: licitū ē enī iudici eū resistētē
 impugnare. Ex q̄ relinq̄t q̄ ex pte iudicis
 ē bellū iustum: & ex pte dānati bellū iniu
 stū: & ideo grauit̄ peccat. Nec per h̄ excu
 satur q̄ natura ad defendēdū se inclināt:
 qz p̄p̄ h̄ data ē homī rō vt ea ad q̄ natura
 inclināt nō passim h̄ fm̄ ordinē rōnis exe
 quat: & ideo nō q̄libet defensio sui ē licita:
 s; q̄ fit cū debito moderamine. Et ideo di
 ctū sapiētis nō intēdit p̄sulere q̄ q̄s labo
 ret ad liberādū aliū a morte p̄ ordinē iusti
 cie: sicut nec seip̄m p̄ iusticiā resistendo de
 bet a morte liberare. Et si querit: vtz iu
 dex punire debeat reos ī se delinquentes.
 R̄ndet Asten. li. j. ti. xli. q̄ debet fieri pu
 nitio. s. intuitu honoris diuini siue officij
 sui. nō aut̄ intuitu pprie iniurie. Cū beat^o
 Petr^o illatas sibi p̄tumelias cum gaudio
 suscipiebat: peccata x̄o q̄ cōmittebant ī
 deū acerbe puniebat: vt ptz Act. v. ī ana
 nia & saphyra. Sic Paulus p̄ totā eplāz
 ad Corin^o. pia monitiōe p̄ p̄temptū ī ip̄m
 delinquētes ad amorem sui reuocat. El
 mā vero magū qui ceteros a fide retrabe
 bat cecitate percussit. Ad laudē dei. Act. 13

Qui p̄nt esse aduocati: & q̄ req̄
 runt ad iustam aduocationem: &
 vtrū obligant ad patrocinādum
 gratis p̄ paupib^o: Sermo V

Non loqueris con.

n̄ p̄ximū tuū falsum testimoniū.
 Exo. xx. Quintuz p̄inde genus
 hoīm h̄ p̄ceptū istud faciēs: sunt impij ad
 uocati vel causidici. Pro q̄ nota: q̄ aduo
 care vel postulare fm̄ Tan. est desiderij
 suū vel amici sui in iure apud eū q̄ iuridi
 ctioni p̄est exponere: vel alteri^o desiderio
 h̄ire: vt. ff. de postulā. l. j. & liij. q. vij. §. tria.
 Hic p̄mo q̄ri pōt. vtz officium aduocādī
 gerere licitū sit oīb^o: p̄sertim cū ab opib^o
 miscōie null^o arceri debeat: s; p̄stare patro
 ciniū. i. canis iudicarijs p̄tinet ad opa mi
 sericordie. Cū enī q̄s diligere debeat p̄xi
 mū sicut seip̄m: & ad effectū dilectiōis p̄xi
 neat q̄ aliq̄s tpe necessitatis p̄xiō subue

niat patrocinao: videf q nullo mo debe
 ret ab h arceri. Ad hoc dicēduz fm Tho.
 scda. 2. q. lxxj. q aliqs impedit ab actu
 altq duplici rōne. Primo pp̄ impotētiā
 q̄ simpliciter excludit aliquē ab actu aduo/
 cādi postulādi vel patrocinao. Sic enim
 phibēt ab aduocatoꝝ officio qdā pp̄ im/
 potētiā interiorē: eo q aduocato necessaria
 videf iterioꝝ impitū: q̄ ueniēt ostēdere
 posset iusticiā assūpte cause. Et ideo ph/
 bent h officiu exercere furiosi amētes ⁊ i/
 puberes. i. minores. xvij. annis: et mulie/
 res q̄ vt cōmuniter i rōne deficiūt: vt patz
 ff. de postul. l. j. ⁊. h. j. et. iij. q. vij. h. tria: ibi
 subdit. Quidā phibēt oīno postulare vl
 pp̄ etatē vt mīores. xvij. ānis: vel etiam
 ppter casū vt amētes ⁊ siles. S; mulieres
 quīs p alijs postulare nō p̄t: tñ p seip̄s
 licitū ē: vt patz ibidē. Quidāz etiā phibēt
 pp̄ impotentiā exteriorē: qz cū loquela ⁊
 audit⁹ necessario requirant ad debitā ad/
 uocationē: vt mētis ꝓceptū ꝓnūciare pos/
 sit: ⁊ qd ei dicif audire: ldo q̄ in his patiū
 tur defectū oīno phibēt ne sint aduocati
 nec p se nec p alijs: sicut sūt muti ⁊ surdi
 vt dicta. l. Scdo q̄s ipedit pp̄ indecētiā
 officiu illud exercere. Et h duplici. Uno
 mō ppter p̄sone defectū corpālē: ⁊ ideo re/
 pellūt cecū q̄ iudici uenienter astare non
 possent: vñ i dicto. h. tria. Sedq̄. Prohibē
 tur qdā ne p alijs postulēt ppter casū: vt
 viroq̄ lumle ꝓuari cuz tñ postulare p̄t p
 seip̄s. Similiter ⁊ serui. l. q̄ sūt hūilis ꝓdit/
 onis. qz ꝓceptū ē vt ciuilib⁹ nō fungāt of/
 ficijs: vt dicit dicto. h. tria: ⁊ etiam pp̄ defe/
 ctū spūalē: qz nō decet vt alterius iusticie
 patronus existat qui in seip̄o iusticiā con/
 tempnit. Et ideo infames: infideles: et de/
 grauib⁹ criminib⁹ dānati non decēter sūt
 aduocati: vnde in dicto. h. tria. Sedq̄. Alij
 phibent ne p alijs postulent ppter notā
 turpitudinis: vt hī qui corpori suo mulie/
 bria passi sūt: id ē peccatū ꝓtra naturā vo/
 luntarie sustinuerunt vel fecerūt: nisi for/
 te vi ꝓdonum vel hostiū stuprati pbētur:
 glo. tunc enī non ē eis imputandū: vt. ff.
 adul. l. vim passaz: ⁊. xxxij. q. v. c. ille. Si/
 militer q̄ capitali crimie vel causa calūnie
 publici iudicij sunt dānati: vel q̄ opas su/
 as locauerūt vt cum bestijs depugnarent
 in arena: glo. secus si causa virtut⁹ hoc fa/
 ciant. ff. e. l. ij. h. q̄ si. Sequit. His p̄sonis p
 se allegare ꝓmittit: p alijs postulare ph/
 bētur: nisi forte tutelam impuberis vel cu

ram adolescentiū non affectatā s; necessa/
 riam administrant: pro his enī quozum cu/
 ram gerunt postulare cōceditur: alij enim
 omnes qui vt infames: glo. minori infamia
 notant: nisi p se ⁊ pro certis p̄sonis postu/
 lare non possunt. Et ponunt ibidē ille cer/
 te persone. In glo. quoq̄ ponit differētia
 inter infamiā maiorē ⁊ minorē: de quibus
 omnib⁹ gratia breuitatis supsedeo. Simil/
 liter ppter defectū spūalem phibent oēs
 heretici ⁊ qui nō sunt recte fidei: vt de pe.
 di. j. vbi dicif. c. nemo vel in foro magni/
 tudinis tue vel i ꝓuinciali iudicio vl apd
 quenq̄ iudicem accedat rogatoꝝ confor/
 tium: nisi sacrosanctis catholice regionis
 fuerit imbutus ministerijs. Et extra de he/
 re. vergētis in seniū. Alio modo q̄s impe/
 dit ad hoc officiu exequendū: eo q̄ rebus
 maiorib⁹ est obligatus: ⁊ ideo monachos
 ⁊ ꝓsbyteros nō decet aduocatos esse: neq̄
 clericos in iudicio seculari: qm̄ hmoi p̄so/
 ne diuinitis rebus sūt astrictē. S; quia ne/
 cessitas huic indecētie ꝓfertur: ldo possūt
 hmoi persone p seip̄s ⁊ p quibusdā alijs
 vt i officio aduocati. Ad cuius euidentia
 sciendūz fm Asten. li. j. ti. xxxix. q̄ ab ad/
 uocando repellūt monachi ⁊ canonici re/
 gulares ⁊ alij religiosi tā i foro seculari q̄
 ecclesiastico: vt extra ne cler. vel mo. secu.
 neg. se imis. c. multa. Unde eo. ti. c. ex par/
 te subdit: q̄ qdam canonici dū redargue/
 rent p canones quia erant aduocati: dice/
 bant: q̄ ille canon loquebat d̄ monachis
 ⁊ non de canonicis regularib⁹. Et dicit. c.
 ex parte: q̄ idem est iudicium in tali casu
 de canonicis regularib⁹ et monachis: licet
 de monachis sit expressus: vnde tales pec/
 cant aduocando: nisi pro suo monasterio:
 nihilomin⁹ imperante suo ꝓlato: vt. xvj.
 q. j. mōach. l. ij. ⁊ extra eo. ti. c. ij. Clerici ve/
 ro constituti in sacris ordinibus etiā non
 beneficiati: ⁊ clerici in minorib⁹ si sunt be/
 neficiati: phibentur esse aduocati corā iu/
 dice seculari nisi in causa ꝓpria vel p sua
 ecclesia vel p ꝓiunctis aut miserabilibus
 personis: vt extra de postul. c. clerici: ⁊. c.
 cum sacerdotis: ⁊ hoc possunt vrgente ne/
 cessitate ꝓtum ad p̄sonas cōiunctas: vl cau/
 sa elemosyne ꝓtum ad personas miserabi/
 les: vt dicto. c. cum sacerdotis. Clerici ve/
 ro in mindub⁹ ⁊ non bñficiati p̄t a duoca/
 re ⁊ salarium recipe etiam in foro seculari.
 Et si pauperes sūt iustam negotiationē ex/
 exercere possunt: vt ex ne cle. vel mo. c. j. Be

neraliter tamen omnes clerici cuiuslibet ordinis aduocare prohibetur in causa sanguinis: vt. xxij. q. viij. vbi dicitur. c. Mis a quibus domini sacramenta tractando sunt iudicium sanguinis agitare non licet. Et extra ne cle. vel mo. c. Sententia sanguinis nullus dicet clericus vel pferat: sed nec sanguinis vindictam exerceat: vel vbi exerceat intersit: nec dicet litteras aut scribat pro vindicta sanguinis destinandas. Nec possunt allegare in causa criminali coram iudice seculari: vt lj. dis. c. aliquantos: nisi ad hunc vt supplicent pro reis: vt. xxij. q. v. c. circuncelliones: et in glo. Et rursus vero licitum est aduocare in foro ecclesiastico: ar. a contrario sensu in dicto. c. clerici. Quod sane debet intelligi quod in casibus predictis aduocare possunt: ita tamen quod diuinum officium cui tenentur interesse non impediatur: ar. di. xxj. c. clerici. Episcopi vero nec in causa propria nec in causa ecclesie per se ipsos aduocare possunt: sed aduocatus habebunt secundum Hof. v. q. iij. c. qui episcopi. Quod intelligit Hosti. coram iudicio seculari. Et reddit glo. Bar. brix. rationem: quod non expedit viros dei litigiosos esse: vt extra de syndi. c. j. ne cogantur recedere a diuinis obsequiis. Coram iudicio tamen ecclesiastico potest si voluerit: tam pro se quam per procuratorem litigare. Sic enim intelligitur. c. si. extra de iuracalium. De ceteris gratia breuitatis supersedeo. Prohibetur etiam aduocare qui pro caciter et improbis aduocat verbis: vt patet in dicto. §. tria: vbi subditur. Si quis adeo proca fuerit vt non ratione sed probris putat esse certandum: opinionis sue iminutionem patietur: non ergo procaiter nec conuiciando vel vociferando causam proponat nisi quatenus litis utilitas exposcit. Unde dicit Isidorus de sum. bo. quod antiqui forenses eloquentiam caninam secundam nuncupabant: eo quod causidici in certaminibus causarum omissis que agunt veluti canes alterutrum lacerant. Secundo principaliter queri potest: quot sunt que requiruntur ad iustam aduocationem. Ad hoc breuiter dicendum: quod principaliter requiruntur quinque. Primo requiritur quod ante cause susceptionem aduocatus diligenter examinet cause qualitatem et diligenter caueat ne causam iniustam vel desperatam assumat: quod secundum Alsten. vbi supra: si clientulum suum scienter induceret ad mouendum vel defendendum causam iniustam: teneretur eidem ad damna et expensas si causam amitteret: ar. l. d.

fidelius. tu. l. non est ignotum. Quod si causam obtinuerit multo magis obligabit aduersario: vt videbitur. Si vero causam diligenter examinata iusta esse crederet ideo eam defendendam acceperat: sed in processu appareat causam esse iniustam: tunc non debet eam perdere vt scilicet aliam partem iuret vel alteri parti secreta cause sue reuelat: sed debet eam deserere et clientulo suo consulere quod cedat vel sine aduersarij damno componatur: et tunc potest aduocatus aliquid pro labore suscipere quem subiit bona fide: secundum Hosti. Si vero ignoranter iniustam causam defendit vsque in finem putans eam esse iustam: tunc excusatur secundum modum quo potest ignorantia excusari: ignorantia non iuris sed facti. Et sic colligitur ex dictis quod aduocatus causam iniustam defendens scienter: prosertim ignorante proprio clientulo: obligatur vtriusque parti ad omne interesse. Secundo vero requiritur quod salarium moderatum exigat et recipiat. Ad cuius euidentiam queri potest vtrum licitum sit aduocato pecuniam accipere pro suo patrocinio: prosertim cum opera misericordie non sunt intuitu remunerationis humane facienda secundum illud Luc. xiiij. Cuius facis pradium aut cenam noli vocare amicos tuos neque vicinos diuites: ne forte et ipsi te reuertentur et fiat tibi retributio. In cuius etiam argumentum dicit Augustinus ad macedonium: quod non debet iudex vendere iustum iudicium: nec testis vendere testimonium. Ad hoc dicitur secundum Tho. scda. 2. q. lxxj. quod ea que deus non tenet alteri adhibere. potest iuste pro eorum exhibitione recompensationem accipere. Manifestum est autem quod aduocatus non semper tenet pro stare patrocinium aut consilium causis aliorum: et ideo si vendat suum patrocinium aut consilium non agit contra iusticiam. Sicut eadem est ratio de medicis operam ferente ad sanandum: et de omnibus alijs hominum personis: dum tamen accipiat moderate considerata additione personarum et negotiorum et laborum et consuetudine patrie. Nec est idem de iudicibus et testibus: quod tales sunt communes vtriusque parti: quod iudex tenetur dare iustam sententiam et testis tenetur dicere verum testimonium. Iusticia autem et veritas non magis declinant in vnam partem quam in aliam: et ideo iudicibus de publico laborum stipendia statuta sunt: et testes expensas accipiunt non quasi precium testimonij sed quasi stipendium laboris: et hoc vel ab vtraque parte vel ab ea a qua inducuntur: quod nemo militat stipendijs suis vnquam: vt dicitur. j. Cor. ix. Sed aduocatus

altera ptem tñ defendit: et ideo licite potest accipere precium a parte quaz adiuuat: unde Aug⁹. ad maced. et ponitur. xj. q. iij. c. Non licet iudicis vendere iudici: et si licet aduocato vendere iustum patrociniū et iuriconsulto rectum consiliū. et xliij. q. v. c. nō sane. Verūtamē si quid imoderate p improbitatē extorquet contra iusticiā peccat et obligat ad restitutionē: vlt si plus extorquet q̄ debet: unde potest ab initio cuz litigatore pactū facere: vlt etiam post factū si ab initio nō fuerit determinatū de quantitate salarii. Cui⁹ moderamen attēdi debet fm quattuor. Primum est magnitudo cause: secundum est labor aduocationis: tertium est scientiā a facundia et honestas aduocantis: quartū est consuetudo regionis. et fm considerationē horū quattuor maius vel min⁹ taxari debet: vt in dicto. c. s. tria. x. apud urbem. Non potest tamē cum eo conuenire de salario cū graui damno litigatoris: et p̄cipue de quota parte litis: vt ibi. x. arcenē: q̄nimo etiam tales ab aduocando remouent: vt patet ibidē. Hui⁹ etiam relgratia dicitur ibidē. x. p̄terea nō licet aduocato vllum contractū inire. glo. lite p̄dente: vlt vllā pactionē p̄ferre cū eo litigatore quē in propriā recepit fidem. Ratio p̄hibitionis hui⁹ est quia posset esse occasio magni mali: nā quādo videret causam in piculo cogeret clientulū inire pactū et dare salariū ad libitū: sed post causā peractā de salario cauēri potest: vt. ff. de var. et ex traor. cog. l. j. s. si cui. Hoc etiā trepide tenendū q̄ adhibitis circūstantijs predictis licite potest sine peccato petere salariū: vt xj. q. iij. c. nō licet. Addit tamē Tanere. q̄ si stat p̄ aduocatū q̄ nō aduocet i causa suscepta nō potest petere salariū: vt. l. de cōdi. ob cau. da. l. aduocationis: vbi dicitur. Pecunia data aduocatiōis si p̄ eos qui receperint steterit quo min⁹ susceptā causam nōdū implenerint: restitui debz. Deniqz si finita causa de salario litigator satisfaccere noluerit: poterit aduocat⁹ implorare iudicis auxiliū p̄ competentī salario: vt. ff. de var. et ex traor. cog. l. j. s. in honorarijs. Tertio p̄inde requiritur q̄ legalitatē et fidelitatē suo clientulo seruet: vt. l. de p̄tingenti bus et p̄cernentib⁹ cause sue p̄motionē nihil omittat inquātū iusticia p̄mittit: alioquin si p̄ imprudētā suā vel negligentā clientuli sui cām iustā amiserit obligat et debz ad restitutionē: vt. ff. de offi. p̄si. l. vtilitas

sicut. Et multo forti⁹ obligat si p̄pter infidelitatē et p̄ditionē suā cām amitteret qz tūc ē dign⁹ maiori pena: vt. ff. de pen. si q̄s. Tenet etiā q̄licūqz vitio suo cām suā amiserit: ar. ff. de euic. b. emptor. Sec⁹ tñ si ex q̄litate cām vlt defectu p̄bationū: qz vitium ē materie nō artificis: vt. ff. ad. l. acq̄. si seruus seruū. s. si calicē. Nec etiā ex industria dz iurgium protrahere: vt dicit in dicto. x. p̄terea: vbi dicit glo. qd si fecerit: puniet eū iudex in duabus libris auri: vt. l. de iude. p̄perandū. s. illo procul. Insup tenetur ad restitutionē damni p̄ hoc illati. Unde d talib⁹ dicit Anno. de vilitate conditionis humane: q̄ sepe cās tantū differūt: q̄ litigantib⁹ plus q̄ totū auferūt qz maior ē expensarū sumpt⁹ q̄ fiūt fruct⁹: nec terminātur negocia pauperū cepta quousqz eorū marsupia sunt euacuata. Quarto. No requirit q̄ aduersario cōseruet veritatē et iusticiā: ita q̄ fm Ray. nō inducat falsa instrumenta nec falsos testes siue corruptos nec mētias nec inducat falsas leges vlt iura: qz tenet aduocat⁹ omnia restituere que iuste amiserūt illi p̄tra quos patrociniū prestabat p̄pter p̄tinaciā ei⁹: hec Ray. Similiter dicit Host. ti. de penitētis: q̄ si aduocatus p̄ suā cauillationē abstulit aduersario suo bonā cām: vel grauauit eū in aliquo petēdo dilationem supflūā: vlt allegādo false p̄scientiā: vlt faciēdo positioē duplicē: vlt cauillosā: vel per instructionē falsi testi vel inducēdo clientulū suū ad negāda veritatē: tenet insolidū quo ad vex inter esse. Et idē est si subtraxit aduersario copiam defensionis. Unde in dicto. s. tria. subdit. x. Si q̄s autē ex litigatorib⁹ detectus fuerit sepatiz tractasse cū plurib⁹: et aduersario suo subtraxisse pars defensionis copiam: ostendit proculdubio iniquā a se litem foueri: et auctoritatez iudicariā a se elusā experies: hoc ibi. Et hoc exemplariē patet ex de testi. et attesta. in. c. intimauit: et de testib⁹ cogendis: in. c. peruenit: vbi testes erant iuramento cōstricti ne p̄tra eos testimonij ferrent: vide in glosa. Verūtamē aduocato defendenti iustā cām lz ea prudēter occultare q̄bus impedire posset ei⁹ p̄cessus: nō tamē licet ei vti aliq̄ falsitate. Concor. his Alstēn. vbi supra: q̄ cito tamē sciuerit cām esse iniustā quā defendit: nisi p̄sed destiterit: iniuriat aduersario et obligat illi ad vex interesse. Et h̄ dicit Greg. sup Ezech. q̄ iust⁹ aduocat⁹ nullo mō cās

iniustas accipit nec verba dare pro iniusticia sentit. S3 pro chdolo: fm Berni. in li. de consideratōe: hī. s. aduocati sūt q̄ docuerūt linguas suas loqui grādia cū operāf̄ exigua: largissimī pmissores: peissimī exhibitores: disertī aduersus iusticiā: eruditi p falsitate: sapiētes vt faciāt malū: bñ autē facere nescierūt: h̄ ille. Et ideo in iudicō futuro fm Ambro. in sermōe quodā iuste dices aduocato. Redde qd̄ accepisti: quoniam p̄tra veritatē fecisti: et iniq̄tati affuisti: iudicē fefellisti: iustā cām oppressisti: defalsitate vixisti. Et legif̄ q̄ quidā habēs filium venit ad quēdā senē p̄ cōsilio dicens: Dne paup̄ sum et ditari desidero: cū igitur aduocati sume ditenf̄: si p̄suleritis velles filiū meū aduocatū fieri. Cui senex r̄ndit: Quicūq̄ voluerit aduocatus fieri: statim collo suo scalā imponit. xij. graduū q̄ mediante descendit ad inferiora gehēne. Sed min⁹ dixit: qz. xv. gradus hz: nā hui⁹ scale latera sūt fauor human⁹ et appetit⁹ auar⁹. Prim⁹ grad⁹ hui⁹ maledicte scale est supbia in vestib⁹ et similib⁹: tumor et delectatō in honorib⁹: et vana glia in sciētijis. Unde dicit Aug⁹ i quodā sermone q̄ nihil ipudēti⁹ arrogātia aduocatoz: q̄ garrulitatē auctoritate putāt: et pati ad lites i subiectos tumide intonat. Scd⁹ grad⁹ est delicate et splendide eplari: magisq̄ q̄ttidianis et vbo sitatib⁹ oblectari. Dicit em̄ Berni. de p̄siderōe q̄ vbo solus aduocat⁹ aut rūpef̄ aut loquet̄: plen⁹ ē sermonib⁹: coart⁹ est spūs vteri sui: esurit et sitit auditores quib⁹ laetitiet vanitates etc. Tert⁹ grad⁹ est sciaz v̄dere: nec qd̄ de p̄sonis paup̄ib⁹ vel miserabilib⁹ sine p̄cio p̄sulare. Et dicit synodus i epla q̄ apud causidicos etiā ipm̄ silentiuz venale est: ac lingua eoz dānifica: nisi funibus argenteis liget̄. Quart⁹ grad⁹ ē p̄pter estū auaricie iusticiā spernere et i oib⁹ cōmodo p̄prio deseruire. Et dicit Alan⁹ de p̄questiōe nature: q̄ vbi nūmus loquitur: tullianī eloquij tuba raucescit vbi nūmus militat: hectorēe militie fulgura cōpescūt: vbi pugnat pecunia virtus expugnat herculea: nūmus regnat: nūm⁹ impat vnuerfis. Quint⁹ grad⁹ ē multa p̄mittere et infideliter agere: se sciētē iactitare et ex ignorātia v̄ negligētia cām amittere. Et Berni. de p̄sideratiōe. hī sūt q̄ docuerūt linguas suas loq̄ grādia cū opant̄ exigua: largissimī pmissores et parcissimī exhibitores. Sextus ē in aduocādo paup̄ib⁹ nolle subue-

nire: cū tñ ad h̄ obliget̄ p̄ loco et tpe. Officiumq̄ ingerit̄ p̄stant in fornacē auaricie. Septim⁹ ē cām quā agnoscit desperatā asumere: vt sic marsupium litigatoz valeat euacuare. Octau⁹ ē cām iniustā assumere et eā velle p̄tinaciter defendere. Non⁹ autē ē cām quā de post iniustā reperit nihilominus velle sustinere: vel saltē cōpositionem facere cū damno aduersarij. Decim⁹ ē cū iniuria verboz aduocādo rācores et odia suscitare. Undecim⁹ ē falsa iura vel instrumenta seu falsos testes inducere aut vera negare: diuersasq̄ cauillationes friuolas p̄ponere. Duodecim⁹ ē dilatiōes et p̄tractationes sup̄fluas petere in grauamē partiū. Tredecim⁹ ē imoderatū v̄ iniustū lucrum extorquere v̄ exigere. Decimusquart⁹ est auxiliū aduocatoz: p̄siliatoz vel testiuz q̄ fuerūt oportuni v̄ necessarij: ab aduersario cantis adinuētionib⁹ subtrahere. Decimusquint⁹ ē necessario restituēda sib̄ ip̄i retinere nec velle restituere. Et senex subintulit dicens: Cū aduocati sint talib⁹ facinorib⁹ onerati: p̄sulo tibi q̄ eternā dānatōez saluationi aīe filij tui nō p̄ponas. Quinto deniq̄ requirit̄: q̄ paup̄ibus in aduocādo p̄ tpe et loco subueniat. Hic q̄ri pōt v̄p̄ aduocat⁹ cāe paup̄ez p̄rocinū p̄stare teneatur: p̄serti cū d̄r. Exo. xxij. Si viderit̄ asinum odientis te iacere sub onere: nō p̄trāsibis s̄ subleuabis cū eo: s̄ nō minus piculū iminet pauperi si cā illi⁹ cōtra iusticiā op̄primat̄: cui et hō ex debito charitatis plus obligat̄. Hic dicit Grego. in omel. quadaz Habens loquendi locū apud diuitē p̄ pauperib⁹ intercedat: talenti enī noīe cuilibet reputabit̄ qd̄ v̄l minimū accepit. Ad h̄ dicendū fm Tho. scda 2. q. lxxj. q̄ cū p̄stare patrociniū cāe paup̄ez ad opus misericordie p̄tineat: iō cadit sub p̄cepto: sic alia misericordie opa cadūt sub p̄cepto: et quia null⁹ sufficit oib⁹ indigentibus impendere opus misericordie: ideo sicut dicit Aug⁹. in li. de doc. xp̄ia. cū oibus p̄desse nō possis: his potissime p̄sulendū ē q̄ pro locoz et tēpoz vel quarūlibet rerū oportunitatibus p̄stricti⁹ tibi quasi quadā sorte iunguntur. Unde p̄currentib⁹ his causis dū pauper tātā necessitatē patit̄ q̄ nō appareat in prompto quomodo ei aliter subueniri possit: tūc tenet̄ ei patrociniū impendere: cuz scz quis occurrit aduocato: qui tantaz ad p̄sens necessitatē patit̄ q̄ in p̄ronatu nō appareat quomodo alter ei subuenire pos-

set: als nō teneretur tam strictē q̄. omittēdo peccaret mo ita lter: Quis laudabiliter faceret si sine tali necessitate subueniret. Et sic tenet vtiliter dispensare talentū sibi creditū: seruata tamē oportunitate locorū tēporū et aliarū rerū. In cuius argumētū officii iudicis sedentis in medio partium est dare aduocatū illi qui habere non pōt: vt. ff. de postulando. l. j. §. ait pretor: si non habuerit aduocatū ego dabo. Unde q̄ p̄ sone miserabiles sine salario sūt ab aduocatis defendende: patet arg. lxxxiij. di. §. j. r. c. j. r. ij. r. lxxxvij. di. c. j. r. ij. Nec soluz his personis hanc humanitatē iudex exhibere solet. Verū etiā si quis alius sit q̄ certis ex causis vel ambitione aduersarij vel patroni metu nō inueniat aduocatū: huic iudex de aduocato prouidet et ei tenet aduocatus obedire: alioquin vt dicitur i dicto. §. tria versi. Si quis vero cōmonitus a iudice ea excusatione que nequeat cōprobare cuiq̄ parti patrociniū denegauerit careat foro. Glo. vt. ff. de penis mortis. §. j. Sequitur. Sciat etiā nunq̄ sibi agendi coplā posse restitui glo. sic extra de testi. r. at. testat. c. intimat. r. extra de testi. cogen. c. peruenit. Ad idem. ff. de offi. pro consul. l. quicumq̄. §. si. r. c. e. prouidendū. Ad lau. dē del omnipotentis.

De assessoribus: auditoribus: arbitrarijs: procuratoribus: actoribus: syndicis. yconomis: cōsiliarijs: ac pena delinquentium in his officijs: Sermo VI

Non loqueris con

tra proximū tuū falsū testimoniū. Exo. xx. Sextū p̄terea genus hominū faciens cōtra preceptū istud: sunt assessores et auditores qui sunt collaterales iudicū. Pro quo notandum q̄ auditor est ille cui ab aliquo iudice media pars vel aliquis certus articulus cōmittitur audiendus vel examinandus. Auditor etiā sicut assessor ab ipso iudice de consensu partium debet eligi ne appellet ab eo: nisi modū excedat vel merito sit suspectus vt patet extra de offi. dele. c. sup questionū articul. vbi plane de hoc et plura alia profertur de hac materia in textu et i glo. Unde ne recusari valeat de partium assensu def

vel recipiat vt ibi. Cuius officium est exequi quod sibi mandat: vnde officium eius plerūq̄ necessarium est in iudicijs: vt patet in dicto. c. sup questionū. Cetera etiā intelligi debent de auditoribus que nūc dicentur de assessoribus: licet in aliquibus differant. Est enim assessor ille qui associatur ab eo qui potestatem habet iudicandi: vt sibi in cause cognitione assideat et eum instruat causam debito fine decidere. Verū tamē licet de iure ad iudicē spectet assessorē eligere: tamen fm Tan. habetur de consuetudine et etiam rationi congruit: vt de partium assensu eligatur: ne postmodū aliqua partium ipm valeat recusare: vel sub homine suspecto litigare cogat. Unde q̄ de assensu partium sit eligendus: patet i dicto. c. sup questionū: vbi subdit q̄ ab eo q̄ de cōmuni cōsensu partium datur vel recipit nō pōt puocari. Ad idē. ij. q. vj. c. placuit. ij. Si vero partes nō cōuenierint ad eligendū assessorē: tūc delegati iudices eū eligāt put viderit expedire et vtile fore: etiā inuitis partibus: qm̄ iudicium reddidit inuitū: vt. ff. de verbo. obli. inter stipulante. §. si stichū. Et si querit qualis esse debet assessor. Dicendū q̄ integre fame: nō turpitudine notatus: vt. ff. de offi. asses. l. ij. r. c. de dignitatibus. li. xij. l. ij. vbi dicit. Nec i famibus et notatis et his quos scelus aut vite turpitudine inquinat: et his quos infamia ab honestorum cetu segregat: dignitate potestate patebunt. Nec etiā debet esse suspectus alicui partium: quia cū ipse participet iurisdictione iudicantis si suspectus est recusari potest: vt dicto. c. sup questionē. Proterea nemo fungi potest officio assessoris et aduocati. ne dū ad vtrūq̄ festinat neutrum bene peragat. vt. ff. de iur. l. veditore. c. de offi. asses. l. vlti. r. xv. q. j. c. presbyteros: et in glo. nemo enim in vna et eadē causa officio diuersarum personarū vti potest: vt patet. iij. q. iij. c. j. r. ij. Nec qui potest vtrū assessor a partibus salariū recipere possit: p̄sertim cū fm legē. ff. de cōdi. ob tur. cāz. l. ij. Si quis iustissimum h̄ret animū et iudicij munus offerret vt iustū iudicium daret: a cā sua cadere dicitur: qz iudicē corrupisse videtur: et de vi. r. ho. cle. cū ab omni: subdit q̄ iudex non dicit salariū petere nomine assessoris. Ad h̄ dicendū fm Alstē. lib. j. tit. xxxvij. q̄ si tales officiales minores vt assessores auditores: et similes quicumq̄ nomine cēseant habeant certos redditus assignatos sibi: tūc non licet eis a litigantibus vel etiam ab alijs subditis aliquid extorquere: sicut nec

Indices ordinarij vt dictū est supra. Si vero nō habēt certū stipendiū sibi assignatū tunc distingue fm Alexan. an. in. iij. q. scz fm psuetudinē et morem terre recipere pht sed p vim vel immoderatā improbitatē recipere nō possūt: que distinctio per verba Aug. ad macedoniū pbatur: et habetur. xliij. q. v. in. c. nō sane vbi subdit. Sūt alie persone inferioris loci que ab vtraq; parte nō insolenter accipiunt: sicut officialis et q̄ amouetur et cui admouetur officiū. Glosa distinguere vult inter officiales ppetuos et tēporales. Temporalē vero vocat eū qui amouet: ppetuū vocat eū cui ppetuo traditur tale officiū. Sequit̄ i textū. Ab his extorta p immoderatā improbitatē repeti solēt magisq; reprehendim⁹ eos q̄ talia inusitate repetiuerūt q̄ ea de more sumpserūt: qm̄ multe necessarie psone rebus hūanis vl̄ in nitant̄ hmōi cōmodis vl̄ tenent̄. Glo. hoc vult dicere q̄ officiali reprehendūt non ex eo q̄ aliqua extorquet: sed q̄ ea immoderate exquirūt. Unde talia nō repetuntur ab eis nisi certū sit eis salariū cōstitutū: tunc enī si aliquid vltra hoc petierit crimine cōcussionis tenent̄: vt. xliij. q. j. c. militare: et soluet̄ quadruplū: vt. di. xvij. c. qm̄: in fi. et in glo. j. q. j. c. quidā: et. vij. c. sancim⁹: in fi. Si vero nō habēt salariū sed extorquent i moderatū precīū tenent̄ ad restitutionem possūt tamē ea paupibus dare: vt dicto. c. nō sane: in fine et in glo. Dicit etiā Accur. q̄ si tales inferiores officiales nō hnt̄ certū stipendiū sibi assignatū: tūc si extorquet nō tamē p vim vl̄ immoderatā improbitatē nō reprehendunt̄. vnde fm Lan. de ordine iudicario licz delegat⁹ moriat̄ anteq̄ causā debitū finē percipiat: nihilomin⁹ tñ assessoribus debet salariū: vt. ff. locati: vbi dicit̄ Qui opas suas locant: totius t̄pis merce dē accipe debet: si p eum nō steterit q̄ min⁹ opas pstat: qm̄ nemo cogitur p̄p̄ijs stipendijs militare: nec de suo inuitus facere beneficij: vt. x. q. ij. p̄cacie. et. xij. q. ij. charitate: vbi subdit̄. Visitatores ecclesiarū clericos eoz qui cū ip̄is nō p sue ciuitatis parochias fatigant̄ aliquid laboris sui capiunt te disponente subsidij iustū nanq; ē: vt illi cōsequantur stipendiū qui p tempore suū accōmodare reperit̄ obsequiū. Secūdo q̄ri pōt de pena delinquentiū i his officijs vtrū tātū puniunt̄ q̄tū iudices ordinarij vl̄ delegati. Ad h̄ dicēdū fm Ray. et Alstē. q̄ tales officiales iudiciū indistincte tenen-

tur ad restōnem: si iudicē dolo induxerūt ad male iudicandū: imo pena assessoris est hec in officio suo male delinquentis: vt male ablata restituat etiā in quadruplū: que q̄druplex restitutio diuidenda est inter fiscū et spoliatū: vt. L. de assess. vbi dicit̄. Cōsiliarios iudiciū et cācellarios et eos q̄ domesticozū fungunt̄ officio: p̄ administratiōnē quinq; gita dies in puincia residere precipimus: pro confesso autem tenebit̄ qui accusatus huiusmodi personā subtraxerit in quadruplū restitui debem⁹ que desiderant̄ ablata: vt duplum spoliat⁹ accipiat: et duplū noster fiscus acquirat. Quid plus punitur assessor q̄ iudex: nam et si iudex p imprudētā assessoris male iudicauerit: excusatus erit si simplex fuit et conscientiam bonam habuit: nec in culpa fuit eligendo talem assessorē: quia cōmuniter bon⁹ et sufficiens credebat̄: magis ergo fuit assessor i culpa: quia precipue propter scientiam eligit̄: nō autē sic iudex: et ideo precise tenet̄ lesio: vt. ff. q̄ quisq; iuris. l. ij. vbi dicitur. Hoc edicto debet dolus ius dicentis puniri: nam si assessoris imprudentia ius aliter dictū sit q̄ oportuit: non debet hoc magistratui officere s; ip̄i assessor. Unde et. lx. xvij. di. in. c. tanta: ibi plus punit̄ malus cōsiliari⁹ q̄ actor. et. xcvi. di. c. duo. xj. q. iij. c. qui cōsentit. et. xxiiij. q. iij. c. Qui alioruz errorem defendit: multo amplius ē dānabilior illis qui errant: quia nō solū ille errat: sed etiam alijs erroris offendicula prepatat et cōfirmat. Glo. nota q̄ plus punit̄ cōsulēs q̄ faciens: vt. xxiiij. q. v. c. cū homo vbi dicitur: q̄ aliquādo qui causa mortis fuit pl⁹ punit̄ q̄ ille q̄ occidit: ar. etiā. ff. de aleatorib⁹. l. j. Septimū autē genus hominū contra istud p̄ceptū agens sunt arbitri in iusti: qui ad arbitrandū electi vnā partem iuuant et altaz iniuste grauant: qd̄ nequa q̄ lz: qz arbitraria ad instar iudiciorū sunt redacta. vt. ff. de receptis arbi. l. j. vbi dicit̄. Compromissū ad similitudinem iudiciorū redigit̄: et ad finiendas lites pertinet. Unde si declinant a tramite iusticie: sine rationabili et probabili causa: iudicio p̄borū tenentur in iudicio anime et grauit̄ peccant. Licet eim arbitri p̄p̄ie dicant̄ qui ex consensu partium eligunt̄: et in eos sub pene stipulatione cōpromittit̄: vt metu pene ip̄ozū arbitrio stetur: nō tamē ex h̄ min⁹ immo quantū ad aliquid magis obligant̄ ad ferendum iustū arbitriū: consideratis

Vincinde circumstantijs eo q̄ metu pene ob-
 ligati sunt ab arbitrio nō recedere qđ tamē
 licitū est in iudicio: scz p̄ appellationem. Et
 Ideo plures p̄hibent esse arbitri: p̄hibent
 enī mulieres ⁊ minores. xx. annis: vt. ff. de
 recep. arbi. vbi dicit: cum in lege cautū sit
 ne minor. xx. annis iudicare cogat: iterum
 sancim⁹ nemini licere minorē. xx. annis in
 cōpromissariū iudicē eligere: nimirū cū in
 hmōi adhuc matura discretō deficiat. Mu-
 lier autē p̄hibet ab omnib⁹ secularib⁹ acti-
 bus vel officijs: vt. ff. de re mili. l. ij. sic ē de
 offi. ordi. Insup p̄hibent surdus: mutus:
 feruus: furiosus: arti. l. ij. q. vij. in. §. tria. sic
 est de offi. or. p̄hibet etiā laicus esse arbi-
 ter in causa spūali: vt extra de arbi. c. cōtin-
 git. vbi subdit: generaliter p̄hibemus ne
 sup rebus spūalibus cōpromittat in laicū
 qz nō decet vt ī talib⁹ arbitret: h̄ ibi. P̄dōt
 tamē laicus arbitrari de rebus ecclesie dū-
 mō fuerit in eū auctoritate supioris cōpro-
 missum: vt eo. ti. c. p̄ tuas. ⁊ in glo. Et etiaz
 femine in casu qui ponit eo. ti. c. dilecti. q.
 P̄terea fm̄ leges iudex ordinari⁹ arbi-
 ter esse nō pōt sup lite que corā eo tractat:
 vt. ff. de recep. arbi. l. sed ⁊ si in seruū. §. licz
 ⁊. iij. q. vij. §. si q̄s x̄o iudex. vbi dicit pla-
 ne de hoc. Et glo. Brix. ponit triplicē rati-
 onē: concludit tamē in glo. in contrariū: qz
 fm̄ canones tam ordinari⁹ q̄ delegatus
 arbiter esse potest: vt extra eo. ti. cū tempo-
 re. vbi plane de hoc: ⁊ in glo. ⁊ in. c. cū a no-
 bis. ⁊ extra de p̄ben. nisi essent. Item extra
 de elec. c. causam. Ceterū licz vt dictum est
 ad instar iudiciorū se habeat arbitriū: tñ in
 multū differt a iudicijs de quib⁹ gr̄a breui-
 tatis supsedeo: de his tria tñ succincto stī-
 lo p̄currēdo. P̄rimo nāqz differt in hoc qz
 venalis sentētia iudicis vō valet: vt patet
 ij. q. vi. §. diffinitiva. vbi dicit in x̄. item si
 plures. Venales quoqz sentētia q̄ in mer-
 cede a corruptis iudicib⁹ p̄ferunt: ⁊ citra
 interposite puocationis auxiliū infirmas
 esse decretū est: sed sententia arbitri p̄ces
 ⁊ sordes data tenet: sed tñ excipi potest cō-
 tra agentē de dolo ad penā de sentētia tali
 vt. l. de arbi. vbi dicit: Arbitrorū ex com-
 promisso sentētie nō obtempans si sordes
 vel euidens gratia eoz q̄ arbitrati sunt in-
 tercesserūt: aduersus filiā tuam agentē ex
 stipulatu exceptione doli mali vti poteris.
 Ad cuius euidentiā nota casum: qz qui-
 dam pm̄isit filie sue centum cum nuberet:
 postea nupsit in honesto: pater noluit illa

centū soluere: cōuentus fuit a filia: cōpro-
 missum est ī arbitros: illi forte corrupti pe-
 cunia vel gratia arbitrati sunt p̄ filia. Di-
 cit lege qz pater actione doli mali pōt con-
 uenire filiam: quia que dolum dedit: dolum
 p̄stare debet: id est de dolo cōueniri debet.
 Sequit̄ in textu. Sed et ex doli clausula:
 quia ex cōpromissi stipulatione subijci so-
 let filiam tuā cōuenire non vetaberis: hoc
 ibi. Que scz clausula talis est: qui dolum de-
 dit: dolum p̄stare debebit: dolum bonus ē
 quo aliquis scit circūuenire cauillationes
 aduersarij sui. Secūdo differunt in hoc
 quia nō potest arbiter sentētiare altera pte
 absente: nisi hoc actus sit in cōpromisso: vt
 ff. de recep. arbi. l. diem. §. si heredis men-
 tio. sicut est in fi. vltime differētie. Et ea. l.
 ⁊ eo. ti. dicit: Si quis litigatorū defuerit:
 quia p̄ eum factum est quo minus arbitra-
 ref penam cōmittit scz expensarū: etiam si
 cōparuerit sed p̄ eum stetit quo minus ar-
 bitraret. Sequit̄ in textu: P̄roinde sentē-
 tia que data est non corā litigatoribus nō
 valebit nisi in cōpromisso hoc exp̄ssum sit
 specialit̄: vt vel vno vel vtroqz absente sen-
 tia p̄mat: hoc ibi. In iudicijs autez altera
 parte nō p̄sente sententiari potest: vt patet
 iij. q. ix. c. decreuim⁹. vbi plane de hoc. Et
 qui si. sunt legi. c. causam. extra de iudicijs
 c. quia Huil. ff. de iudi. post edictum. Ter-
 tio differūt: quia absens ex cōtumacia non
 cōdemnat in arbitrio nisi cautū sit in com-
 promisso: vt. ff. de arbi. si quis litigatorū.
 in iudicio x̄o secus est: vt dicto. c. decreuim⁹
 mus. et. c. causam. et. ff. de iudicijs. vbi di-
 citur: Eum qui temere suum aduersariū in
 iudicium vocasse constiterit viatica litisqz
 sumptus aduersario suo reddere oportet.
 ⁊. l. de iudi. l. p̄perandum. et. l. sancimus.
 vbi pulchre de hoc. Alias differentias vi-
 de breuiter notatas extra de arbitrijs. c.
 cum dilectus: sup verbo: nisi in glo. Hic
 p̄terea queri potest: vtrum de omnib⁹ cau-
 sis cōpromitti potest in arbitros. Ad hoc
 dicendū qz sic exceptis tribus causis. Qñd
 versus. Arbiter hic statuz cōiugia crimen
 abhorret. Nam primo de causis liberalib⁹
 in arbitros cōpromitti non potest: vt patet
 extra eo. ti. c. cum tempore. vbi papa arbi-
 triū ratificat exceptis capitulis que cōtra
 libertatem monasterij ⁊ duarum capellarū
 in arbitrio sunt expressa: ⁊ rattonez subdit
 dicens: Cum ⁊ si sponte volueris: de iure
 tamē non poteris sine licentia romani pon-

tificis renūciare p̄uilegijs vel indulgen-
tijs libertatis que monasteriū illud indi-
cat ad ius ⁊ ad p̄prietatem romane ecclesie
p̄tinere: glosa super verbo: libertatis: hoc
ideo dicit: quia in causa liberali arbit̄er in-
teruenire nō potest: vt. ff. c. non distingue-
mus. §. de liberali. ⁊ extra de i. inte. resti. c.
causa restitutionis. in fi. ⁊ in glo. Verū tamē
q̄tum ad se renūciare potuit p̄uilegium
libertatis: licz nō q̄tum ad papā: vt extra
de p̄scrip̄. cum olim. de re iudi. suborta. et
de dona. inter dilectos. alijs autē p̄uile-
gijs renūciare possit: vt de p̄uile. si de terra.
et. c. accedētib⁹. vnde dicit in dicto. §. de
liberali causa. cōpromisso facto recte non
compellit arbit̄er sententiā dare: quia fa-
uor libertatis est vt maiores iudices habe-
re debeat: ⁊ eadem dicenda sunt siue de in-
genuitate siue de libertate questio fit. Se-
cūdo non potest fieri cōpromissio in arbi-
tros de causis matrimonialib⁹: vnde in di-
cto. c. cā restitutionis. Subdit: In matri-
montali quoq; ac liberali causa vel crimi-
nali cum maiores iudices exigant arbit̄er
nequit assumi. Ubi dicit glosa q; cause ma-
rimoniales per iudices discretos tractari
debent qui potestatem habent iudicandi: vt
de cōsan. ⁊ affi. ex litteris. ⁊ est exp̄ssum de
transac. c. vlti. Tertio nō potest fieri cōpro-
missio in arbitros de criminalib⁹: vt dicta
l. distinguemus. §. si p̄ errorem. vbi etiā di-
cit. §. iulianus indistincte scripsit si p̄ erro-
rem de famoso delicto ad arbitriū certum
est: vel de eo de q; iudicium publicū sit con-
stitutū: vel vt de adulterijs: sicarijs ⁊ simi-
libus: vitare debet p̄tor sententiā dicere
nec dare dicte sentētie executionē: hoc ibi.
Et sic intelligit̄ de crimine famoso: vnde vi-
det̄ q; possit cōpromitti de crimine non fa-
moso. Nam. ff. de his qui infamia noue le.
quid ergo. §. ex compromisso. ibi subdit q;
sentētia arbitri nō infamat: ⁊ sic intelligit̄
illud non de famoso arbitrio sed de tali qd
nullo modo infamat. Et hoc videtur velle
glosa in dicto. c. causa restitutionis. in ver-
bo criminali. Deniq; queri potest: vtruz
ab arbitrio licitum sit appellare: p̄sertim cū
dicit̄. l. de arbi. l. j. q; ex sententia arbitri
ex cōpromissione in re perfecta: id est certa
aditi appellari non posse sepe rescriptū est:
quia nec iudicati actio inde p̄stari potest:
⁊ ob hoc inuicē pena compromittit̄: vt me-
tu eius a placitis non recedat. Ad hoc di-
cendum q; tria genera arbitrorū distingui

possunt. In primo genere cōnumerant̄ illi
q; sūt iudices ordinarij ⁊ arbitrarj: de qui-
bus habet̄. ij. q. vj. in. c. a iudicib⁹. vbi sub-
dit: Ordinarij ⁊ arbitrarj sunt q; legitimā
potestatem habentes ⁊ ab eis eligunt̄ ad ar-
bitrandū qui non sunt sue ditioni supposi-
ti: ab his arbitris ⁊ si vt arbitri sedeant et
non vt ordinarij: p̄uilegio tñ ordinarie di-
gnitatis grauius aliquis appellare vale-
bit vbi dicit glosa Brix. Secūdo canones
credo q; ⁊ ordinarij ⁊ delegatus possit esse
arbit̄er ordinarij: vt extra eo. ti. c. cū tem-
pore. ⁊ in glosa de elec. c. causam. ⁊ etiaz in
auten. vt differentes iudices. §. si x̄o cōtin-
git. vel delegatus: vt de p̄sump. c. litteras.
de arbi. c. cum olim. de preben. c. nisi lex tñ
videat̄ contrariū dicere: vt. ff. eo. sed et si in
seruum. §. ij. et. iij. q. vij. in. §. tria. x̄. si quis
x̄o iudex. Sed hoc solū prohibet lex: quia
ordinarius iubere nō potest vt partes in se
cōpromittant: vt patet ibidē in glosa in di-
cto. c. cum tempore. in glo. et. ff. de tu. ⁊ cu-
ra. l. iij. Si ergo iudex eligit̄ nec exprimit̄
q; eligit̄ vt arbit̄er: tunc tenebit eius sentē-
tia vt iudicis: ⁊ ab ea potest appellari: vt
ff. qui satisda. co. le. arbitrio. vnde in dicto
c. a iudicibus. dicit Brix. Si consensisti in
aliquē propter iniquitatem p̄sone non potes
appellare vt hic: ⁊ extra de offi. dele. super
questionum: sic ab iniqua sententia potes
appellare: quia licz reprobare dicta sed nō
p̄sonam. Si x̄o exprimit̄ q; eligit̄ vt arbi-
ter non vt iudex: tunc quis causam exami-
nat in forma iudicij: eius tamē sentētie stā-
dum est: nec ab ea appellandum siue fuerit
equa siue nō: vt. ff. de arbi. l. diem. vbi sub-
dit: Stari enī oportet sentētie arbitri siue
sit equa siue iniqua quā de re dixerit: ⁊ sibi
imputet qui in eum cōpromisit. Quod ta-
men sane intelligendū est: nisi manifeste et
enormiter partē aliquā grauaret: tūc enim
etiam sententie standum nō esset: vt. l. de
arbi. l. arbitrorū. Et licz non possit appella-
ri a sententia arbitri: supplicari tamē potest
vt dicit glosa in dicto. c. a iudicibus. in ver-
bo ordinarij: ⁊ hoc patz extra de arbi. c. nō
sine. Secūdū autem genus arbitrorū est
quod eligit̄ sub aliqua pena vel etiam sub
obligatione iuramenti vel compromissi: et
taliū arbitriū quis teneat propter obliga-
tionē partiū etiā si fuerit iniustū: retracta-
ri tamē potest a supiore: vt extra de arbi. c.
non sine. ⁊ de iureiurā. c. veniens. et. c. qn-
tauallis. et. ff. de arbi. l. sicut dies. vbi di-

cif: q̄ compromissio nō debet obtempera-
 re litigatores si aliquid arbiter inhonestū
 iusserit: et si p̄ dolum tulit sententiā licet nō
 retractet per appellatiōē: tamē retractat
 per exceptionem: vt. ff. eo. c. non distingue-
 mus. §. cum quidam. et si iuramentū inter-
 uenit in compromisso quod tamē fieri non
 debet: quia iuramentū in arbitrio probi-
 bet interuenire: vt. L. e. autem. decernim⁹.
 si tamē interuenit est seruandum dūmodo
 arbitrium sit licitum vel equum: vt dicto
 c. non sine. in fi. Si x̄o non est licitum: vel
 est notabiliter iniustum: tunc parti lese cō-
 petit doli exceptio non obstante iuramēto
 quia iuramentū ad hoc non extendit nisi
 ad ea que legitime arbitrant: vt ibidem in
 glosa sup verbo facientes: et dicto. c. veni-
 ens. sup verbo p̄ciussit: in glosa: vbi dicitur:
 q̄ iuramentū non extendit ad illa de
 quibus non est cogitatum. Nota glosam
 ibidem in. c. quintaualtis. Tertiu⁹ gen⁹
 arbitrorū est quod simpliciter eligitur ad
 componendū inter partes: sicut bonus vir
 inter partes rem decidit et componit: cui⁹
 sententię tunc demum stabitur: si sit talis
 qualis fieri debet a bono viro: vnde si in-
 iusta sit corrigi debet per arbitriū viri bo-
 ni: vt. ff. pro socio. vbi dicit: Si societatem
 mecū cōieris ea cōditione vt partes socie-
 tatis cōstitueres: ad boni viri arbitriū ea
 res redigenda est et cōueniens est boni vi-
 ri arbitrio vt non vtriq̄ ex equis partibus
 socij simus veluti si alter plus opere indu-
 strie pecunieue in societate collaturus sit:
 hec ibi. Ex quibus omnib⁹ liquet q̄ arbitri
 quicūq̄ nō p̄ sordes nec per gratiā aut
 fauorem arbitrari debeant: sed fm iustam
 estimationē equitatis cōsideratis hincin-
 de circūstantijs: alioquin obligant indi-
 stincte parti lese ad debitam recompensa-
 tionem. Octauū deniq̄ genus hominū
 contra hoc p̄ceptum delinquentiū sunt p-
 curatores: actores: syndici: yconomi vel
 quocūq̄ nomine censeant: qui constitui
 sunt vt causas aliorum defendant: sed offi-
 cium suum infideliter et inique exequunt:
 quorum excessus ex iam dictis faciliter eli-
 ci possunt. Unde procurator est qui aliena
 negocia mandato domini vnum vel plura
 gerenda gratuitus suscepit: vt. ff. de pecu.
 l. j. et possunt simul plures pcuratores con-
 stitui et in solidum: et tunc occupantis me-
 ritor est conditio: vt posterior iam nō sit p-
 curator in eo quod prior petere cepit: vt. ff.

e. pluribus. Et nota q̄ in nullo debet esse
 deterior cōditio pcuratoris q̄ domini nisi
 in satisfactio. ff. de pcura. l. sed et be. §. defen-
 dere. et ratum est quicquid cum pcuratore
 agitur: vt extra eo. ti. c. j. Et in glosa ibidē
 vide de satisfactioe et ceteris que concer-
 nunt hanc materiā. Syndicus autē est ille
 qui constituit ad agendum vel defenden-
 dum causas nomine vniuersitatis. Dicitur
 enim syndicus quasi pluriū causas dicens
 vel defendens: et dicitur proprie pcurator
 monasterij. In ecclesia x̄o seculari vocat⁹
 yconomus: vt. xvj. q. j. c. quoniā. Actor si-
 militer constituit ad agendas et defenden-
 das causas vniuersitatis: vt. ff. quod cu-
 iusq̄ vniuersitatis. l. Item eorum. In hoc
 tamen differunt: quia syndicus constituit
 ad lites p̄sentes et futuras et sine decreto.
 Actor autem tm̄ ad lites p̄sentes et cuz de-
 creto: vt. ff. e. §. si decuriones. Et sola vni-
 uersitas vel collegiū constituere potest syn-
 dicum vel actorem: vt. ff. eo. l. j. vel is cui
 dedit vniuersitas potestatem eligendi: vt
 ibi. §. Item eorum. Quādoq̄ tamē syndi-
 cus vel actor appellatur procurator: vt de
 pba. c. licet. de p̄script. c. j. Et debent consti-
 tui duabus partibus vniuersitatis p̄senti-
 bus: et maiori parte vniuersitatis consenti-
 ente. Et nota q̄ idem intelligit de ycono-
 mo quod dictū est de syndico: vide etiā ex-
 tra de syndico. c. vnico. et in glo. De ceteris
 gratia breuitatis supersedeo. Deniq̄ de cō-
 siliarijs vel cōsultoribus subnectendū est:
 quorum subsidium extra iudiciū requirit:
 quibus et assessores iudicum etiam consilia-
 rij dicunt: vnde p̄sertim iuuenes et in exp-
 ti iurisperorū et similiū consilium requi-
 rere debent anteq̄ litem in iure sumant: qz
 dicit Cassid. in epistola quadā q̄ plurimū
 laudis iuuenes moribus suis applicant:
 quotiens de negociorū meritis ambigen-
 tes ad cōsilia peritorū recurrūt. Et si que-
 ritur vtrum iurisperitus iustum consilium
 vendere pōt an gratis administrare debeat.
 Ad hoc dicendum fm glo. Brix. xj. q. iij. c.
 nō licet q̄ si iurisperitus sine labore dare pōt
 consiliū: scz nō reuolnēdo libros nec labo-
 rādo in plegendis allegatiōib⁹: tūc gratis
 subuenire tenet. Alioqn vt dicit Amb. li.
 de officijs. Quid tibi p̄dest h̄re sapiētia si
 cōsiliū neges? Si p̄sulēdi copā includas:
 clausisti fontē vt nec alijs influat nec tibi
 p̄sit: h̄ ille: imo plurimū obest ex eo q̄ sibi
 sup̄est. nō dare elemosynā sine sui detrimē-

to et labore. Dicit enim Gregorius in omel.
 q̄ habens intellectū: sc̄z dandi consiliū
 curet omnino ne taceat: et subdit causam di-
 cens: Talenti enim nomine cuiuslibet repu-
 tabit̄ quod vel minimū accepit. Si x̄o la-
 borat in libros reuoluēdo et studendo acta
 respiciendo et forte cum alijs peritis dispu-
 tando vt sic debitum consiliū tribuat: tūc
 licitum est illi exigere et recipere salarium:
 et sic intelligit Raymūndus dictū Augu. in
 dicto. c. non licet. vbi subdit: et si liceat ad-
 uocato vendere iustū patrociniū et iuriscō-
 sulto rectum consiliū. Dicit tamē Hosti. q̄
 si consiliū petens sit diues tunc iurisperit̄
 non tenet̄ gratis dare iustū consiliū: quia
 et si tunc non laborat ante tamen laborauit
 discēdo et studendo: et sic licite potest inde
 recipere: p̄cipue sponte oblata. Ad laudē.

De mendacio materiali et for-
 mali: ac de mēdacio p̄nicioso qua-
 liter quattuor modis committit̄:
 Sermo VII

Non loqueris con-

tra proximum tuum falsum testimo-
 niū: Exod. xx. Expediti de falso
 testimonio fm̄ primā acceptionē put con-
 tingit in iudicio: iam secūdam p̄sequamur
 prout sc̄z accipit̄ large p̄ omni falsa et iniu-
 sta expressione verborū in deceptiōe vel in-
 iuriam proximi extra iudiciū. Q̄d fieri p̄t
 multis modis: quia multa sunt genera mē-
 dactorū. Verūtāmē quia de plurio vsus
 est i secūdo p̄cepto. Hic p̄sequēdum est de
 simplici mendacio: quod q̄z leui motu lin-
 gue perficit̄ peccatū illius minus ponde-
 rat̄. Sed audiant qui huiusmodi sūt illud
 Prouerb. xvij. Mors et vita in manibus
 lingue: q̄ diligūt eā comedēt fructus eius:
 vnde peccata lingue sunt extremū refugīū
 demonū ad impugnandos fideles christi.
 Nam fm̄ Jacobū in canonica: Qui nō of-
 fendit in verbo hic p̄fectus est vir. Est enī
 inquietū malū vtpote in lubrico positum:
 plenūq̄ veneno mortifero: et ideo licet om-
 nis natura bestiarum domari potest: tamē
 linguā nullus hominū domare potest nisi
 cum gratia et silentio. Hinc Hier. ix. dicit
 idem p̄pheta. Quis dabit capiti meo aquā
 et oculis meis fontem lachrymarū et plora-
 bo die ac nocte: et addit causam dicens: q̄a

extenderunt linguā suam quasi arcū men-
 daciū et non veritatis. Docuerunt enim lin-
 guam suam loqui mendaciū. Pro quo
 notandū q̄ mendaciū fm̄ Augustinū lib.
 de mendacio: et pontif. xxij. q. ij. c. beatus
 Paulus. s̄. ille ergo. Est falsa vocis signifi-
 catio cum volūtate fallendī. Pro quo no-
 ta fm̄ Asteū. libro. j. ti. xxvj. q̄ dictum ex-
 tertius prolātū duplicem habet compara-
 tionem. Enam ad rem significatā: et sic di-
 cit̄ sermo verus: cum sc̄z res adequat̄: vel
 etiā fallax cum non adequat̄ sermoni: et ta-
 lis veritas vel falsitas sermonis tenet ra-
 tionem materialis. Alteram x̄o compara-
 tionē habet ad intentionē dicentis: et sic di-
 cit̄ sermo verus cū. s̄. intentio adequat̄ ser-
 moni. Falsus autē cum intentio non ade-
 quat̄ sermoni: et talis veritas vel falsitas
 habet rationē formalis. Ex quibus patet
 q̄ mendaciū nominat dictū per compara-
 tionē ad rem et ad dicentē. Et ideo ad com-
 pletā mendaciū rationem concurrunt duplex
 falsitas: vna p̄ comparisonē ad rem: et alia
 p̄ comparisonē ad loquētis intentionem: et
 hec duplex falsitas tangit in dicta diffini-
 tione mendaciū. Et prima tamen falsitate si
 sola fuerit: non dicit̄ quis p̄prie mendax:
 quia mentiri est cōtra mentē ire q̄d ille nō
 facit: quia fallere nō intendit: sed a secūda
 licet fuerit sola dicit̄ quis mendax. Et hoc
 patet. xxij. q. ij. vbi dicit̄ ca. Is autem qui
 mentit̄ cōtra id quod animo sentit loquit̄
 voluntate fallendī: et vtiq̄ verba p̄prie
 sunt instituta: non vt per ea seinuicē homi-
 nes fallant: sed vt eis quisq̄ i alterius no-
 ticiam cogitationes suas proferat: verbis
 ergo vti ad fallaciam non ad quod institu-
 ta sunt peccatū est. Et infra. Nemo menti-
 ens iudicandus est qui dicit falsum quod
 putat verum: quia quātum in ipso est non
 fallit sed fallit. Non itaq̄ mēdaciū sed ali-
 quādo temeritatis arguendus est: qui fal-
 sa incautus credit ac pro veris habet: po-
 tiusq̄ ecōtrario quātum in ipso est: ille mē-
 titur qui dicit tanq̄ verum quod putat fal-
 sum: quātum enim ad animū eius attinet:
 quia non quod sentit hoc dicit: nō verum
 dicit q̄uis verum inueniat̄ esse quod dicit
 nec yllō modo liber est a mendacio: quia
 ore nesciens verum loquit̄: sciens autem
 volūtate mentis: h̄ ibi. Et verba sunt Au-
 gustini in enchiridion: vñ concludit ibidē
 q̄ minus peccat q̄ nesciēs falsum dicit q̄
 nesciēs verū dicit: q̄ p̄mū mēdaciū h̄z rōnes

materialis: scdm formalis: et vt dicitur in di
cto. c. beatus: cu fallere sit voluntatis: falli
autem vel infirmitatis vel temeritatis: gra
uius est qd ex voluntate qm qd ex temerita
te vl infirmitate pcedit vn aliqui ptingit fal
li vl nullu vl minimu esse petm: nullu qde
peccatu est: cu adhibuit debitam diligetiam
et h non solu in mendacio sed etia in piurio:
vt patet ibide. c. homines: vbi subdit: q in
terest quemadmodu xbu pcedat ex animo:
ream lingua non facit nisi rea mens: qz ergo
mens non erat rea: nesciebat em esse falsum
qd iurauit esse veru: nec temere vl negliget
ter sed cu magna diligetia sibi videbat de
prehendisse veru qd iurauit falsu piurij re
us nequaquam est iudicand: h ibi. Si vero lo
quedo falsu non adhibuit debitam diligetiam
peccat venialiter: nisi forte mendaciu esset
multu pnciosu. Qui vero scienter dicit me
dacium semp peccat vt videbitur. Et si obij
cit q pdicta diffinitio non conueniat officio
so mendacio nec etia iocoso: qz qs in neutro
eorum intendit fallere sed in officioso intendit
pdesse: et in iocoso intendit delectare et com
placere. Ad hoc dicendu fm Asteu. vbi su
ora q in dicta diffinitioe verbu fallendi non
tm importat decipere sed etia fallere seu fal
sum dicere: et hoc est omni mendacio comu
ne: falsu em dicere exteri qdammodo fal
lere est: du h dicit qd pot homine ad falsi
tate deducere: et p psequens fallere et decipe
re: vnde mendaciu officiosu et iocosu ex
ipso genere operis ratione habet fallendi: li
cet ex intentione dicentis non dicat ad fallen
dum. Hic queri pot qd sint genera men
dacioz: psertim cu Aug. in li. de menda
cio mendaciu diuidat in octo differetias:
Ihs aut in. iij. Ethic. diuidit mendaciu
in iactantiam q vix excedit in dicendo: et in
ironia que deficit a vero in minus dicendo:
q duo sub nulla predictaz differetiaru con
tinentur qs ponit Aug. Ad hoc dicendum
fm glo. sup illud psalmi. v. Perdes omnes
qui loquuntur mendaciu: q tria sunt gene
ra mendacioz. Primum em genus menda
cij est qd fit ex malignitate et dicitur menda
ciu pnciosu. Secundum vero genus fit p
salute et comodo alicuius: et dicitur mendaci
um officiosu. Tertium vero genus fit ex io
co: et dicitur mendaciu iocosu. Et hec diuisio
colligit etia ex verbis Aug. sup eode lo
co. ps. Perdes omnes: et ponuntur hec ver
ba. xxij. q. ij. c. ne quis. Et hoc etiam sic pa
tet ratione: na mendaciu vt dictu e habet p

formali copletiuo quandam intentione fallē
di: et ideo fm intentione dicentis habet me
daciu in species diuersificari: aut em inten
dit quis aliquem ledere: et sic est mendaciu p
nciosu: aut pdesse: et sic est mendaciu of
ficiosu: aut delectare: et sic est mendaciu io
cosu. Et ad illa tria genera mendacioz
omnes differetie mendacioz reducuntur.
Sed obijcit: nunquid e mendaciu si qs non im
pleat qd pmisit: qd tm in pmissioe adimple
re disposuit. Ad hoc dicendum fm Asteu.
vbi supra: q qui pmittit aliqd si animu ha
beat faciendi qd pmittit non mentis: qz non lo
quitur tra id qd gerit in animo. Si vero non
facit qd pmisit videt infideliter agere p hoc
q animu mutat: potest tm ex duobus excusa
ri: vno modo si pmittit illud qd est illicitu ma
nifeste: et tunc pmittendo peccat: quia talia p
mittere non potuit ad cuius oppositu obli
gatur: si vero postea percipit ee illicitu vl pe
riculosu quod pmisit: tunc mutado voluta
te bene facit: nec ea pmittendo intentione
simplici pnciosu peccauit: vt si q pmisit veni
re ad certu locu animo simplici: postea co
perit positas ibide insidias ad stuprandu
vel rapiendu vel similia: tunc bene facit non
eundo: nec mentis pmissa non faciēdo: quia
tunc mutata sunt conditiones psonaz vel nego
tioru. Et em dicit Seneca li. de offi. ad hoc
q qs facere tenet qd pmisit redit q om
nia maneant imutata: alis em nec fuit men
dax in pmittendo: qz qd pmisit habebat in
animo sub conditionibus debitis: nec etia infi
delis non implendo: qz eede conditiones non ex
tant: vnde nec apostolus est mentitus q Co
rinthiu non iuit quo tm ituruz se pmisit: vt
ptz. ij. Cor. j. et hoc ppter legitimu impedi
mentu qd supuenit. Et h patet. xxij. q. ij. c.
beatus Paulus: vbi etia excusat Petru
dicente: Non lauabis mihi pedes in eternu.
Primum igit mendaciu qd dicitur pnciosu
psequedo. Sciendu q quattuor modis me
daciu pficit. Primo cu mendaciu dicitur in
pncioe christiane religionis et salutis aiaz
vnde. xxij. q. ij. dicitur. c. Primum est capitale
mendaciu et longe fugiendu: qd fit in do
ctrina religiois: ad qd mendaciu nulla co
ditione quis debet adduci: glo. sicut est di
cere Iesum non esse passum vel non esse na
tum ex virgine: potius em debet oia mala
pati q tali malo consentire: vt. xxij. q. v.
c. ita ne. Unde subditur in textu: non est igit
tur mentiuendum in doctria pietatis: quia
magnum scelus est primum genus menda

cij et detestabile: hoc ibi. Super quo dicit Alex. an. in suo. ij. q. religio h sumit comu-
 nis fm q nos religat ad tenēdū: si tm ea q
 sūt circa fidē s etiā ea q sūt circa bonos mo-
 res: in his enī duob⁹ consistit sūma christiāe
 religionis. Et hoc quidē peccatum menda-
 cij grauissimum est inter omnia: quia men-
 dacium tanto graui⁹ iudicatur: quāto ma-
 gis militat contra dilectionē dei et p̄xi-
 mi: hoc enī peccatū militat contra vtrāq; di-
 lectionē nec solū opponit virtuti veritatis
 sed etiā virtute fidei et religionis quod est
 grauissimum: etiā si sit circa aliq̄d cuius co-
 gnitio pertinet ad bonū hominis scz ad p̄-
 fectionē scientie et informationē morū. An-
 de tāta labes est h̄mōi vitij vt non solū fal-
 lenti sed etiā illi qui fallit sit dānabile. An
 in dicto. c. beatus Paulus: subdit in fine.
 Aliquando contingit falli v̄ nullū v̄ mi-
 nimū esse peccatū: aliquando ex ipsa rerū
 varia consideratione minus est fallere q̄
 falli. Vbi dicit glo. Brix. q fallere aliquē
 in contractu minus peccatū est q̄ falli ab
 aliquo circa articulos fidei: in his enī que
 spectant ad f. dē non multū differūt fallere
 et falli: vt xvj. q. j. c. si cupis: vbi dicit. Nō
 multū distat in vitio vel decipere posse vel
 decipi scz in fide: vel in his sine quib⁹ sal⁹
 haberi non potest fm glo. licet q̄tū in se ē
 multo grauius sit decipere q̄ decipi: quīs
 vtrūq; dānabile est: vñ. xxij. q. ij. c. in ipsa
 consideratione: subdit: q̄ longe tolerabili⁹ ē
 i his que a religiōe scz fidei se iuncta sūt mē-
 ziri: id est fallere: q̄ in his sine quoz fide
 vel noticia deus coli nō potest. Tale men-
 dacium diabolus locutus est: et in celo et in
 terra: in celo quidem: qz vt dicit Job. viij.
 In veritate nō stetit. Et fm Aug. xj. de ci-
 uita. dei: qz ab initio sue conditiōis in veri-
 tate nō stetit: ideo nunq̄ beatus cū angel⁹
 fuit suo recusans esse subditus creatori: ac
 p hoc falsus et fallax: qz p̄ia subiectiōe nō
 luit tenere qd natur⁹ ē affectās p̄ sup̄bā ela-
 tionē simulare qd non est. Et hāc falsitatē
 p venosas suggestiones effudit in ceteros
 sibi coherētes angelos. Et sic si dici liceat
 ppetrauit angelicidū: et ex hoc Lucifer di-
 citur mendax et pater eius Jobis viij. de q̄
 dicit Aug⁹. Diabolū aut dixit dñs patre
 mendacij: qz nō oīs q̄ mentis pat̄ mendacij
 sui est: si enī ab aliō mendaciū accepisti et di-
 xisti: tu qdē mētutus es sed pater mendacij
 nō es. Ille vero qui nō aliunde accepit mē-
 dacīū pater est mendacij: sicut deus pater

est veritatis. Electus aut e celo diabol⁹ mē-
 dacīū finxit in paradiso quo patret ho-
 micidū. Ecce q̄ execrabile malū est mēda-
 ciū: qd a sua cōditiōe detecit āgelos multos
 et homines vniuersos: et ideo de fabricato-
 re mendacij dicit Job. viij. Ille homicida
 erat ab initio hoc ē in homīe: p̄mo ex quo
 potuit fieri homicidū. Aug⁹. ibidē nō em̄
 posset occidi hō nisi prius fieret hō: nō fer-
 ro accinet⁹ diabolus ad hominē venit: ver-
 bū malū seminavit et occidit: noli q̄ putare
 nō esse homicidū qm̄ fratri tuo mala psua-
 des: vos aut scitis in carne: qz nō potest
 in mēte: hec ille: Unde de falsa suggestiōe
 diaboli dicit Theophil⁹: is enī et deū apud
 homīes criminat⁹ est ad euā dicēs: qm̄ iū-
 dēs vobis lignū inhibuit: et apud deū qm̄
 dā criminatus est homines: vt cū dixit an-
 gratis colit Job dñm: et vt efficacius ad ca-
 sum traheret ait Gen. iij. nequa q̄ mortem
 scit em̄ dñs qz in quocūq; die comederitis
 ex eo aperient⁹ oculi v̄ri et eritis sicut dii sci-
 entes bonū et malū. Preterea s̄z Origenē
 Attēde q hoc nomē mendax dicitur tā de
 diabolo qui mendaciū genuit sicut hic di-
 cit: qz mendax est: q̄ de homīe: scōz illō ps.
 Omnis homo mendax: et hō ille diaboli no-
 mē sortit⁹: vtpote ei⁹ fili⁹ effici⁹: qz s̄z Au-
 gusti. de q̄stionibus euāge. diabol⁹ nō spe-
 ciale nomē est s̄ cōe: in q̄cūq; enī opa dia-
 boli fuerint inuēta: diabolus est appellan-
 dus: opis em̄ nomē ē nō nature: et sic iudei
 a veritate auersi dicunt a christo filij dia-
 boli Job. viij. h̄ mō filij diaboli sūt oēs sub-
 ueriores catholice veritatis: oēs d̄ suaso-
 res virtutū: oēs p̄motores et suggestores
 vitiorū: q̄ sūt imitatores diabolice malicie
 de q̄bus intelligi pōt illud. iij. Reg. xxij. et
 ij. Paral. xvij. Egrediar et ero spūs men-
 dax in ore omnīū p̄phetarū eius scz Achaz
 q̄ coluit Baal. Tales p̄phete sunt de quib⁹
 bus Esa. v. dz: ve qui dicitis malū bonū et
 bonū malū: et pharisei de quib⁹ dicit dñs
 cū frequētatiōe Matth. xxij. Ee vob scri-
 be et pharisei et. et hoc p̄pter multiplices er-
 rores quos seminabant in eozū doctria cū
 cta p̄ posse retorquētes ad questū auaricie
 vt p̄tz in multis passibus euangelioꝝ. Se-
 cūdo mō cōmittit hoc mendaciū p̄nciosus
 scienter et ex proposito ledendo famam vel
 charitatē in p̄ximo. Primū cōmittitur per
 detractionē de qua visū est in. v. p̄cepto ser-
 mone. viij. cū duobus sequentibus. Secū-
 dū vero p̄ficitur p̄ susurratiōe q̄ malicia

potior est q̄ detractio: de qua visum est sermone. x. et ideo de eis nunc gratia breuitatis supersedeo. Hoc autē sciendū q̄ cū ali- quod eorū fit cum intentione nocumentuz inferendū vel in fama vel in amicicia tūc cōstituit mortale peccatū: vnde detractores detestabiles sunt coraz deo et hominibus: Dicit enim apostol⁹ ad Roma. 1. Detractores deo odibiles: glo. hoc dicit ne detractio leuis putetur cū ipugnet charitatē prīmī quam summe diligit deus. Et iterum dicitur prouerb. xxiij. cogitatio stulti peccatū est: et abominatio hominū detractor: hinc dicit ps. Detrahentem proximo suo hunc persequer. sic et de susurratione scriptuz est Eccl. xxvij. Susurro et bilinguis maledictus erit: scz a deo et hominibus: multos enim turbauit pacem habētes: scilicet inf eos discordias seminādo: lingua tertia. s. inter duas linguas eorum quos discordat multos cōmouit: scilicet ad dissensionē: im- mo quandoq; totam ciuitatem vel regio- nem: et hoc quidem in occulto vel absentia in vtroq; vero peccasse videtur vxor phuti fari eunuchi pharaonis principis exerci- tus: que propter contēptū suū inuidia mo- ta contra Ioseph conabatur eum viro suo reddere infamem et exosuz. Pro quo no- ta prout tangitur Gen. xxxix. et Iosephus plenius refert postq̄ Ioseph ab ea fuerat pluries sollicitatus nec acquiesceret operi nephario: accidit q̄ instarz publica festiui- tas que valde solēnis erat egiptijs in qua congregabantur omnes non solum viri s̄ etiam mulieres ad phanum idoli p̄f̄ Ioseph qui erat dei cultor: mulier igitur ma- ledicta se simulans infirmā vt sic domi ma- nere possit sine verecundia: ad hoc q̄siuit solitudinem et silentium vt liberius sollici- taret Ioseph ad opus nepharium quod et fecit: p̄mo verbis blandis: postea cōmi- natoz q̄ nisi assentiret illū accusaret: ac demum nimio libidinis ardore ducta arri- puit eum per vestimenta vt sic importuni- tate sua ad opus illud eum induceret: qui iratus in manu femine relicto pallio foras egressus est: illa se contemptam dolens in argumentum fidei retentum pallium ostē- dit viro dicēs: Ingressus est ad me seruus Hebreus vt illuderet mihi: qui nimius cre- dulus verbis vxoris tradidit Ioseph vin- ctum in carcere regis: sicut iudices ipij in- ique accusauerunt susannam castissimam cum nollet eis indulgere sui copiam: plu-

res autem de filiabus israel timentes dit- famari consentiebant eis: sicut adhuc mul- te consentiunt in sequentibus lubricis ca- dem ratione et hoc quidam fuit etiam non solum mortale sed detestabile peccatū mi- nus tamen q̄ primum: in māifesto vero vl- presentia leditur fama et charitas per con- tumeliam: obprobrium et conuictum de q̄- bus dictuz est supra in secūdo precepto ser- mone vltimo. Tertio modo committit̄ mendacium perniciosum contra proximū q̄tum ad corporale nocumentum: vt pote violando: in exilium relegando: corporal- ter ledendo vel etiam interficiendo: et tale quidem mendacium mortale et detestabile iudicatur: tertium tenēs gradum malicie immo plerumq; grauius q̄ precedens: vn- de q̄tum ad violationem hoc peccato deli- quit amon filius Dauid: tam opere q̄ ser- mone: cui iudicanti q̄ amaret Thamar so- rorem Absalon consuluit Jonadab amic⁹ eius q̄ languorē simularet cubando super lectum quod et fecit. Ecce mendaciū in ope- re cum inquit: pater tu⁹ venerit vt visitet te: dic et: veniat oro Thamar soror mea vt det mihi cibū et faciat pulmentum et come- dam de manu eius qd et fecit: et v̄it Tha- mar: factoz pulmento iussit Amon omnes egredi sorozēq; suā ingredi secum in con- clauī vt ibi cibum capiat de manu sua: ec- ce mendacium artificiosum in sermone: vn- de et vi oppressit eam: o quot hodie reper- untur insidiatores castitatis aliene: nec ve- rentur quibuscunq; mendacijs: periurijs ac promissionibus ad hanc perniciem per- tingere nullumq; statum verentur femina- rum: virgines et vidue: moniales et deo sa- crate: affines et consanguinee castitatē vo- uentes et coniugate: omnes pariter ab hac lamia patiuntur insidias. Quartum etiā ad- lesionem vel internetionem: in hoc peccato deliqt Jezabel vxor Achab q̄ p̄cepit opti- matibus Jezrael q̄ inuenirent falsuz testi- moniū contra Habbob: eum scz dixisse: be- nedixit Habbob deum et regem: id est ma- ledixit: p̄pter horrozē enī maledictiōis eā iudei noie strario significabāt: et sic false accusabat de dei blasphemia et de crimine lese maiestatis: cui vtriq; debebatur pena mortē: s̄ enī agebāt ne querere viderēt ei⁹ mortē: sed dei et regis honozē: s̄ de⁹ q̄ nouit hoīm corda misit p̄pham q̄ p̄cederet Ach- ab hui⁹ facinorū crudelē vidictā: vt p̄t̄z i te- xtu. liij. Re. xxj. In h̄ etiam deliquerūt filij

Jacob Simeō & Leui qui vt dicūt docto. Gen. xxiiiij. Dina sorore eorū stuprata: et a sichei filio emoz ad cōiugium requisita re sponderunt in dolo senientes ob stuprū so rois: nō possumus dare hominī incircūci so: sed in hoc valebimus p̄federari si simi les nostri esse volueritis & circūcidat̄ i vo bis omne masculinū sexus: hoc enī dicētes cogitabant inuadere ciuitatem q̄n viri nō possent se defendere. s. tertia die qd̄ & factū est: & scdm̄ doctores n̄ros qz sicheimite rece perant circūcisionē nec moliebant̄ aliqua fraudem. ideo filij Jacob pessime fecerunt s. audulenter eos interficiēdo: vnde Gen. xlix. Jacob in benedictione filioz dixit de eis: Simeō & leui fratres vasa iniquitatis bel lantia: in consiliū eorū nō veniat aīa mea: qz in furore suo occiderūt viꝝ: id est viros sichei: miras: Et isra: Maledict̄ furoꝝ eorū qz p̄tinax: Et ideo seq̄t̄ pena: Diuidā in / quit eos in Jacob & disp̄gam eos in isrl: qz a līam leui sortē nō habuit in terra: s; ad / mixt̄ alijs filijs: viculos habuit ad alēda pecora. Sicut̄ Simeō qz modic̄ erat sortē n̄ habuit s; recept̄ ē in sortē iude. Quar to mō cōmittit̄ mēdaciū p̄niciosū p̄tra p̄xi mū q̄tū ad reale nocumētū quo. s. inferre querit alijs nocumētū in rebus suis tēpo / ralibus: & hoc q̄nq; fit ex inuidia v̄l in affe ctione qua q̄rit alteri nocere: q̄nq; vero ex auaricia v̄l cupiditate q̄ querit sibi v̄l amī co suo p̄desse: & est in genere suo peccatum mortale: & vtrūq; cōtigit in Siba p̄curato re Miphiboseth: qui vt dicūt doctores. ij. Reg. xvj. fugiente Dauid a facie Absalon occurrit ei cū duobus asinis panib̄: vuis passis & massis palatarū. i. fructuū que inē tabulas quae palas dicim̄ p̄resse cōpingū tur vt essēt in vsū regis & suozū. Et ait Da uid ad eū: vbi ē Miphiboseth filī dñi tui: q̄ motus tā inuidia q̄ auaricia: qz positus erat ad seruitendū Miphiboseth: vt ptz. ij. Re. ix. & cupiebat ip̄errare hereditatē Mi phiboseth. Cogitabat enī qz Dauid p̄ suaz sapiētā & bonā militiam finalit̄ obtineret victoriā: & sic q̄rebat applaudere dñi su um exosū reddere: sicq; illī hereditatē per mediū Dauid acq̄rere qd̄ & factū est: vñ re spōdit regi dicēs: remāsit Miphiboseth in hierl̄m dicēs: hodie restituet mihi domus isracl regnū patr̄ mei: s; hoc erat falsuz: qz dicif. c. xix. qz reuertēte Dauid descendit in occursum illī illotis pedib̄ & intonsa. i. icō / posita barba: vestesq; suas nō lauerat a die

q̄ egressus fuerat rex vsq; ad diez reuerstio nis eius in pace: & h̄ in signū magne tristi / cie: Et ait rex. Quare si vēisti mecū? Quā r̄ndit serū me? Siba p̄tēpsit me nolēs mi / hi sternere asinū vt irē cū rege: insup & ac / cusauit me coraz rege: tu aut̄ q̄ iust̄ es fac qd̄ tibi videt̄. Et ait rex: si xū ē qd̄ locutus sū: tu & Siba diuide possessiōes. q. di. vtri / q; v̄m dederā: sed qz vterq; v̄m totū ha / bere nō pōt inter vos diuidat̄. Sup̄ q̄ di cunt quidā doctores qz Dauid imemor̄ iu / ramenti cū Jonathan iniuste iudicauit: et ideo in vindictā illī iudicij Hieroboā di / uisit regnū Dauid & semini eī p̄missū euz Roboam filio salomōis. Ecce q̄tū pōt lin / gue falsiloque adulātis malicia: cū & Da uid sc̄m̄ dñi viruz scdm̄ cor eī seduxit: ad dandū falsū iudiciū. Q̄ q̄t̄ reptiunt̄ adhuc mēdaces filij hominū q̄ plurimos decipi / unt verbis mendacibus: i ducēdo vxores: exercendo mercantias & multa similia. Et si obijcitur de Jacob qui mentiebat̄ se esse Esau p̄mogenitū vt sic obtineret p̄mogeni turā: vt ptz Gen. xxvij. & tñ p̄sum. c̄ nō pec casse mortalit̄er. Ad hoc dicendū s; Astē. li. j. ti. xxxvj. arti. v. qz Jacob h̄ dicēdo n̄ ē mentitus: qz hoc mystice dixit p̄ eo qz p̄mo genita eius sibi debebant̄ de iure: & sic Ja cob erat Esau p̄mogenit̄ nō in p̄sona s; in iure p̄mogeniture: vsus enī fuit h̄ mō loq̄n di p̄ sp̄m̄ p̄phetie: ad designādū mysteriū qz. s. p̄plus iunior. s. gētiliū s̄stituēd̄ erat in locū p̄mogeniti. s. ppli iudeoz: v̄l ad de / signandū qz p̄plus ab eo descēdēs q̄tū ad deū p̄ferēdus erat p̄plo ab Esau descēden ti. Ad laudē dei.

Utrū omne mendaciū sit mor / tale: & qz mendaciū officiosam con / tigit quattuor modis: Ser. VIII

Q̄n loqueris con /

n tra p̄ximū tuū falsū testimoniū. Exo. xx. Jam viso de p̄mo gene remendacioꝝ: secundū genus breui stilo p̄ curramus qd̄ dicitur mendactum officio / sum: quia prebet alicui gratum obsequiū & nulli prestat aliquod nocumētum: scilicet prodest alicui & obest nulli. Ante cu / tus mēdaciū p̄secutionē queri potest vtz om̄e mēdaciū sit mortale p̄ctm̄: sic innuere videt̄ psal. di. p̄des oēs q̄ loquūt̄ mēdaciū. Sap. i. j. Os qd̄ mēt̄ occidit aīam. Et h̄ videt̄ innuere Hrego. dicēs de obstetricib̄

q̄ in remuneratiōe obstetricū cognoscitur
 q̄d mēdaciū culpa mereat: nam benignita
 tis eā merces que eis potuit in eterna vi
 ta tribui: p̄missa culpa mēdaciū ē in terre
 nam remuneratiōez declinata: hec ille: s̄
 merces eterna nō p̄dit nisi p̄ peccato mor
 tali: et q̄ obstetricum merces eterna p̄pter
 mendaciū fuit in tēporalē remuneratiōē
 cōmutata: ex hoc videt̄ q̄ mendaciū etiā
 officiosum q̄d est de meliori genere reputa
 tur mortale peccatū. Dicit enī Asten. li. j.
 ti. xxxvj. ar. liij. q̄ ex quo non potest aliq̄s
 p̄ causa maiori mētiri q̄ p̄ p̄seruatione spi
 ritualis boni vel annexa bono sp̄iali: ideo
 illud mendaciū est leuissimū q̄d fit p̄ con
 seruanda corp̄is castitate vel aliquo fili: s̄
 ibi. Si igit̄ hoc mendaciū erit mortale se
 quit̄ q̄ om̄ne mendaciū erit mortale. Ad h̄
 dicendū s̄m Tho. sc̄da. 2. q. ex. q̄d illud p̄
 prie dicit̄ esse peccatū mortale q̄d repugnat
 charitati p̄ quā aīa viuit deo p̄iuncta: p̄t
 ergo mendaciū cōtrariari charitati tripli
 citer. Uno modo s̄m se: et hoc ex ip̄a falsa
 significatiōe: q̄ q̄dē si sit circa res diuinas
 tunc p̄trariē charitati dei: cui⁹ veritatē ali
 quis tali mēdacio occultat vel corrumpit:
 vñ h̄mōi mendaciū non solū opponit̄ vir
 tuti veritatis sed etiā virtuti fidei et religi
 onis: et ideo hoc mendaciū ē grauissimū
 in genere mendaciōez vt dictū ē in s̄mone
 p̄cedenti. Si vero falsa significatio fit cir
 ca aliq̄d cui⁹ cognitio p̄tinet ad homis bo
 nū: puta q̄ p̄tinent ad p̄fectionē sciētie et i
 formationē morū: tale mendaciū in q̄rtum
 infert damnū opinionis p̄ximo p̄trariē
 charitati q̄tū ad dilectionez p̄ximi: vnde
 ē peccatū mortale. Si vero sit opinio falsa ex
 mendacio generata circa aliq̄d de quo nō
 refert vtz sic vl̄ alif cognoscat̄: tūc ex tali
 mendacio non dānificat̄ p̄ximus: sicut si
 quis fallat̄ in aliquib⁹ p̄ticularib⁹ contin
 gentib⁹ ad se non p̄tinetib⁹: et tale menda
 cium in se nō ē mortale peccatū. Sc̄do modo
 mendaciū charitati p̄trariē rōne finis in
 tenti: puta q̄d aut dicit̄ in iniuriā dei semp
 est mortale peccatū vtpote christiane reli
 gioni p̄trariū: aut d̄: i nocumētum p̄ximi
 q̄tū ad p̄sonā: famam vel diuitias: et s̄m h̄
 ē mortale peccatū: cū nocere p̄xio sit mor
 tale peccatū: et cū ex sola intētiōe peccati mor
 talis aliquis mortaliter peccet: ideo solus
 h̄mōi conat⁹ vboz cōstituit mortale peccatū
 etiā si nō sortiat̄ effectū. Si vō finis inten
 tus nō fuerit charitati p̄trariē tūc menda

cū s̄m hanc rōnem nō erit mortale peccatū:
 sicut apparet i mēdacio iocoso in q̄ inten
 dit aliq̄ leuis delectatio: et in mēdacio offi
 cioso in quo intendit̄ etiā vtilitas p̄ximi.
 Tertio mō mendacium charitati p̄trariē
 p̄ accidens: puta rōne sc̄dali vel cuiuscū
 q̄s damni p̄sequentis: et sic erit etiā peccatū
 mortale dū sc̄z q̄s non veret̄ p̄pter sc̄da
 lum publice mentiri: hec ille. Istud t̄m ter
 tiū membrū lati⁹ p̄sequitur Asten. li. j. ti.
 xxxvj. ar. liij. dices q̄ p̄ accidēs etiā men
 daciū iocosū et officiosū potest esse mortale
 peccatū: et hoc q̄drupliciter. Primo rōne no
 cumētū: vt cū mētiens videret̄ p̄babiliter
 ex suo mēdacio iminere alicui aliq̄d nota
 bile nocumētū: quis illud mendaciū nō
 esset ad hoc ordinatum. Sc̄do mō rōne ni
 mie libidinis siue cōplacētie seu delecta
 tionis: q̄d p̄tingit in mendacio iocoso: pu
 ta s̄m Rod. cum aliq̄s suā vl̄ alteri⁹ cōpla
 centiā siue delectationē in suo mēdacio di
 lectioni dei et mādatorū ei⁹ p̄poneret: tūc
 enī i tali mēdacio mortaliter peccaret: vñ
 xxv. di. s̄. criminis: ibi ponunt̄ vba Augu.
 dicētis: nullū peccatū a deo veniale ē q̄d non
 fiat mortale si placet: secus t̄m si talis dele
 ctatio sub deo eēt: sicut etiā mortalit̄ pec
 caret q̄ p̄pria vxorē cum tāta delectatione
 cognosceret q̄ etiā eadem facere si vxorē
 sua nō eēt. Tertio mō rōne p̄temptus etiā
 in mēdacio iocoso: vt cū q̄s p̄ indifferētī
 et p̄ nihilo habet dicere tota die mēdacia
 iocosa quasi eēt vera sicut faciūt mimi et
 ioculatores et siles s̄m Hostiē. ar. xxv. dis.
 v. als: secus est in alijs q̄b⁹ hoc accidit for
 te raro vel ex euentu: vnde dicit glo. sup il
 lud q̄d nō fiat criminale. i. cui⁹ assiduitas
 et p̄temptus vitādi veniale nō fiat mortales:
 vñ q̄dam dicūt q̄ t̄m ip̄e p̄temptus venia
 lium mortale peccatū est: et s̄m hoc exponet̄
 fit mortale: id est p̄ cōtemptuz fit mortales:
 sicut etiā accedit verbum ad elemētuz et
 fit sacramētū: vt. j. q. j. c. detrahe. Unde s̄
 Ray. et Hosti. quando dixerunt mendacia
 iocosa esse p̄niciosa: et mortalia peccata in
 tellexerunt hoc modo sc̄z rōne alicui⁹ cir
 cūstantie: puta p̄temptus vl̄ libidinis vel
 nocumēti vel sc̄dali: tūc bñ dixerūt:
 sed si hoc intellexerūt ratione sue speciei:
 tūc cōtrarium sentire videt̄ Tho. Alex.
 An. Bonauē. Richar. et alij theologi qui
 bus est magis assentiēdū. Quarto modo
 charitati cōtrariatur ratiōe sc̄dali. Scan
 dalum autem fieri p̄tingere p̄t ex multis

causis: et contingit frequenter ratione circumstantie persone: ut cum mentiens est perfectus et quo ad vite statum et quo ad reputationem hominum. In tali enim si conscientia dicit sibi probabiliter quod ex suo mendacio sequetur scandalum: tunc mendacium est mortale peccatum: secus tamen si sit perfectus non tamen opinione hominum: licet enim tali sit grauius peccatum quam in homine imperfecto: non tamen est mortale: quia non subiacet scandalum: et sic intelligi potest quod dicit Augustinus super illud psalmi. v. Perdes omnes qui loquuntur mendacium: et ponitur. xxij. q. ij. c. ne quis: si quis inquit forte non velit ad istam visibilem mortem hominem perdere: paratus esse debet vix occultare non falsum dicere: ut neque perdat neque mentiat: neque occidat animam suam pro corpore alterius: et iteque dicit li. de mendacio: quod perfectorum est preceptum: non tamen non mentiri sed nec velle mentiri. Sed de hoc latius videbitur in sermone sequenti. Secundo vero queri potest quot modis mendacium officiosum committi potest quibus alienat et peccatum. Ad hoc dicendum quod principaliter quatuor modis a contrario sensu: sicut enim quatuor modis committitur mendacium in alterius detrimentum: sic e contra quatuor modis committitur in alterius commodum et nullius detrimentum. Primo modo committitur in fauorem christiane religionis et salutis animarum: de quo dicit Augustinus. xxij. q. ij. in. c. primum circa finem. quod ad sempiternam salutem nullus deinceps est opitulante mendacio: ubi querit gloria sed qualiter potest aliquis ad eternam salutem duci per peccatum: et respondet quod indirecte: ut si monachus dicat regulam suam esse dulcem: et per tale mendacium lucratur aliquem christiano: et est simile. j. q. ij. c. quod per pro. xl. v. di. c. de iudicis. Si ergo queritur an liceat alicui dicere mendacium ut ad fidem vel religionem alliciat proximum. Respondet Bonauentura. quod non: quia deus nostro mendacio non indiget: neque debet aliquis credere quod alius peruertat per falsam suggestionem: sed potius per spiritus sancti inspirationem: quia ut dicit Gregorius. Inuanius laborat lingua doctoris nisi intus operetur gratia saluatoris: verum tamen cum non potest aliquis pro causa maiori mentiri quam pro seruatioue spiritualis boni vel annexi bono spirituali: ideo mendacium illud est leuissimum quod fit pro seruatioue vel augmento fidei vel christiane religionis aut spiritualis perfectus: tale mendacium dixisse legitur Rachel que cum Jacob viro suo clam fugiens: ut habet Genesim. xxxj. Furata est ido-

la patris sui: non tamen ad colendum sed ad subtrahendum a patre occasionem idolatrie: et sic non fecit furtum proprie loquendo: cum quod Laban insecutus conquereret de sublati-one deorum suorum: et Jacob respondisset apud quemcumque inueneris deos tuos necesse coram fratribus suis: nesciens quod Rachel esset furata patris idola. Intrauit Laban ad querendum ea: festinansque Rachel abscondit ea subter stramenta. id est sellam cameli et sedit desuper: propinquansque patri ait: Ne irascaris mihi: et hoc mendacio delusit eum ne inueniret idola sua: ut vel sic conuerteret ad deum verum. Similiter et Iehu zelo religionis dei postquam percussit omnes de domo Achab et etiam notos eius: qui seque suspecti erant ne sibi fauerent et suis: iuxta beneplacitum dei secundum quod habet. iij. Reg. x. ut etiam omnes prophetas Baal simul interficeret usus est tali mendacio: nam interfecto Ioram rege Israel qui fonebat eos: multi ex eis fugerant et se absconderant: quos Iehu congregare volens simulabat se Baal velle colere et eius sacerdotes honorare: congregauit enim populum samarie: et ait in dolo. Ampliare uolucultum Baal: uocate prophetas eius et sacerdotes: quicumque defuerit non uiuet sacrificium enim grande est mihi Baal: et uenerunt omnes serui Baal nec unus defuit: impletaque est domus Baal: cumque diligenter per scrutatus esset ne quis eorum deesset uel alius quis ex alijs interesset: iussit omnes interfici: Baalque et domum eius destrui: et fecerunt per ea latrinas in detestationem idolatrie et ut communitati deseruiret in tali necessitate. Ceterum quidam dicere conantur etiam Abraham incidisse tale mendacium: cum iturus ad montem in quo putabat se Isaac immolaturum: dixit ad pueros suos: expectate hic cum asino: ego et puer illuc usque properantes postquam adorauerimus reuertemur ad uos: hoc enim dixit ne impediret eius obedientiam perficiendam si presentes essent: unde dicunt quod Abraham non intenderat quod Isaac cum eo reuerteret: quia disposuit eum omnino propter obedientiam immolare: licet pueris de reuersione dicebat. Sed non uidetur uerisimile quod tantus propheta et tam singularis patriarcha in tam perfectissimi operis obedientiam constitutus vel minimum mendacium protulerit. Et ideo dicendum quod ex quo deus Abraham iam promiserat supra. xvij. c. quod de Isaac reges ori-

rentur: et xxj. c. dixerat: In Isaac vocabitur tibi semen: ideo firmiter tenebat verbum dei esse verum: et ex hoc Abraam immolare volens Isaac: firmiter credidit quod ipsius immolatus a mortuis deus suscitaret: et in eo suum promissum compleret. Et hoc est quod dicit apostolus Heb. xj. Fide obtulit Abraam Isaac cum tentaret ut unigenitum offerret in quo susceperat promissiones: ad quem dictum est in Isaac vocabitur tibi semen arbitrans quod a morte suscitare potens est deus: vel ut dicit Ambrosius in li. de patriarchis: et ponit. xxij. q. ij. c. prophetavit scilicet Abraam quod ignorabat: ipse solus redire disponebat immolato filio sed dominus per os eius locutus est quod parabat: captiose autem: id est caute loquebatur cum seruulis ne cognito negotio aut impediret eum aliquid aut gemitu obstreperet aut fletu. Sosa querit ibidem: nisi quid voluntas Abrae fuit contraria voluntati dei. Respondet quod non: sed ipsa voluta fuerunt contraria: Abraam enim filium volebat interficere: et deus hoc ipsum nolebat scilicet quod interficeret: sed volebat Abraam filium suum vel le interficere: et sic erat eadem voluntas. Secundo modo committi potest officiosum mendacium ob conseruationem fame vel charitatis mutue: quod duo sunt homini maxime ad vitam presentem deducenda et vitam eternam promerendam necessaria: de enim proverbia. xxij. Melius est nomen bonum quam diuitie multe super aurum et argentum gratia bona. Et item Ecclesiasticus. vij. Melius est nomen bonum quam unguenta preciosa. Et Ecclesiasticus. xlj. Curam habe de bono nomine: hoc enim magis permanebit tibi quam mille thesauri magni et preciosi. Sic de charitate dicitur proverbia. x. Aniuersa delicta operit charitas. Et apostolus. i. Cor. xlij. Si linguis hominum loquar et angelorum et cetera multa que persequitur ibidem de charitate sine qua nihil sumus utrumque aut quidam discipulus in vitas patrum officioso mendacio conseruare studuit scilicet famam bonam in abbate proprio: et charitatem in alio quem abbas expelli iussit a cella sibi concessa: motus inuidia ut latius patrum ibidem: unde ad conseruationem bone fame. Eleazarus unus de excellentioribus scribarum in scientia: virtute et fama prelegit mortem subire ne pateret aliquod detrimentum fame: cuius enim ut dicitur. ij. Mach. vj. Per violentiam carnicum compelleret carnem porcina manum ducare nec ille propter mandatum dei vellet acquiescere: tunc iniqua miseratione commoti obtulerunt ei carnes licitas ad edendum ut sic

simularet manducasse sicut rex imperauerat et sic infamia notaret dereliquisse scilicet legem dei: unde in tali casu non erat licitum edere carnes alias licitas eo quod in tali fictione erat falsitas et mendacium fictio et aliorum seductio: que considerans Eleazarus cito respondit se permitti velle ad infernum id est potius omnem sustinere penam quam facere talem fictionem: non inquit etati nostre dignum est fingere ut multi adolescentium arbitantes Eleazarus nonaginta annorum transisse ad vitam alienigenam et ipsi pro mea simulatione et propter modicum corruptibilis vite tempus decipiantur: et propter hoc maculam scilicet infamie coram hominibus et execrationem scilicet coram deo et angelis eius mee senectuti conquiram et his dictis crudeli morte mulctatus est: ut etiam adolescentibus exemplum forte relinqueret. Tertio modo committitur aliquando mendacium officiosum pro conseruatione violentie corporalis: et hoc dupliciter. Primo ut conseruetur a corporali corruptione: et hoc mendacium ponit Augustinus in dicto. c. primum est octauum genus mendacium quod et nulli obest: et ad hoc pertinet ut ab iniuriis corporali aliquam tuam. Super hoc queri potest utrum aliqua sibi videns imminere periculum amittendi castitatem licebit ei mentiri propter hoc periculum euitandum. Ad hoc dicendum secundum Alex. an. et Bonauen. quod ille qui est in tali periculo constitutus si est perfectus amator continentie sic quod potest confidere de continentia mentis: tunc mentiri non debet pro vitanda corruptione carnis: quia sicut dixit beata Lucia: Si me inuita violaueris castitas mihi duplicabitur ad coronam: in tali enim esse posset passio illa sine culpa. Si autem est imperfectus tunc rationabiliter timere debet quod succumberet si ad statum illum veniret: et ideo ei conceditur euadere periculum maioris peccati pro minus peccato. Alii sanus est illi falsum aliquid dicere quod illam passionem sustinere. Et hoc est quod dicit Augustinus lib. de mendacio: quod illa peccata que ita committuntur in homine ut eum faciant imundum: et in peccatis nostris vitare debemus: ac pro hoc nec peccata dicenda sunt: quod ideo fiunt ut imundicia euitentur: quod intelligitur de non sint peccata simpliciter: sed quod non sunt grauia. Et sicut dictum est de viro imperfecto respectu sui: sic etiam dicendum est de viro imperfecto respectu alterius imperfecti secundum Bonauen. Secundo vero ut conseruetur a corporali lesione: et hoc mendacium ponit Augustinus esse septimum in dicto. c. primum ubi dicit septimum genus mendacium est quod et nulli obest.

est et prodest alicui: velut si nolens hominem ad mortem questum perdere mentiat. Unde si queritur utrum liceat alicui mentiri pro conservanda alterius vita. Respondet Petrus. q non: nec etiam imperfecto: licitum est enim imperfecto veritatem occultare sed non falsitatem dicere sicut Augustinus. xxij. q. ij. c. si quis ad te confugerit qui de mendacio tuo possit a morte liberari: non es mentiturus: os enim quod mentis occidit animam: cum ergo mendacio vita eterna amittitur nunquam post eum vita corporali mentiendum est: et ibi c. faciat homo: et c. omne genus. Ex his patet quod etiam imperfectus de quesito ad mortem aut debet celare veritatem: sic quod non promat falsitatem: querens scilicet sophisticate seu figurative deludendo vel omnino tacendo vel expresse: se non indicatur asserendo: sed non debet falsum dicere. Quod si ex eo quod non mentitur iacturam accipiunt: non tamen ipse perdit. Hoc autem mendacium inciderunt obstetrices Exo. j. de quibus doctores diversimode loquuntur: nam quidam dicunt eas in illo mendacio mortaliter peccasse ex eo quod processit earum mendacium ex amore libidinoso vite sue: quare magis diligebant quam ipsam veritatem: que tamen erat eo tempore confitenda quando fuerunt interrogate a iudice: et hoc in iudicio: et sic videtur velle glossa Bar. brix. in. c. si quelibet. xxij. q. ij. ubi dicit: ex hoc loco videtur quod iste mulieres que mentite fuerant pro salute alterius peccaverunt mortaliter: quia pro veniali peccato nullus privatur eterna salute. Augustinus tamen dicit eas venialiter peccasse: sicut patet in glossa Grego. sup Exo. unde sumptus est illud c. iste mulieres bis fuerunt mentite: primo pro mittendo Pharaoni quod omnes masculos interficerent: sed tunc habebant in proposito quod non interficerent: illud peccatum fuit veniale: quia fuit pro vita illorum conservanda: et de illo loquitur Augustinus. postea vero pueris reservatis cum redarguerentur a pharaone sunt mentite cum dicebant hebreorum mulieres habere scientiam obstetricandi et tunc non fuerunt mentite pro vita puerorum: quia illi iam erant servati: sed pro vita propria ne interficerentur: et hoc mendacium fuit mortale: et propter hoc damnate fuerunt: sicut ille modus dicendi sicut Bonaventura. est calculabilis: quia dicitur videtur dicere quod aliquis mendacium aliquod leve dicens pro salute corporis sui mortaliter peccet: dicit etiam de eis Theobaldus. scda. 2. q. cx. et Alex. in. ij. sume: et Richardus. in. ij. de quibus

gratia brevitatis supersedeo. Preterea si obijciatur de Abraam qui timore mortis dixit uxorem suam Saram esse sororem suam ut patet Gen. xx. Ad hoc respondet Augustinus in questionibus geneleos: et ponit. xxij. q. ij. c. querit: quod Abraam veritatem voluit celari non mendacium dici: soror enim dicitur: quia filia fratris erat: unde ipse dicit Gen. xx. Vere soror mea est filia patris mei et non matris mee. Et Isaac Gen. xxvj. dixit de Rebecca uxore sua quod soror eius esset quia fuit eius soror et uxor. Quarto modo committitur mendacium officiosum pro servatione vel adeptione reipublice nulli tamen iniuriam faciendo: et hoc ponit Augustinus esse sextum genus mendacii in dicto. c. primum: quod et nulli obest et alicui prodest: velut si quispiam pecuniam alicui iniuste tollenda sciens ubi sit se nescire mentiat: glossa super verbo iniuste: secundo si iniuste: ut si fieret auctore iudicis: et sic mendacium istud fit ad evitandum iniustum dampnum si debet evadere mortalem culpam: et idem est cum sit mendacium ad adipiscendum iniustum lucrum vel commodum. Si tamen fieret ad evitandum iustum dampnum vel adipiscendum iustum commodum vel lucrum tunc non evaderet mortalem culpam: tunc enim fieret perniciosum sicut actum legis Act. v. in anania et saphyra uxore sua qui fraudantes de pretio agri et ob hoc mendacium dicentes mortaliter peccaverunt: unde ad vocem Petri subita morte mulctati sunt. Hic queri potest utrum virgines dicentes se meretrices et pro hoc ingrediens monasterium institutum solum ad recipiendum meretrices penitentes et non alias: possint ibidem remanere. Ad hoc respondet Jo. an. in. c. j. de reli. do. lt. vj. in novella: quod talis receptio non tenet nec ibi salvari possunt fraude durante que revelata debent expelli: ut de leg. c. cum dilecti. Ita ut dicitur xxij. q. v. in. c. notificasti: omni homini ad monasticam vitam tendenti legaliter iuste et sancte pagendum est: et ideo quicumque religionem intraverit et requisitum vel non requisitum aliquod mendacium protulerit: cuius veritati cognita sicut laudabile ordinis institutiones a receptione refutandum esset: tunc mortaliter peccat quia talia falsa negare vel affirmare mendacium perniciosum est contra perfectum religionis: unde pro virgines sic ingressas occupant loca monasterii ad numerum quo plures non possunt absque penuria sustentari: et sic auferunt ingrediendi facultas meretricibus penitere volentibus: cum ipsarum receptio non teneret: ut patet in dicto. c. j. s. j. et sic remanent in peccato et fieret contra mentem instituentis. Ad laudem dei.

Utrū omne mēdaciū sit pecca-
tū ac etiā mortale in uiris pfectis
et q̄ mēdaciū iocosum q̄ttuor mo-
dis cōmittit: Sermo IX

Non loqueris con-

ntra proximū tuū falsum testimoniū

Exod. xx. Tertio loco recte vidē-

dum est de tertio genere mendacioꝝ quod
dicitur mendaciū iocosum: qd̄ etiā ab Aug.
vocat̄ merū mendaciū: vt patet. xxij. q. ij.
in. c. primū. vbi subdit: q̄ quoddā menda-
cium sit sola intentiōe mentiēdi: fallendiꝝ
libidine: qd̄ est merū mendaciū: qz nō ag-
grauat̄ ppter intentiōē nocendi: nec mi-
nuīt ppter intentiōē p̄dessendi. Ad cu-
ius euidentiā p̄mo queri pōt: vtrū omne mē-
daciū sit peccatū: p̄sertim cum mendaciū
ob hoc peccatū esse videat̄ q̄ p̄ ipsū homo
proximū suum decipiat. Dicit enim Aug.
in li. de mendacio: q̄ quisquis esse genus
aliq̄d mendacij quod peccatū nō sic puta-
uerit: decipiet seipsum turpiter: cum hone-
stum se deceptorem arbitret̄ alioꝝ: sed non
omne mendaciū est deceptiōis causa: quia
p̄ mendaciū iocosum nullus decipit̄: non
enim ad hoc dicunt̄ huiusmodi mendacia
vt credant̄ sed ppter delectationē solum:
que delectatio plerūq̄ necessaria videt̄ et
tristibus et infirmis: vnde et hypbolice lo-
cutiōes quādoq̄ repiunt̄ in sacra scriptu-
ra. Ad hoc dicendum s̄m Tho. sc̄da 2^a. q.
cx. Q̄ illud qd̄ est s̄m se malum ex genere
nullo modo potest esse bonū et licitū: qz ad
hoc q̄ aliquid sit bonū requirit̄ q̄ omnia
recte cōcurrant. Bonū enim est ex integra
causa: malū aut̄ a singularib⁹ defectib⁹: vt
dixit Dionysius: iij. c. de diu. no. mendaciū
autē est malū ex genere: est enim actus ca-
dens supra materiā indebitā: cū enī voces
naturalit̄ sūt signa intellectū innaturale
est et indebitū q̄ aliquis significet voce id
qd̄ non habet in mente. Hinc dicit p̄bus in
iij. Ethic. q̄ mendaciū est p̄ se prauū et fu-
giendū: verū aut̄ bonū et laudabile. Omne
nāq̄ mendaciū sic s̄m se malū est et peccatū
q̄ nullo pacto: nullo sine: nulla dispēratio-
ne humana vel diuina bene fieri potest. Et
hoc Aug. exp̄sse dicit in li. de mendacio. et
n̄tit̄ multiplici p̄bare: et i hoc cōueniunt
doctores: vt dicit Bonauē. et hui⁹ rō est: qz
s̄m Asteū. li. j. ti. xxxvj. Duplicit̄ dicit̄ ali-

qd̄ esse malū: sc̄z aut̄ ex genere actus: vt cū
actus sup̄ materiā indebitā transit: aut̄ ex
malicia intētiōis. Potest aut̄ actus trāsire
sup̄ materiā duplici. s. respectu dei et respe-
ctu proximi. Si ḡ respectu dei: sic est malū in
se et s̄m se: nec vllō mō pōt fieri bñ vt ē deū
odire. Si respectu proximi vt nocere p̄xiō:
sic est malū in se nō tñ s̄m se: vñ pōt aliquo
sine bñ fieri: qz pōt ibidē intētiō recta sup̄-
uenire. Si aut̄ aliquid ē malū ex malicia in-
tentiōis: tūc siue sit respectu dei siue respec-
tu proximi simpliciter est malū: et nullo sine
bñ fieri pōt: qz dicit p̄uationē debiti finis:
tale aut̄ est mendaciū: qz nō tñ dicit̄ malū
ex hoc q̄ transit sup̄ materiā indebitā: sed
etiā qz habet intentionis maliciā: hec ille.
An omne mēdaciū est peccatū: sic etiā dicit
Aug. li. de mendacio. et idē dicit sup̄ illud
ps. v. Perdes oēs qui loquūt̄ mendaciū:
et ponit̄. xxij. q. ij. in. c. ne quis. vbi subdit:
Duo s̄o sunt genera mendacioꝝ in quibus
nō est magna culpa: sed tñ nō sunt sine cul-
pa: cū aut̄ iocamur aut̄ primo cōsulendo
mēt̄mur: illud aut̄ p̄mū i iocādo iō nō est
p̄niciōsum: qz nō fallit: nouit enī ille cui di-
cit̄ iocādi causa fuisse dictū. Secūdu autē
ideo miti⁹ est: qz retinet nonnullā beniuolē-
tiā: hoc ibi. Ad argumentū ḡ r̄ndet q̄ ope-
ratio aliqua cōsiderari pōt duplici. Uno
mō s̄m seipam. Alio mō ex parte opantis.
Mēdaciū ḡ iocosum ex ip̄o genere opis ra-
tionē habet fallēdi: q̄uis ex intētiōe dicē-
tis nō dicat̄ ad fallendū: nec etiā fallat ex
mō dicēdi: nec est sile de hypbolice aut̄ q̄-
buscūq̄ figuratiuis locutiōib⁹ q̄ repiunt̄ i
sacra scriptura: qz sic Aug. dicit li. de mē-
dacio: quicq̄ figuratiue fit aut̄ dicit̄ non
est mēdaciū: oīs enī enūciatio ad id quod
enūciat referenda est: omne aut̄ figurate fa-
ctū aut̄ dictū hoc enūciat qd̄ significat eis
quib⁹ ad intelligendū platū est. Secūdo
s̄o queri pōt: vtrū omne mēdaciū sit morta-
le peccatū in uiris pfectis: p̄sertim dum di-
cat Aug. li. de mendacio: q̄ pfectoꝝ p̄ceptū
est nō solū nō mentiri sed nec velle mētiri:
cōtra p̄ceptū autē facere est mortale pecca-
tū. In cui⁹ argumentū dicit idē Aug. xxij.
dist. ij. c. ne q̄s arbitret̄ p̄fectū et sp̄iale ho-
minē p̄ ista t̄pali vita sua vel alteri⁹ morte
cui⁹ nō occidit̄ aīa debere mētiri: hoc ibi.
Sed mēdaciū officiosum videt̄ leuissimū:
vtpote qd̄ alicui p̄dest nlli nocet. Ad hoc
breuiter dicendū: q̄ circa hāc materiā sunt
due op̄niones. Prima dicit q̄ illa mēdas

cia que venialia sunt in imperfectis: vt mendaciū iocosum et officiosum: sunt etiā venialia in perfectis magis tamē grauiā iudicātur: et dicitur hic perfectus s̄m Ray. et Hosti. vir claustralis siue religiosus qui ex toto renūciāuit mūdo: multo magis s̄m Hosti. episcopus qui. s̄. p̄cellit in dignitate: ita p̄ eminere debet alijs in religione et sanctitate: vel etiā vir perfectus dicitur s̄m Hugo. Jo. vt Hosti. refert: ille qui si decederet statim ad patriā euolaret: et ista opinio magis placet Ray. et Tho. et qui tenet eam ad verba Aug. r̄ndent: vt dicit Bonauen. et Aug. nō intēdit dicere q̄ p̄dicta mēdacia sunt vt ris perfectis peccata mortalia: sed q̄ sunt in eis grauiora et magis indecētia: qz mētiēdo se et alios ad mortē disponūt. Et Alexā. in iij. dicit: q̄ cum Aug. dicit sup̄ illud ps̄. v. Perdes omnes qui loquuntur mendaciū: scz in dicto. c. ne quis. q̄ vir perfectus mētiri nō debet p̄ seruanda alterius vita ne p̄dat animā suā: nō intendit dicere q̄ perfectus quocūqz mendacio mentiat̄ mortalit̄ peccat: sed q̄ semp vitare scandaluz debet ne p̄ vita alicui⁹ seruanda discrimē cōmittat in animā suā: p̄pter enī veniale citius veniet ad mortale. Ande cū dicit dū vitam alterius seruat supple mēdacio veniali animā suā p̄dat: id est aliqñ p̄dere cōtingat mēdacio mortali. Et qz nescit̄ virū vtrum mendaciū pueniat ex radice siue libidine: id est amore mortali vel veniali: ideo dicit ne forte: vnde nō asserit p̄pter hoc q̄ p̄dat animā suā. Est aut̄ libido mortalis appetitus animi quo bonis eternis quelibet teporalia p̄ponunt: vt vult Aug. li. de mendacio. Libido hō venialis est appetit⁹ sensualitatis vel rōnis quo aliq̄d tpale nimis diligit̄ tamē sub deo: hec Alexā. Et querit vltari⁹ nūquid omne mēdaciū est p̄hibitū ī hoc p̄cepto. s̄. nō loqueris s̄ p̄ximū tuū falsum testimoniū. Et r̄ndet q̄ sic: loquēdo d̄ mēdacio q̄d puenit ex libidine mortali: nō autem q̄d puenit ex libidine veniali: sicut nec ī alijs p̄ceptis p̄hibet̄ culpa venialis. Et q̄d Aug. dicit li. de mēdacio: q̄. s̄. ī nullo casu mētiendū est: s̄ intelligit̄: qz omne mēdaciū malū ē s̄m se: et mēdaciū mortale sep̄at a v̄itate diuina veniale disponit ad sep̄atōez: s̄ Alex. Scda hō opinio dicit q̄ mēdacia officiosa sunt sp̄ in perfectis mortalia. Jocososa hō sunt venialia: et h̄ opinio magis cōsonat verbis Aug. q̄ ponunt̄ in dicto. c. ne q̄s. vñ Aug. p̄pter magnū zelū veritatis

maxime detestat⁹ est mendaciū: et illud salte a viris perfectis voluit elongare vt veritas in aliquibus sedē solidā inueniret s̄m Bonauen. et h̄mōi opinionis est etiā glosa Brix. ibidē. q̄ dicit q̄ triplex est gen⁹ mendacij. s̄. malignitatis q̄d fit cā decipiēdi: et illud omnib⁹ ē mortale peccatū. Jocositatis vbi nemo ledit: et illud nulli ē mortale peccatū. Benignitatis siue pietatis q̄d fit p̄ salute alicui⁹: et de illo dicit q̄ fit mortale perfectis: veniale imperfectis. Sed q̄re non est mortale potit⁹ illud peccatū q̄d fit ioco et p̄ q̄d nulli p̄sunt q̄ istud p̄ q̄d p̄sunt alicui. Rñ. q̄ illud nō fit ex afo: sed istud sic et p̄ istud intēdit decipere: p̄ illud non: s̄ glo. Hec tñ mēdacia iocosa esse venialia in perfectis sic intelligendū videt̄ s̄m Ray. et Hosti. qñ ille cui dicunt̄ iocosa mēdacia scit ea dici cā iocādi: et sic videt̄ Aug. velle in dicto. c. ne q̄s. vbi subdit. Illud autē p̄mū in iocando mendaciū ideo nō est p̄niciosū: quia nō fallit: nouit enī ille cui dicit̄ iocādi causa fuisse dictū: et hec opinio videt̄ tñtio: licet p̄ma benignior s̄m Hosti. ar. v. di. c. ad eius. vbi subdit: bonarū mentiū est ibi culpas agnoscere vbi culpa non est. Et sup̄ illud Roma. xiiij. Omne q̄d nō est ex fide peccatū est. dicit glo. omne q̄d fit p̄tra cōsciētā edificat ad gehennā: et huic opinio nī Bonauē. magis adherere videt̄: distinguit tñ rōnabiliter de viris perfectis dicens: q̄ hō non obligat̄ specialit̄ ad aliq̄d vltra alios: nisi rōne voti emissi vel officij cōmissi vel scandali iminentis vel p̄scie dictantis. Si ḡ viri perfecti sint obligati ad nō mētiendū aliquo genere mēdacij cum nō sint obligati ad hoc ex p̄cepto nec ex voto nec ex officio cōmissio: erūt obligati p̄pter scandalū et cōscievinculū: et ideo distinguendū est q̄ quidā sunt perfecti publici: et quidā perfecti occulti: p̄mis adhibet̄ fides tanq̄ de cōseruatorib⁹ veritatis. Et quia mendaciū deph̄sum facit q̄ hō nō credat alteri si ipi mētrent̄ nec aliquib⁹ nec ipsismet crederet: et sic v̄itati p̄iudicaret̄ et alijs occasio scandalī daret̄: et iō tales debēt h̄re cōsciētā q̄ p̄ nulla re dicāt mēdaciū p̄pter vltandū scandalū et veritatis contemptū: qñ ergo mēdaciū dicūt peccāt mortalit̄: tū qz cōtra cōsciētā faciūt: tum qz alios actiue scandalizant: et hoc est verū nisi certū esset q̄ mendaciū non detegeret̄: non autem sic scandalizant̄ de imperfectis vel de perfectis occultis: et ideo tales non sic obligant̄ ad

Bomne mendaciū euitandum: hec ille. Et nota hic generaliter q̄ fm̄ Augu. in sacra scriptura inducunt aliquoz̄ sanctorū patrū gesta tanq̄ exempla p̄fecte virtutis: de quibus non est existimandū eos fuisse mentitōs: vt cū Abraam Gen. xxiij. dixit ad pueros se cum filio post imolationem victime reuersurū: quia fm̄ Alchuinū ⁊ si filiū intendebat imolare: credebatur tamē vt dicit Apostol⁹: q̄ eū domin⁹ resuscitaret: vt dictū est in sermone p̄cedenti. Si qua tamen in eorū dictis mendacia videant: intelligi debēt esse dicta figuratī ⁊ p̄phetice. Quidam etiā laudant in scripturis non p̄pter p̄fectam virtutē: sed p̄pter quādam virtutis indolem: quia scz̄ in eis apparebat aliquis affectus laudabilis ex quo mouebatur ad aliqua indebita facienda: ⁊ sic Iudith laudat: nō q̄ Holoferni mentita est: sed p̄pter affectū quē habuit ad salutē populi p̄ quo se piculis exposuit: licz̄ etiā dici possit q̄ eius verba sunt fm̄ aliquē intellectū mysticū vera. Unde fm̄ glo. ibidem nō dixit illa adulatorie mētiendo sed futura p̄phetie p̄dicendo: verūtamen quicquid sit i veteri testamēto plura pmittunt quorū exemplis hodie vti nō licet. An de hoc dicit Gregori⁹ ⁊ ponit. xxiij. q. ij. c. Si q̄s p̄ vetus testamētū vult suum tueri mendaciū: quia minus illic quibusdā fortasse nocuerit. Dicat necesse est rerum alienarū rapitū: scz̄ quē fecerūt filij israel: vt. xliij. q. v. c. dixit. dicat retributionē iniurie que infirmis illic cōcessa sunt sibi nocere non posse: glo. tunc enī licuit auctoritate p̄pria vlcisci iniurias: vt. xxij. q. iij. c. cum in lege. et. q. v. si audieris. Sequit: que oīa cunctis liquet quāta animaduersione veritas insequit: que nobis iam significatiōis sue vmbra postposita in vera carne delectat: glo. insequit: cum dicit mibi vindictā ⁊ ego retribuā: cum dixit: si quis te percussit in vnam maxillā prebe et aliā. Mendaciū igit iocosum vel ociosum similis quattuor modis cōmittit. Primo sola libidine mentiendi ⁊ fallendi: quod merū est mendaciū fm̄ Augu. xxiij. q. ij. c. j. vbi ponit hoc esse quartū mendaciū: aliqui tamē textus habent mirū pro merū: quasi diceret fm̄ glo. saz̄: mirū est q̄ ita vult aliquis mentiri vbi nulla vertit vtilitas. De hoc autem mendacio qd̄ fit sola mentiendi vel fallendi libidine: vt cum quis delectat in astutia cōponēdi mēdatia. Unde dicit Asten. q̄ hoc

non intelligit de libidine decipiendi: sed de libidine falsum dicendi: quia dicit hoc fieri mendaciū sola libidine mentiēdi. Itā quia libido dicit a libendo: nihil habet mendaciū neq̄ in se neq̄ in eam extra illū in quo est libido: scz̄ mentientē: p̄pter qd̄ etiam Aug⁹. vt dictū est vocat ipsum mendaciū merū: non sic est de alijs mendacijs: quia illa causam habent extra mentientē: scz̄ nocēdi: iuuandi: placēdi vel delectādi. Et nota q̄ libido dupliciter dici potest. Ano modo stricte ⁊ p̄prie fm̄ q̄ dicit Augustin⁹: q̄ libido est appetitus animi quo aliquod temporale p̄ponit eterno bono: ⁊ sic non est radix nisi mortalium peccatorū: vnde quādo mendaciū istud p̄cedit ex huiusmodi libidine: tunc semp̄ est peccatum mortale. Cuius libidinis expressum est signū: quādo quis tm̄ huiusmodi mēdatio inheret q̄ in se sentiat illud nihilomin⁹ diciturū: quous esset a deo p̄hibitum: sicut cōmuniter cōtingit in histrionibus: ⁊ idē est imo peius esset si ex cōtemptu scz̄ dei mandata nihilipēdēs talia nō dimitteret. Alio modo talis libido accipitur cōmuniter vel large: scz̄ prout est radix non tm̄ mortalium sed etiā venialium: vnde quādoq̄ mēdatiū hoc p̄cedit ex huiusmodi libidine que p̄ponit eternā bonū cuiusq̄ bono temporali: tunc nō est mortale peccatū sed veniale: ⁊ sic accipit Augustinus hoc mendaciū in dicto. c. ne quis. dicit tamē in c. primū. non est mentiendū. iij. genere scz̄ mendacij p̄pter mendacij libidine que p̄ seipsam vitiosa est. De quo genere dicit Proverb. xx. Suavis est homini panis mēdatij: ⁊ postea implebit os eius calculo: scz̄ ignito: nō tamē illo quem angelus forcipe tulerat de altari purgans eo os Esaie: vt habet eiusdem. vj. sed ignito calculo sumpto de inferno ad comburendū ⁊ non ad purgandū.

Secūdo ho mendaciū hoc cōmittit cupidine adulandi vel delectandi: ⁊ hoc ponit Augustin⁹ esse quintū genus mendacij dicens: Quātum scz̄ genus fit placēdi cupiditate de suauī eloquio: glo. qd̄ faciūt adultores ad hoc vt placeāt. Et infra: nō est mētiendū quito genere: q̄ nec ip̄a veritas placēdi cā homib⁹ nūciāda est: quātominus mendaciū quod p̄ seipsum: q̄ mendaciū est: vtiq̄ turpe est: nihil enī tam diuinū est quod nō vergit in p̄niciem: si in eo quis querit hominū laudē: ar. xxiij. dist. c. cantantes. ⁊ in glo. Dic queri pōt vtrum

mendaciū in adulatione cōmissum iudicā/
dum sit mortale peccatū: p̄sertim cum sup
p̄s. lxxix. Conuertant̄ statim erubescētes.
dicit glo. q̄ plus nocet lingua adulatoris
q̄ gladius p̄secutorum. Ad hoc dicendum
fm̄ Tho. sc̄da 2^e. q. cxv. q̄ adulatio tripli/
citer contrariat̄ charitati: et p̄ cōsequēs iu/
dicat̄ esse peccatū mortale. Uno modo ra/
tione ipsius materie puta cum quis laudat
alterius peccatū tanq̄ bonum vel factum
strennuū: iuxta illud p̄s. ix. Quoniā lau/
dat̄ peccator in desiderijs anime sue etc. Et
hoc quia contrariat̄ dilectioni dei: contra
cui⁹ iusticiā loquit̄: et cōtra dilectionē pri/
mi quem in peccato fouet: et forte multis
alijs per hoc nocet: ideo tale mendaciū est
graue. et plerūq̄ multiplex mortale pecca/
tum. De quo dicit Gregori⁹. xvij. moral. et
ponit̄ dist. xlvj. c. sunt nōnulli. qui dū ma/
lefacta hominū laudibus efferunt: augent
q̄ increpare debuerāt. Hinc enī p̄ p̄phetā
Ezech. xij. dicit̄: **Ue q̄ cōsuunt puluillos**
sub omni cubito manus: et faciunt ceruica/
lia sub capite vniuerse etatis. Ad h̄ quippe
sub cubito puluillus vel ceruical sub capi/
te iacentis ponit̄ vt molliter quiescat: q̄s/
quis ergo male agentibus adulatur: pul/
uillum vel ceruical sub capite vel sub cubi/
to iacētis ponit: vt qui corrip̄i ex culpa de/
buerat: i ea fultus laudibus molliter qui/
escat: et sic vide si placet. Unde in hoc casu
mendaciū adulatoriū semper est peccatum
mortale. Secūdo modo contrariat̄ adula/
tio charitati ratione intentiōis: vt cū quis
ad hoc adulat̄ alicui vt ei fraudulēter no/
ceat corporaliter vel spiritualiter: et hoc est
graue mortale peccatū: sicut cōmuniter fa/
ciunt qui procan̄t mulieres: et eas suis vo/
luntatibus inclinare nitunt̄: vel qui ver/
bis adulatorijs ad alia p̄nicioſa nitunt̄ al/
licere: vel quomodo cūq̄ p̄rimos nitunt̄
iniuste decipere: de hoc enim habet̄ p̄ro/
uerbiorū. xxvij. Meliora sunt vulnera di/
ligentis q̄ fraudulenta odientis oscula.
Tertio modo charitati cōtrariat̄ acciden/
taliter: sicut cum laus adulationis fit alte/
ri occasio peccandi: sc̄z per vanam gloriā:
complacentiā et similia: quod tamē fit p̄ter
intentionem adulatoris: et hoc fit duobus
modis: vt tangit glo. xxv. dist. 5. als. Pri/
mo cum quis in alio nimis extollit bonum
quod habet. Secūdo v̄o cum quis p̄ adu/
lationem alicui bonū attribuit quod non
habet: et vtrumq̄ veniale est in se: secundū

tamē grauis est primo. Unde dicit̄ ibidē
in textu. Que sunt autem minuta peccata
lic̄z omnib⁹ nota sint: tamen quia longum
est vt omnia replicent̄: opus est vt ex eis
vel aliqua nominem⁹: et infra. Si amplius
fiunt blanditus q̄ oportet: si cuiq̄ maiori
p̄sone aut ex voluntate: aut ex necessitate
adulari voluerit: hoc ibi: et sic in tali casu
ponit̄ Augustin⁹ adulationem inter pecca/
ta venialia: quod sane intelligit̄: nisi fue/
rint occasio mortalis ruine: tunc enim fm̄
Thomā considerandū est vtrum sit occa/
sio data vel accepta et qualis ruina sequat̄
et fm̄ hoc erit adulatio iudicanda culpa ve/
nialis vel mortalis. Porro si quis ex sola
auaritate delectandi alios: iocosa profert
mendacia: ille fm̄ philosophū vocat̄ pla/
cidus. Si v̄o hoc facit intentione alicuius
cōmodi vel lucri consequēdi: vel etiam ali/
cuius mali vel incōmodi euadendi: talis
vocat̄ blanditor vel adulator: et in vtroq̄
consistit t̄m veniale peccatū: nisi ex aliquo
accidenti cōtingeret esse mendaciū p̄nicio/
sum: vel nisi ex assiduitate generaret dei
contemptū: quia tūc fieret mortale pecca/
tum. Tertio proinde mendaciū: hoc com/
mittit̄ appetitu placendi: et hoc fit p̄ iactan/
tiam. p̄ro quo nota fm̄ Thomā sc̄da 2^e.
q. cxij. et Asteñ. lib. ij. ti. xxvij. q̄ iactantia
p̄prie videt̄ importare q̄ homo se verbis
extollat. Illa enim que vult homo longi⁹
a se iactare in altum eleuat: tunc autē pro/
prie se q̄s extollit quādo de se supra se ali/
quid dicit. Et hoc dupliciter: vel enim de
se dicit supra id quod de eo homines opi/
nant̄: vel etiā de se dicit supra id quod i se
fm̄ rei veritatem: et hoc fm̄ magis proprie
dicitur iactantia: q̄uis vtroq̄ modo dici
possit iactantia. Unde iactantia p̄prie sic
diffiniri potest. Iactantia est ostentatio p̄/
prie laudis cui veritas nō subsistit: et hoc
nomie dicit̄ arrogātia: cum sc̄z quis attri/
buit sibi qd̄ nō habet. Potest igit̄ iactan/
tia cōsiderari dupliciter. Uno modo fm̄ se
put est quoddā mendaciū et tūc est morta/
le: q̄n quis de se iactat̄ p̄fert id quod est
cōtra gloriā dei. Sicut ex p̄sone regis cui
dicit̄ Ezech. xxvij. Eleuatū est cor tuum et
dixisti: deus ego sum. Vel etiā p̄tra chari/
tatem proximi: sicut cum quis se iactando
p̄rumpit in cōtumelias aliorum: vt habet̄
Luce. xvij. de phariseo dicente: Non sum
sicut ceteri hominū: raptores: iniusti: adul/
teri: velut etiam hic publican⁹. Quādoq̄